

EL-AŞERETÜ'L-KÂMİLE

LEVÂMÎ'U TENVÎRİ'L-MAKÂM
FÎ CEVÂMÎ'İ TA'BİRİ'L-MENÂM

Rüya Tabiri İlmi

ALÂADDİN EL-KİRMÂNÎ

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 195

<i>Bilim ve Felsefe Serisi</i>	: 65
<i>Fatih Kitaplığı Dizisi</i>	: 10
<i>Kitabın Adı</i>	: el-Aşeretü'l-Kâmile Levâmi'ü Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'biri'l-Menâm Rüya Tabiri İlmi
<i>Müellif</i>	: Alâaddîn el-Kirmânî (ö. 9. yy/15-16. yy)
<i>Özgün Dili</i>	: Arapça
<i>Hazırlayan</i>	: Mustafa Özbakır
<i>Son Okuma</i>	: M. Fatih Çakmaktaş, Yazma Eser Uzman Yard. Mustafa Yalçınkaya, Yazma Eser Uzmanı
<i>Arşiv Kayıt</i>	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Fatih, Nr. 5377 Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Ayasofya, Nr. 3025
<i>Kapak Görseli</i>	: Süleymaniye Yazma Eser Ktp., Fatih, Nr. 5377, 99a.
<i>Kitap Tasarım</i>	: AS-64 Basın-Yayın Tanıtım, Org. ve Paz. Ltd. Şti. Divanyolu Cad. Erçevik İşhanı, No: 211, Sultanahmet-İst. Tel: 0212 513 39 90
<i>Baskı</i>	: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş. Dudullu OSB 1. Cadde No. 16 Ümraniye / İstanbul Tel: 444 44 03 www.bilnet.net.tr / Sertifika No. 42716
<i>Baskı Yeri ve Yılı</i>	: İstanbul 2021
<i>Baskı Miktarı</i>	: 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Alâaddîn el-Kirmânî
Rüya Tabiri İlmi, *el-Aşeretü'l-Kâmile, Levâmi'ü Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'biri'l-Menâm*
1. Alâaddîn el-Kirmânî, 2. Rüya, 3. Nefs, 4. Misal Âlemi, 5. Rüya Tabiri.
ISBN: 978-975-17-5066-2

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.

Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayımlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

Süleymaniye Mah. Kanuni Medresesi Sok. No: 5 34116 Fatih / İstanbul

Tel.: +90 (212) 511 36 37

Faks: +90 (212) 511 37 00

info@yek.gov.tr

www.yek.gov.tr

EL-AŞERETÜ'L-KÂMİLE

LEVÂMÎ'U TENVÎRÎ'L-MAKÂM
FÎ CEVÂMÎ'İ TA'BÎRÎ'L-MENÂM

RÜYA TABİRİ İLMİ

(İNCELEME- ÇEVİRİ- TIPKIBASIM)

ALÂADDÎN EL-KİRMÂNÎ

(ö. 15-16. yy)

Hazırlayan

Mustafa Özbakır

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim, sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşa edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gökkubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslâm ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kâhire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecektir değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşa edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
Cumhurbaşkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	4
GİRİŞ	9
1. Müellifin Hayatı ve Eserleri	9
1.1. Hayatı	9
1.2. Eserleri	10
1. Bedâyi'ü'l-Amel fî Sanâyi'i'l-Hiyel	10
2. Risâle fî Ta'yîni'l-Kible	10
3. İn'ikâsü Eşi'atî'l-Lema'ât	10
4. el-Aşeretü'l-Kâmile	11
5. Levâmi'u Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'bîri'l-Menâm	11
2. <i>el-Aşeretü'l-Kâmile</i> ve <i>Levâmi'u Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'bîri'l-Menâm</i> İsimli Risâleler	11
2.1. Risâlelerin Nüshaları	11
1. <i>el-Aşeratü'l-Kâmile</i> , Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih 5377, vr. 98b-136a	11
2. <i>Levâmi'u Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'bîri'l-Menâm</i> , Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya 3025-M, vr. 1b-20a	12
2.2. Risâlelerin Telif Sebebi ve Konu Tertibi	12
2.3. Risâlelerin İçeriği	15
3. Rüya Tabiri İlminin Tanımı	15
4. Rüya Tabiri İlmi: Mevzu, Meseleler ve İlkeler	18
5. Rüyanın Mâhiyeti ve Rüya Çeşitleri	23
6. Rüya Tabirinde Gözetilmesi Gereken Durumlar	28
SONUÇ	29
KAYNAKÇA	31
YAZMALARDAN GÖRSELLER	29

EL-AŞERETÜ'L-KÂMİLE

1. Fasl: İnsânî Ruh İçin Kullanılan Lafızlar Hakkında	50
2. Fasl: Nefsin Hakikati Hakkında Vuku Bulan İhtilafın Beyanı, Filozoflar ve Muhakkik Kelâmcılara Göre Nefsin Tarifi	54

3. Üçüncü Fasil: Nefsin Soyut Oluşu Hakkında Burhan	66
4. Dördüncü Fasil: Akleden ve Eyleyen Güç Hakkında	76
5. Beşinci Fasil: Maddî Tikellerin Duyularda mı Yoksa Nefiste mi Resmolduğu Hakkında	134
6. Altıncı Fasil: Nefsin Fiilleri ve İlkeleri	140
7. Yedinci Fasil: Nefsin Temsili Hakkında	156
8. Sekizinci Fasil: Uykunun Beyânı Hakkında	162
9. Dokuzuncu Fasil: Rüyanın Keyfiyeti Hakkında	172
10. Onuncu Fasil: Tabir Yöntemine İşaret	180

LEVÂMÎ'U TENVÎRÎ'L-MAKÂM FÎ CEVÂMÎ'İ TA'BÎRÎ'L-MENÂM

Mukaddime	204
1. Birinci Fasil: Tabir Usûlü İlminin Tarifi	204
2. İkinci Fasil: Mevzusunun Belirlenmesi, İlkelerinin, Meselelerinin ve Gayesinin Açıklanması	206
Birinci Bâb	210
1. Birinci Fasil: Nefsin Tarifi ve Tarifinde Kullanılan Sıfatların İspatı	210
2. İkinci Fasil: Nefsin Güçleri Hakkında	216
İkinci Bâb	240
1. Birinci Fasil: Nefsin Yüce İlkelerle İletişimi ve Akledilir Anlamları Duyuyla Algılanan Sûretlerle Tasviri	240
2. İkinci Fasil: Rüyanın Kısımları ve Bu Kısımların Durumlarına İlişkin Meseleler	642
3. Üçüncü Fasil: Misâl Âlemi Hakkında	258
Üçüncü Bâb	262
1. Birinci Fasil: Tabircinin Gözetmesi Gereken Şeyler	262
2. İkinci Fasil: Rüyanı Görene Göre Rüya Mertebeleri	268
3. Üçüncü Fasil: Hz. Peygamber'in "Dünya Rüya"dır" Sözünün Tevili	270

GİRİŞ

1. Müellifin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Müellifin hayatı hakkında biyografi kitaplarında yeterli bilgi yoktur. Farsça kaynaklarda Hüseyin Baykara döneminde (1470-1501) yaşadığı belirtilmektedir.¹ Eserlerinde ismini genellikle Alâ' el-Kirmânî olarak zikreden müellifin, nisbesinden Kirmânî olduğu anlaşılmaktadır. Molla Câmi'nin (ö. 898/1492) yakın çevresinden olduğu ve Ali Şîr Nevâî'ye (ö. 906/1501) bir mesnevi sunduğu bildirilmektedir. İlm-i nücûmda oldukça yetkin, Bice isimli bir kız kardeşi vardır.²

Biyografi kaynakları dışında, müellifin eserlerinde verdiği bilgilerden hareketle, en azından ilmi çalışmalarda bulunduğu hayatı hakkında tahmini bir dönemlendirme yapılabilir: İlk dönem, zahirî ilimlerin tahsili ve bu alanlarda eser telifi ile geçen dönemdir. Muhtemelen mekanik alanında kaleme alıp Fatih Sultan Mehmed'e (1444-1446, 1451-1481) sunduğu *Bedâyi' u'l-Amel fî Sanâyi'i'l-Hiyel* bu dönemde telif edilmiştir. Hayatının ikinci dönemi ise eser telifinin durduğu ve inzivaya çekildiği dönemdir. Bu dönemde müellif, yüce bir gaye için ilim tahsilini bıraktığını söyler.³ Metinlerinin farklı bölümlerinde halvete girmesi⁴ gibi tasavvufa ilgili birtakım tecrübelerden bahsetmesi, zikrettiği yüce gayenin seyr-i sülûk olma ihtimalini göstermektedir. Hayatının üçüncü dönemi ise, yeniden eser telifine başladığı dönemdir. Müellif, bu dönemde tekrar eser telif etmeye başlamış fakat öncekilerden farklı olarak bu dönemde daha çok tasavvuf ağırlıklı eserler telif etmiştir. Tercümesini yaptığımız ikinci eser olan *Levâmi'* bu kabilden değerlendirilebilir. Yine bu dönemde, Molla Câmi'nin, *Eşî'atü'l-Lema'ât* isimli eserine -ki bu da Fahreddin el-İrâkî'nin (ö. 688/1289) *Lema'ât* isimli eserinin şerhidir- şerh olarak *În'ikâsu Eşî'ati'l-Lema'ât* ı yazmıştır.

1 Zebihullah Mahallâtî, *Reyyâhinü's-Şeria: Der Terceme-i Dânişmendân-i Bânuvân-ı Şia* (İsfahan: Merkezü Tahkikât-i Râyâne-i Kâimiyye-i İsfahân, ts.), 242.

2 Mahallâtî, *Reyyâhinü's-Şeria*, 242.

3 Alaeddin el-Kirmânî, *Levâmi' u Tenvirî'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'biri'l-Menâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 3025M, 2b.

4 el-Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 17a.

Müellifin hayatı hakkında zikretmiş olduğumuz bu dönemlerin tarihleri hakkında net bir şey söylemek zordur. Bununla beraber o, *Levâmi*'i kaleme alırken telif işlerini bırakalı yaklaşık 40 sene olduğunu belirtmektedir. Bu eserin Sultan II. Bayezid'e (ö. 918/1512) ithaf edildiği ve Sultan II. Bayezid'in de 886/1481-918/1512 tarihleri arasında tahtta kaldığı hesaba katılırsa müellifin inziva dönemi 846/1441 ile 878/1472 tarihleri arasında olmalıdır. Fakat onun Fatih Sultan Mehmed için de bazı eserler kaleme aldığını biliyoruz. Fatih'in tahtta bulunduğu tarihler ise 855/1451-886/1481 yılları arasındır. Öyleyse Kirmânî'nin inziva dönemi yüksek ihtimalle 855/1451 sonrasındadır. Buna bağlı olarak inziva sonrası dönem de 895/1490'lardan sonra başlamalıdır. Bu bilgiler doğrultusunda onun vefatının da 9/15. yy. sonları veya 10/16 yy. başları olduğu rahatlıkla söylenebilir.

1.2. Eserleri

1. Bedâyi'ü'l-Amel fî Sanâyi'i'l-Hiyel

Bodleian Library, nr. 1872'de bir nüshası bulunduğu belirtilen eser, mekanik alanında telif edilmiş ve devrin hükümdarı Fatih Sultan Mehmed'e ithaf edilmiştir.¹

2. Risâle fî Ta'yîni'l-Kible

Beyazıt Kütüphanesi, no. B4606'da bir nüshası bulunan, kiblenin doğru belirlenmesi hakkında yazılmış Farsça 20 varaklık bir risâledir.²

3. İn'ikâsü Eşi'ati'l-Lema'ât

Türkiye kütüphanelerinde iki nüshasını³ tespit edebildiğimiz bu eser, Fahreddin el-İrâkî'nin *Lema'ât* isimli tasavvuf eserine Molla Câmî tarafından yazılan *Eşi'atü'l-Lema'ât* adlı şerh üzerine yazılmış bir şerhtir. Müellif mukaddimede eseri Sultan II. Bayezid'e ithaf etmektedir. Ayrıca Ayasofya koleksiyonunda bulunan 14 Recep 911 tarihinde Hüseyin b. Şemseddin el-Hüseyinî el-Kirmânî tarafından istinsah edilen nüshanın 1^a sayfasında

1 Cevat İzgi, "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi", *Hiyel* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998), 18/178-180.

2 Alaeddin el-Kirmânî, *Risâle fî Ta'yîni'l-Kible*, Beyazıt Kütüphanesi, B4606.

3 Alaeddin el-Kirmânî, *İn'ikâsü Eşi'ati'l-Lema'ât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 1916; Alaeddin el-Kirmânî, *İn'ikâsü Eşi'ati'l-Lema'ât*, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik, 17745.

madalyon içerisinde “Sultan Bayezid’in kütüphanesi için (*bi-resmi hizâneti’s-Sultân [...] Ebî Yezîd [...]*)” ibaresi yer almaktadır.

4. el-Aşeretü'l-Kâmile

Çalışmamıza konu olan ilk risâledir ve bir sonraki bölümde hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

5. Levâmi'ü Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'bîri'l-Menâm

Çalışmamıza konu olan ikinci risâledir ve bir sonraki bölümde hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

2. el-Aşeretü'l-Kâmile ve Levâmi'ü Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'bîri'l-Menâm İsimli Risâleler

2.1. Risâlelerin Nüshaları

1. el-Aşeretü'l-Kâmile, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih 5377, vr. 98b-136a

el-Aşeretü'l-Kâmile’nin tespit edebildiğimiz tek nüshası Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih koleksiyonu 5377 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha içerisinde üç farklı eser bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1b-41b varakları arasında bulunan Kübreviyye tarikatının Hemâdaniyye kolu kurucusu Emîr-i Kebîr lakaplı Ali b. Şihâbüddin el-İsfahânî’ye (ö. 786/1385) ait Arapça *er-Risâletü'l-Kudsiyye fî Esrâri’n-Noktati'l-Hissiyye*’dir. Müellif bu risâlede varlık mertebeleri ve onların Hak Teâlâ ile olan irtibatlarını nokta, harf ve kelime sembolleri ile izah etmeye çalışır. Nüshada bulunan ikinci risâle, Mahmûd Şebüsterî’ye (ö. 720/1320) ait Farsça *Hakku'l-Yakîn fî Ma'rifeti Rabbi'l-Âlemin* olup 42b-97b varakları arasında bulunmaktadır. Nüshanın üçüncü risâlesi ise incelememize konu olan ve 98b-136a varakları arasında bulunan Kirmânî’nin *el-Aşeretü'l-Kâmile*’sidir.

Nüsha toplamda IV+136 varaktan ve 11 satırdan meydana gelmektedir. Varaklar cetvelli ve satır altı reddadelidir. IVa’da nüsha içerisinde bulunan üç eserin isimleri yazmaktadır. Zahriye sayfasında cetvelli dikdörtgen çerçeve içerisinde, altın mürekkeple ilk eserin ve bu eserin müellifinin adı ve nüshanın Fatih Sultan Mehmed’in mütalaasına sunulduğuna dair kayıt

bulunmaktadır. Yine bu sayfada Sultan I. Mahmud'un vakıf mührü ve vakıf kaydı ile birlikte Sultan II. Bayezid ve Derviş Mustafa'ya ait şahıs mühürleri vardır.

Nüşa, talik hatla Ali b. Fethullah el-İsfahânî tarafından istinsah edilmiştir. Müstensih, nüshanın sonunda bulunan istinsah kaydında istinsah tarihine dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Bununla birlikte müstensih İsfahânî'nin, 1462-1476 yılları arasında Fatih Sultan Mehmed'in kitaplığı için birçok eser istinsah ettiği bilinmektedir. Bu nüshalarda verilen tarihler dikkate alınırsa;¹ elimizdeki nüshanın da bu tarihler arasında ya da bu tarihlere yakın bir tarihte istinsah edilmiş olmasının muhtemel olduğunu söyleyebiliriz.

2. *Levâmi'ü Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'bîri'l-Menâm*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya 3025-M, vr. 1b-20a

*Levâmi'*in tespit edebildiğimiz tek nüshası Ayasofya 3025-M numara-da kayıtlıdır. Toplam I+20 varaktan ve 11 satırdan meydana gelmektedir. Varaklar cetvellidir ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 1a'da Sultan I. Mahmud'un vakıf mührü ve 1a'da vakıf kaydı bulunmaktadır. Yine 1a sayfasında Sultan II. Bayezid ve evkaf-ı haremeyn müfettişi Şeyhzâde Ahmed Efendi'nin mührü bulunmaktadır. Talik hatla yazılan nüshanın müstensihi belli değildir.

2.2. Risâlelerin Telif Sebebi ve Konu Tertibi

Bu iki risâle birbirlerine oldukça benzemekle birlikte *Levâmi'*, *Aşera'*ya göre daha sistematiktir. *Aşera* on fasıldan meydana gelirken *Levâmi'* altında fasıllar bulunan bir mukaddime, üç bâb ve bir hâtimedden oluşmaktadır. Bu yönleriyle risâleler içerisinden *Aşera*, *Levâmi'*de gerçekleştirilmesi hedeflenen tabir ilmini kurma amacına bir hazırlık aşaması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca *Aşera*'nın Fatih'e sunulması ve *Levâmi'*in II. Bayezid'e ithaf edilmesi gibi hususlar, bu iki risâleden önce *Aşera*'nın, daha sonra ise *Levâmi'*in yazıldığı hakkında kesin bir kanaat oluşturmaktadır.

1 Mesela Ayasofya 2382 bulunan *el-İşârât ve'r-Tenbihât*'in istinsah tarihi 867/1462, Ayasofya 2383'te bulunan *Kitâb fî Esrârî'l-Hikmeti'l-Meşrûkiyye*'nin (*Hayy b. Yâkzan*) istinsah tarihi 880/1476'dır.

İncelemesini yapacağımız eserler, her ne kadar birer rüya tabiri kitabı olarak değerlendirilebilirse de ne *Aşera* ne de *Levâmi'*, içerisinde rüya tabirlerinin bulunduğu klasik birer tabir kitabı değildir. Hatta bunlar, meseleleri örneklendirmek gayesiyle yapılan tabirler dışında hususi bir rüya tabiri dahi içermez. Aksine bu iki risâle, tabir ilmini teorik olarak ele almakta ve tabir ilminin mâhiyetini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu bakımdan her iki risâlenin de tabir ilminin teorik çerçevesini belirlemek üzere kaleme alındığı söylenebilir.

Bununla birlikte *Aşera*'nın başında müellif, eserini dostlarının isteği doğrultusunda kaleme aldığını ifade ederken,¹ *Levâmi'*in mukaddimesinde esas gayesinin rüya tabiri usûlü ilmini mevzu, mebâdî ve mesâil ile bir disiplin olarak vazetmek olduğunu dile getirmektedir.² Bu bağlamda o, tabir ilminin mâhiyetine geçmeden önce bu ilmin şerefini ispat etmek için her iki risâlesinde de Kur'ân ve hadislerden bazı deliller serd eder. Zira ona göre hem Kur'ân'da hem de Hz. Peygamber'in sözlerinde rüya tabiri ilminin şerefine dair deliller bulunmaktadır. Bu delillerden ilki Yusuf kıssasında Hz. Yusuf'un dilinden aktarılan şu âyet-i kerîmedir: "Bana olayların tevilini öğrettin."³ Bu âyette Hz. Yusuf'un olayların tevilini öğrenmesinden kasıt rüya tabiri ilmidir. Rüya tabiri ilminin şerefine dair ikinci delil ise Hz. Peygamber'in "Salih rüya nübüvvetin kırk altıda biridir" sözüdür.⁴

Kirmânî, tabir ilminin şerefini ispat ettikten sonra *Aşera*'da doğrudan nefse ilişkin bahislere geçerken *Levâmi'*de tikellere tatbik edilen her ilmin mutlaka tümel kaidelere sahip olması gerektiği ilkesinden hareketle rüya tabirinde kullanılabilecek bazı asıllardan (usûl) bahseder. Çünkü tabir ilmi, tikellere tatbik edilen bir ilimdir. Bu özelliğe sahip her ilmin mutlaka birtakım tümel asıllara sahip olması gerekir. Kirmânî, rüya tabiri için zikredeceği usûlün, kendinden önceki eserlerde dağınık olarak yer aldığını fakat bunları bir araya getirip bu ilmi, mevzu, meseleler ve ilkeleri ile birlikte vazeden kimisinin bulunmadığını iddia eder ve kendisinin böyle bir eser kaleme alacağını vaat eder.⁵

1 Alaeddin el-Kirmânî, *el-Aşeratü'l-Kâmile*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 5377, 99a.

2 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 2b.

3 Yusuf 12/101.

4 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 2a.

5 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 2b-3a.

Risâleler, içerik açısından incelendiğinde *Aşera*'nın bölümlerinin birçoğunun doğrudan nefisle ilişkili olduğu görülür. Bunun nedeni müellifin, tabir ilminin mevzusunu nefis olarak belirlemesidir. *Aşera*'da ele alınan konular, *Levâmi*'de daha sistemli bir şekilde bulunurken *Levâmi*'deki bazı konular *Aşera*'da yer almaz. Mesela *Aşera*'da fasıl olarak zikredilen ruh için kullanılan lafızlar ve nefsin hakikati gibi konular *Levâmi*'de nefsin tarifi altında tek başlıkta incelenirken *Levâmi*'in mukaddime bölümü ve nefsin ilkelerle iletişimi, misâl âlemi, Hz. Peygamber'in "Dünya rüyadır" hadisi gibi başlıkları *Aşera*'da bulunmaz. İki risâle arasındaki konuların benzerliği ve farklılığı şu tablo üzerinde daha net görülmektedir:

<i>el-Aşeratü'l-Kâmile</i>	<i>Levâmi'ü Tenviri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'biri'l-Menâm</i>
	Mukaddime
1. Fasıl: Ruh İçin Kullanılan Lafızlar	1. Fasıl: Tabir Usûlü İlminin Tarifi
2. Fasıl: Nefsin Hakikati	2. Fasıl: Mevzu, Meseleler ve İlkelerin Belirlenmesi
	1. Bâb
3. Fasıl: Nefsin Soyut Oluşu	1. Fasıl: Nefsin Tarifi
4. Fasıl: Bilen ve Eyleyen Güç	2. Fasıl: Nefsin Güçleri
	2. Bâb
5. Fasıl: Maddî Tikellerin Nefiste Resmoluşu	1. Fasıl: Nefsin İlkelerle İletişimi
6. Fasıl: Nefsin Fiilleri ve İlkeleri	2. Fasıl: Rüyanın Kısımları
7. Fasıl: Nefsin Temsili	3. Fasıl: Misâl Âlemi
	3. Bâb
8. Fasıl: Uykunun Beyânı	1. Fasıl: Tabircinin Gözetmesi Gereken Durumlar
9. Fasıl: Rüyanın Keyfiyeti	2. Fasıl: Rüya Mertebeleri
10. Fasıl: Tabir Yöntemi	3. Fasıl: Hz. Peygamber'in "Dünya Rüyadır" Sözü'nün Açıklanması

Tablo 1

2.3. Risâlelerin İçeriği

Rüya Tabiri İlminin Tanımı

Rüya tabiri ilmi, İslâm felsefe geleneğinde doğa bilimlerinin bir dalı olarak incelenmektedir. İslâm filozoflarına göre tabir ilmi, rüyayı gerçekleştiren mütehayyile gücünün müşahade ettiği sûretlerin hangi anlamlara karşılık geleceğini belirlemekten ibarettir. Hâl böyle olunca nefsin müşâhedesine karşılık gelecek sûretleri tespit eden bilim dalı da doğa bilimleri içerisinde görülmektedir. Söz gelişi İbn Sînâ (ö. 428/1037), bilimler tasnifi yaptığı *Risâle fî Aksâmi'l-Ulûmi'l-Akliyye* isimli küçük hacimli risâlesinde rüya tabiri ilmini tıp, feraset gibi ilimlerle birlikte doğa bilimlerinin (tabiiyyât) alt dalları arasında zikretmekte ve onun amacını şöyle belirlemektedir:

Mütehayyile ile rüyada görülen şeylerden hareketle, nefsin gayb âleminde görüp mütehayyilenin başka bir örnek yoluyla hayal ettiği şey hakkında çıkarımda bulunmaktır (*ve'l-garazu fihî el-istidlâlu mine'l-mütehayyelâti'l-hul-miyye alâ mâ şâhedethu'n-nefsu min âlemi'l-gaybi fehayyelethu'l-mütehayyiletü bimisâlin gayrihî*)¹

Alıntılanan pasajda İbn Sînâ, rüya tabiri ilmini açık bir şekilde tanımlamaya girişmez. Fakat onun bu ilimde amaç olarak zikrettikleri aslında tabir ilminin gaye bakımından tarifi olarak değerlendirilebilir. Nitekim İbn Sînâ'nın bu ifadeleri, kendinden sonraki filozoflar tarafından tabir ilminin tanımı olarak kullanılmıştır. Mesela Kâdî Beyzâvî ve İbnü'l-Ekfânî'nin bilimler tasnifi kitaplarında rüya tabiri ilmi, İbn Sînâ'da olduğu gibi doğa bilimleri içerisinde zikredilmekte ve onun tabir ilminin amacı olarak dile getirdiği ifadeler, tabir ilminin tanımı olarak kullanılmaktadır. Kâdî Beyzâvî (ö. 685/1286), *Ta'rîfâtü'l-Ulûm*'da tabir ilmini şöyle tanımlar:

Mütehayyile ile rüyada görülenlerden hareketle, nefsin uyku hâlinde gayb âleminde görüp mütehayyile güçlerinin gayb âleminde görülene delâlet eden şehâdet âlemindeki bir örnekleyici hayal ettiği şey hakkında çıkarımın bulunduğu bir ilimdir. (*ilmun yu'rafu minhu'l-istidlâl mine't-tahayyulâti'l-hul-miyye alâ mâ şâhedetha'n-nefsu hâlete'n-nevm min âlemi'l-gaybi fehayyelat-hu'l-kuva'l-mütehayyile bimisâlin yedüllü aleybi fî âlemi's-şehâde*)²

1. M. Cüneyd Kaya, "İbn Sînâ'nın Kitâbu aksâmi'l-hikme ve tafsilihâ'sı: Tahkik ve Tercüme", *Tabkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 3/1 (2020), 30.
2. Mansur Koçinkağ, "Kâdî Beyzâvî'ye (V. 685 / 1286) Göre İlimlerin Tasnifi ve Munif fî Sinâ'atî't-Tarîf Ta'rîfâtü'l-Ulûm Adlı Eserinin Edisyon Kritiği", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 399.

Beyzâvî bu tanımda, İbn Sînâ'nın ifadelerinde üç değişikliğe gitmektedir. Birincisi, İbn Sînâ'nın ifadelerini tanıma dönüştürmektedir. O, bunu yaparken öncelikle tüm ilimlerin cinsi konumunda olan ilm kelimesini tanım içerisinde kullanmakta ardından tanımın faslı sayılabilecek kısmı zikretmektedir. Beyzâvî, ikinci olarak tanıma uyku hâlinde kaydını eklemektedir. Bu kayıt, filozofların rüyanın ve mütehayyilenin mâhiyetine ilişkin görüşleri ile birlikte düşünülürse tanımda bulunması gerekli bir kayıttır. Çünkü onlara göre peygamberlerde olduğu gibi mütehayyile gücü, bazen rüyadaki etkisini uyanıklık durumunda da gösterebilir. Beyzâvî'nin tanımındaki üçüncü farklılık, İbn Sînâ'nın muğlak bıraktığı örnek kelimesini şehâdet âleminde lafzıyla açıklığa kavuşturmasıdır. Beyzâvî'nin rüya tabirine getirdiği bu tanım, uyku hâlinde kaydı dışında küçük farklılıklarla *İrşâdü'l-Kâsıd*'da İbnü'l-Ekfânî (ö. 749/1348) tarafından da tekrar edilir.¹

Bu isimlerden farklı olarak tabir ilmini şer'î ilimler arasında gören² İbn Haldun'a (ö. 808/1406) göre ise "rüya tabiri ilmi, tabircinin, anlatılanların (rüyada görülenlerin) tabirini üzerine inşa ettiği külli kaidelerin ilmidir (*ilmün bi-kavânine külliyyetin yebnî aleyha'l-mu'abbiru ibârete mâ yukassu aleyh*)."³ İbn Haldun'un tanımı, önceki tanımlardan farklı olarak rüya tabiri ilminin kaidelerini tanımın merkezine almaktadır. Bu kaideler, tabircinin rüyayı tabir ettiği esnada verdiği hükümlerin asıllarını teşkil eden kurallar bütünüdür.

Kirmânî'ye göre ise rüya tabiri ilmi, nefse ilişkin bir ilim olması itibarıyla doğa bilimlerinin konuları arasında yer almakla birlikte -muhtemelen nefsin gayb âlemiyle iletişime geçmesi itibarıyla- metafiziğin alt dallarındandır. O, doğa bilimleri ile metafizik arasına bu şekilde konumlandığı tabir ilmi için *Levâmî*'in mukaddimesinde, birinci faslın başında iki farklı tanım zikreder. Bu tanımlardan ilkinde göre rüya tabiri usulü ilmi "üzerine tikel rüyaların tevlinin inşa edildiği tümel kaidelerdir (*kavâ'idün külliyyetün yebtenî aleyhâ te'vilül-menâmâtî'l-cüz'îyyeti*)". Ona göre bu tanım, ilmin meselelerden ya da o meselelerin tasdikinden ibaret görülmesi hâlin-

1 Ebû Abdullah Muhammed İbnü'l-Ekfânî, *İrşâdü'l-Kâsıd ilâ Esma'l-Makâsıd*, thk. Abdülmünim Muhammed Ömer (Kâhire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, ts.), 177.

2 Ebû Zeyd İbn Haldun, *Mukaddime* (Kâhire: Dârü'l-Fecr li't-Türâs, 2010), 589.

3 İbn Haldun, *Mukaddime*, 592.

de geçerli bir tanımdır. Ancak ilmin meselelerden ibaret değil de meleke olarak görülmesi durumunda rüya tabiri usulü ilminin tanımı “söz konusu tümel kaidelerden tikel rüyaların tevili çıkarım melekesi (*istinbâtu te'vîli'l-menâmâti'l-cüz'îyyeti min tilke'l-kavâ'id*)” olur.¹

Kirmânî'nin tanımlarında ortak olan husus, tabir ilminin tümel kaideler olmasıdır. Tümel kaide, altındaki tikellere tatbik edilmesi mümkün genel hükümleri verir. Böylece zihin o tümellerden hareketle altındaki tikellerin hükümleri hakkında bilgi sahibi olur. Örneğin nahivci “fail merfu-dur” şeklinde genel bir kaide belirledikten sonra fail olduğunu tespit ettiği bütün kelimelerin merfu olduğu hükmüne kolaylıkla ulaşabilir.² İşte rüya tabiri ilmi de bu şekilde tabirde kullanılabilecek tümel kaidelerin bir araya getirildiği ilimdir.

Müellifin rüya tabiri usulü ilmine getirmiş olduğu tanımlarda farklı iki cihetin gözetildiği aşikârdır. Birinci tanımda kendisinin de belirttiği gibi ilim, meselelerin tasdiki veya meselelerin kendisi olarak kabul edilmiş ve tanım da buna göre yapılmıştır. Çünkü bir ilmin asıl konusu meselelerdir. Öncelikle bu meseleler icmâlî olarak tespit edilir ve ardından bu meselelerin karşısına ilim vazedilir. Dolayısıyla ilim bu meselelerin tamamını tasdik etmekten ibaret olur. Nitekim bazı mantıkçılar bir ilmin tanımının o ilmin tüm parçalarını kuşatması gerektiği düşüncesinden hareketle ilmin tam tanımının meselelerin tasdiki ile yapılacağını iddia etmişlerdir.³ Eğer bu kabul edilecek olursa müellifin rüya tabiri usulü ilmi için yapmış olduğu birinci tanım, tam tanım olacaktır. İkinci tanıma gelince bu tanımda itibar edilen cihet, ilmin bir meleke olarak ilim sahibinde hâsıl olmasıdır. Meleke, keyfiyet kategorisi altında yer aldığından dolayı bilen bir zihinle kâim olmak zorundadır. Çünkü keyfiyet bir araz türüdür ve kendi başına kâim olamaz.⁴

1 el-Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 4b.

2 Kutbuddin er-Râzî, *Tahrîru'l-Kavâidi'l-Mantikiyye fî Şerhi'r-Risâleti's-Semsiyye* (İstanbul: Haşimi Yayınları, 2017), 43.

3 er-Râzî, *Tahrîr*, 45.

4 Ömer Mahir Alper, “Avicenna On The Ontological Nature Of Knowledge And Its Categorical Status”, ed. Macksood A. Aftab Vd., *Journal Of Islamic Philosophy* 2 (2006), 31.

Bir başka görüşe göre ilmin meleke ve tümel kaideleri bilmek şeklinde iki farklı şekilde tanımlanması o ilmin tümel veya tikel oluşuyla ilgili. Buna göre tümel ilim, tümel kaideleri bilmekten ibarettir ve bu tümel ilim, meleke olarak isimlendirilemez. Tikel ilimler ise kişide meleke olarak bulunur. Çünkü tikel ilimler, bu meleke sayesinde tikel olaylar ve durumlara tatbik edilir.¹ Kirmânî'nin bu görüşü dikkate alıp almadığı konusunda net bir şey söylemek zordur. Fakat onun tabir ilmi için yaptığı tanımlar, bu bağlamda değerlendirilecek olursa ilk tanım, tabir ilminin tümel tarafına yani sadece kaidelerine, ikinci tanım ise bizzat tevil esnasında tikellere uygulanmasına taalluk etmektedir denebilir.

Rûya Tabiri İlmi: Mevzu, Meseleler ve İlkeler

Fârâbî'nin (ö. 339/950) İslâm dünyasına sistemli bir felsefe anlayışı getirmesiyle birlikte Müslüman düşünürlerin bilim anlayışları da sistematik bir hâl almaya başlamıştır. Bu değişimin temeline Fârâbî'nin *Burhân* isimli eserini koymak mümkünse de sistematik bir bilim anlayışının İbn Sînâ ile yetkinliğe kavuştuğu söylenebilir. İbn Sînâ'dan sonra klasikleşen bilim anlayışına göre bir ilmin, müdevven bir ilim, bilimsel bir disiplin olabilmesi için özellikle şu üç şeye sahip olması gerekmektedir; mevzu, meseleler ve ilkeler.² Bunların arasından ilkeler, o ilimde ispat edilecek olan şeylerin kendisinden çıkarıldığı öncülleri ifade eder. Bu öncüller ya apaçık olduklarından dolayı kanıtlanmaya muhtaç olmazlar ya da daha üst bir ilimde kanıtlanmış olarak alt ilme intikal ederler.³ İlmin ihtiyaç duyduğu ikinci husus, o ilimde hâlleri incelenen şey olarak bilinen mevzudur.⁴ Mevzuya zatı bakımından ilişkin hâller ise meselelerdir. Mesela metafizik ilminin konusu varlık olması bakımından varlıktır. Metafizikte incelenen meseleler ise varlığa o olması bakımından ilişkin hâllerdir ki bunlara zâtî arazlar da denir.⁵

1 Hocaşâde Muslihuddin Efendi, *Hâşiye alâ Şerhi'l-Mevâkıf*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 1614, 12b-13b.

2 Ebû Nasr el-Fârâbî, *Kitâbu'l-Burhân*, çev. Ömer Mahir Alper - Ömer Türker (İstanbul: Klasik Yayınları, 207M.S.), 36; Ebû Ali İbn Sînâ, *Burhân: İkinci Analitikler*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006), 103.

3 İbn Sînâ, *Burhân: İkinci Analitikler*, 103.

4 İbn Sînâ, *Burhân*, s. 103.

5 el-Fârâbî, *Kitâbu'l-Burhân*, 37; İbn Sînâ, *Burhân: İkinci Analitikler*, 103.

İbn Sînâ'nın bir ilmin müdevven bir ilim kabul edilmesi için mevzu, meseleler ve ilkelere sahip olması gerektiği düşüncesi büyük ölçüde kendinden sonraki İslâm filozoflarının bilim anlayışını belirlemiştir. Bu doğrultuda onlar, herhangi bir ilim dalından söz ederken bu çerçeveyi dikkate almışlar, hatta yeni bir ilim kurmak için girişimlerde bulunan düşünürler mutlaka bu kuralı uygulamaya çalışmışlardır. Muhyiddin el-Kâfiyeci'nin (ö. 879/1474) tarih ilmini kurma çabası esnasında söz konusu kaideyi tatbik etmesi bu hususta önemli bir örnektir.¹

İşte böyle bir ilim anlayışına sahip Kirmânî, *Levâmi'*in mukaddimesinin ikinci faslında İbn Sînâci bilim anlayışına uygun olarak her müdevven ilmin bir mevzusu, meseleleri ve ilkeleri olması gerektiğini ifade etmektedir.² Zira bir ilim ancak mevzusu ile diğer bir ilimden ayrılır.³ Daha sonra o, bir ilimde mevzunun ahvâlinin o ilmin meseleleri olarak araştırıldığını, bu araştırmanın yapılabilmesi için de birtakım ilkelerin bulunması gerektiğini vurgular. Bu ilkelerin bir kısmı tasavvurlar, diğer bir kısmı ise tasdiklerdir. Tasavvurlar daha çok o ilimde ele alınacak şeylerin tanımlarını, tasdikler ise meselelerin delillerini oluşturur.⁴ Kirmânî'ye göre bir ilme ilke olabilecek tasdikler üç kısımdır. Birincisi müteârife olarak da isimlendirilen kendinde açık olan bedîhî tasdiklerdir. İkincisi, ilmin kendinde açık olmayıp başka bir ilimde açıklanan ve sonrasında ilgili ilme aktarılan ilkelerdir. Bunlar da müsâderât olarak isimlendirilir. Üçüncüsü, öğrencinin hüsn-i zannı ile kabul ettiği ilkelerdir. Öyleyse bir ilmin ilkeleri, tanımlar, tüm ilimlerin öncesinde bulunan bedîhî tasdikler (müteârife), başka bir ilimden o ilme aktarılan müsâderât ve öğrencinin hüsn-i zannıyla kabul ettiği önermelerden meydana gelir.⁵ Kirmânî'nin yaptığı bu dörtlü taksim, onun açıkça filozofların bilim anlayışını takip ettiğini göstermektedir. Zira Fârâbî'nin *Burhân*'ında buna çok benzer bir taksim şöyle yapılmaktadır: "sanatlarda öğretimin ilkeleri dörttür: Yakînîler, tanımlar, vazedilmiş asıllar

1 Muhyiddin el-Kâfiyeci, *Tarih İlminin İlkeleri (Osmanlı Felsefesi Seçme Metinler içinde)*, çev. Ömer Mahir Alper (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 91-99; Muhyiddin el-Kâfiyeci, *Tarih İlminin Usûlü Ve Meseleleri (Osmanlı Felsefesi Seçme Metinler içinde)* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 101-105.

2 el-Kirmânî, *Levâmi'* (Ayasofya, 3025M), 4b.

3 er-Râzî, *Tahrîr*, 49.

4 el-Kirmânî, *Levâmi'* (Ayasofya, 3025M), 4b.

5 el-Kirmânî, *Levâmi'* (Ayasofya, 3025M), 5a.

ve müsâdereler.”¹ Fârâbî’nin yakînîler dediği kısım Kirmânî’nin bedîhîler olarak açıkladığı kısma mutabıktır. Zira bu ilkeler her ilmin başında öğren-cide bulunması gereken ilkelerdir.² Fârâbî’nin tanımlar olarak bahsettiği ilkeler ile Kirmânî’nin tanımları arasında da herhangi bir farklılık yoktur. Ancak son iki kısımda öyle görünüyor ki Kirmânî, aynı şeyi kastetmekle birlikte farklı bir adlandırma tercih etmektedir. Çünkü Fârâbî’ye göre bir ilmin başında kabul edilip o ilme devam edilmesi için gerekli olan ilkeler usûl-i mevzûa ve hüsn-i zan ile kabul edilen ilkeler müsâdereler iken³ Kirmânî’de durum tam tersidir.

Kirmânî, tüm bu şartları gözетerek nihai kertede tabir ilminin mevzu-sunu şöyle belirler:

[...] Yüce ilkelerle iletişimi sırasında mütehayyile gücünü kullanarak duyulur sûretlere ait akledilir sûretleri tasvir etmesi cihetinden nâtık nefis (*en-nefsü’n-nâtıkati min haysü tasviruhâ’l-me’ânî’l-ma’küle bi’s-suve-ri’l-mahsûseti bi’s-ti’mâli’l-kuvveti’l-mütehayyile*)⁴

Bu pasajda dikkat edilmesi gereken husus, Kirmânî’nin tabir ilmi için doğa bilimlerinden nefis ilmi ile aynı konuyu belirlemiş olmasıdır. Fakat tabir ilmi nefsi mutlak olarak değil, mütehayyile ile akledilir anlamları du-yuyla algılanan sûretlere dönüştürmesi cihetinden incelemektedir. Böylece Kirmânî, aynı mevzuyu bir haysiyet kaydı ekleyerek nefis ilminden tabir il-mine taşımıştır. Kirmânî’den önce benzer bir uygulamayı Nasîruddin Tûsî (ö. 672/1274), ahlak ilmi için yapmıştı. Nitekim Tûsî’ye göre ahlak ilmi-nin konusu “güzel, övgüye değer ya da kötü ve yerilen iradeli eylemlerin kendisinden ortaya çıkması yönünden insanî nefistir.”⁵

İlmin mevzusunun kendinden üst bir ilimde ispat edilmesi ya da bedîhî olması gerektiğinden dolayı Kirmânî, rüya tabiri ilminin mevzusu olan nefsi ispat etmeye çaba sarf etmez fakat onun güçleri ve ilkelerle iletişimi-nin niteliğini belirlemeye çalışır. Nefsin güçleri konusunda tamamen İbn Sînâcî bir anlayışa sahip olan Kirmânî, nefse ait beş dış güç ve beş tane de

1 el-Fârâbî, *Kitâbu’l-Burhân*, 61.

2 el-Fârâbî, *Kitâbu’l-Burhân*, 61.

3 el-Fârâbî, *Kitâbu’l-Burhân*, 63, 64.

4 el-Kirmânî, *Levâmi’* (Ayasofya, 3025M), 5a.

5 Nasîruddin et-Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsirî*, çev. Anar Gafarov - Zaur Şükürov (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2020), 26.

iç güç belirlemekte ve bunların açıklamasında büyük ölçüde *Şifâ*'nın nefis kitabını takip etmektedir.

Kirmânî, tabir ilminin konusu olarak belirlediği nefsi “zâtı ile idrâk eden, âletlerle tasarrufta bulunan soyut basit cevher” olarak tanımlar. Cevher olması onun kâim olmak için başka bir şeye ihtiyaç duymaması ve bir mevzuda olmaması anlamına gelir. Basit oluşu onun parçalanmaya konu olmayacağını, soyut oluşu duyusal işaretle işaret edilemeyeceğini yani herhangi bir konum sahibi olmadığını ifade eder. Zâtı ile idrâk eden olması, nefsin nesnelerin idrâki için herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadığına, âletlerle tasarrufta bulunması ise nefsin, fiillerini bedeninin organları aracılığıyla gerçekleştirmesine delâlet eder.¹

Kirmânî'nin nefis tanımı, İslâm düşünce tarihi içerisinde nefis hakkında ortaya konulan farklı tariflerin bir özeti olarak görülebilir. Bununla birlikte onun tanımında yer alan temel unsurlara İhvân-ı Safâ'nın nefis tanımında rastlanmaktadır. İhvân'a göre nefis “zâtıyla diri, bilici ve etkide bulunan bir cevherdir.”² İki tanım arasında karşılaştırma yapılacak olursa İhvân'ın bilici ve etki eden olarak tanımladığı özellikler Kirmânî'de zâtıyla idrâk eden ve tasarrufta bulunan olarak ifade edilmektedir. Basitlik ve soyutluk her ne kadar İhvân'ın tanımında geçmiyor olsa da onlar, risâlelerin birçok bölümünde nefsin maddeden ayırık, basit bir cevher olduğunu ortaya koymaya çalışırlar.³ Nefse ilişkin basitlik ve soyutluk anlayışı, İhvân'dan sonra Tûsî tarafından doğrudan nefsin tanımı içerisine alınmıştır.⁴ Kirmânî'nin her iki risâlede nefse yönelik zikretmiş olduğu tanım da kendisinin *Aşera*'da⁵ açıkça beyan ettiği üzere büyük ölçüde Tûsî'den iktibas edilmiştir.

Müellif ikinci fasılda nefsin güçlerinden bahsederken onları asker, nefsi de bu askerlerin başındaki önder olarak tasvir eder. Onun bu tavrı hem İhvân-ı Safâ'da görülen hem de tasavvuf geleneğinde sıklıkla karşımıza çıkan nefis ve güçleri arasındaki ilişkinin temsil yoluyla aktarımını akla getirmektedir. Nitekim hem İhvân'ın risâlelerinde hem de bazı tasavvuf metinlerinde

1 el-Kirmânî, *Levâmi'* (Ayasofya, 3025M), 6a, 6b.

2 İhvân-ı Safâ, *Resâilü İhvânî's-Safâ ve Hullânî'l-Vefâ* (Kum: Mektebetü'l-A'lâmi'l-İslâmî, 1988), 2/461.

3 Veysel Kaya, *Felsefe Vê Vahîy: Sa'd b. Dâdhürmüz ve Felsefî Risâleleri* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2018), 90.

4 et-Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsrî*, 27.

5 el-Kirmânî, *el-Aşeretü'l-Kâmile* (Fatih, 5377), 104a.

nefis, beden şehrinde bir sultana, güçleri ise o sultanın hizmetçilerine benzetilmektedir.¹ Kirmânî, nefsin iç ve dış duyulardan oluşan algılayan güçleri ile beslenme, büyüme ve üreme gibi algılamayla ilişkisi olmayan güçleri olmak üzere birçok gücü olduğunu söyleyerek bu hususta İslâm felsefesindeki yaygın kanaati kabul eder. Ancak ona göre risâlenin amacıyla uyumlu olan kısım nefsin algılayan yönüdür. Bu nedenle nefsin sadece algılayan güçleri üzerinde duran Kirmânî, burada da İbn Sînâ çizgisini takip ederek dış duyuları; görme, işitme, dokunma, koklama ve tatma iç duyuları ise; ortak duyu, hayal, mütehayyile, vehim ve hafıza şeklinde sınıflandırmaktadır.²

Kirmânî'ye göre birbiriyle ilişki içerisinde bulunan şeyler arasında mutlaka bir münasebet olmalıdır. Fakat nefis latif, buna karşın beden kesif olmasına rağmen birbirleriyle ilişki kurabilmektedirler. Kirmânî bunu, Allah'ın hikmetlerinden bir hikmet olarak görür.³ Ona göre bu ilişki, bedenin kalp olarak bilinen uzvunda yer alan küçük bir kan parçası aracılığıyla gerçekleşir. Sıcaklık bu parçaya hükmettiğinde ondan bir buhar yükselir. İşte nefis öncelikle ruh olarak isimlendirilen bu latif buharla etkileşime geçer. Kalpten damarlar yoluyla bu buhar diğer uzuvlara da ulaşmaktadır. Böylece nefis tüm beden üzerinde tasarrufta bulunabilir.⁴ Nefis bu şekilde çok fazla maddeyle iletişime geçtiğinden dolayı kendisi melekût âleminde olmasına rağmen o âlemden perdelenir. Bu perdeyi kaldırmak da ancak nefsin bedenle olan irtibatını kesmekle mümkündür.⁵ İşte rüya, bu irtibatın bir ölçüde kesilebildiği olaylardan biridir.

Tabir ilminin konusunu, “yüce ilkelerle iletişimi esnasında mütehayyile yardımıyla akledilir anlamları duyuyla algılanan sûretlerle tasvir etmesi bakımından nefis” olarak belirleyen Kirmânî, bu ilmin ilkelerini bizzat bu ilimdeki tümel kaidelerin ilkeleri, meselelerini tikel rüyaların tevîlinin üzerine inşa edildiği tümel kaideler, gayesini ise tikel rüyaların tevîlini çıkar-sama olarak belirler.⁶

1 İhvânü's-Safâ, *Resâil*, 2/468; Ebû Hâmid el-Gazzâlî, *Kimyâ-ı Saâdet*, çev. A. Faruk Meyan (İstanbul: Bedir Yayınları, t.y.), 21.

2 el-Kirmânî, *Levâmi'* (Ayasofya, 3025M), 9b-13a.

3 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 7a, 7b.

4 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 7b.

5 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 8a.

6 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 5a, 5b.

Rüyanın Mâhiyeti ve Rüya Çeşitleri

İslâm filozofları rüyanın meydana gelişini genellikle nefsin mütehayyile gücüyle ilişkilendirmek sûretiyle açıklamışlardır. İlk İslâm filozofu Kindî'ye (ö. 252/866 [?]) göre insan, uyku hâlinde duyularını terk eder.¹ Ancak bu terk ediş, ölümden farklı olarak insanın canlılığı devam ederken gerçekleşir. Çünkü uyku hâli nefis için söz konusu değildir. Eğer nefis uyumuş olsaydı uyku ve uyanıklık arasındaki fark bilinemezdi.² İşte “rüya nefsin düşünciyi kullanıp duyunun kullanımını kaldırması”ndan ibarettir.³ Böylece nefsin düşünceden aldığı formlar, musavvire gücü sayesinde kendisinde bir yansıma (*intiba'*) oluşturur.⁴ Kindî'nin musavvire olarak isimlendirdiği güç, Aristoteles'in fantezyası olup sonraki filozoflar tarafından mütehayyile olarak isimlendirilmiştir.

Rüyanın uyku hâlinde gerçekleştiği ve mütehayyilenin bir fiili olduğu konusunda Kindî ile aynı düşünceye sahip olan Fârâbî'ye gelince, ona göre mütehayyile gücü duyu gücü ile akletme gücü arasında aracı konumundadır. Dolayısıyla mütehayyile bazen duyulardan bazen de akıldan etkilenecek sûretiyle fiillerini icra eder. Mütehayyile gücünün iki fiilinden biri maddî varlıklardan gelen formları saklamak diğeri ise bu formlar arasından birleştirme ve ayırma yapmaktır. Fârâbî'ye göre mütehayyilenin üçüncü bir fiili daha vardır ki bu da taklittir. Mütehayyile bu fiili sayesinde bazen beş duyuyla algılanan nesneleri, kendinde bulunan duyulur nesnelerin taklitleri ile birleştirir; bazen akledilirleri bazen beslenme gücünü, bazen arzu gücünü bazen de mizacı taklit eder.⁵ Mütehayyile gücü eğer akıldan ve duyuların hâkimiyetinden kurtulursa kendi fiillerini daha özgür bir şekilde gerçekleştirmeye başlar. Faal akıldan gelen feyiz, bazen akleden güçten mütehayyileye taşıtığında o, akledilirleri kendi terkip ettiği duyulurlarla kabul eder. Çünkü akledilirler ancak duyuyla algılanan bir şey ile temsil

1 Yakub b. İshâk el-Kindî, *Uyku Ve Rüyanın Mâhiyeti (Felsefî Risâleler içinde)*, çev. Mahmut Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 398.

2 Yakub b. İshâk el-Kindî, *Nefs Üzerine (Felsefî Risâleler içinde)*, çev. Mahmut Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 384.

3 Kindî, *Uyku Ve Rüyanın Mâhiyeti*, 404.

4 Kindî, *Uyku Ve Rüyanın Mâhiyeti*, 404.

5 Ebû Nasr el-Fârâbî, *el-Medînetü'l-Fâzıla*, çev. Yaşar Aydın (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018), 170-172.

edildiği zaman maddî âlemde anlam ifade edebilir. Eğer mütehayyileye taşanlar amelî güçle ilişkili tikeller ise mütehayyile bunları bazen olduğu gibi bazense yine başka şeylerle taklit ederek kabul eder. Bu nedenle bazen mütehayyilenin aldığı tikellerle doğru rüyalar meydana gelir bazen de akledilirler aracılığıyla ilahi kehanetler oluşur.¹

Kindî'de sadece musavvirenin bir fiili olarak görülen rüya, Fârâbî ile birlikte faal akıldan taşan feyze konu olması ile daha ruhânî bir yapıya bürünmüştür. Bu gelişme, İbn Sînâ'nın rüyayı bir adım daha ileri taşıyarak vahiyle birlikte değerlendirmesine de kapı aralamıştır. İbn Sînâ'ya göre gayb âleminden nefse taşan etkinin gücüne göre insanın rüyası bu dünyadaki gerçeklikle örtüşür. Eğer bu etki güçlü olur ve nefis tarafından kontrol edilirse tabire muhtaç olmayan rüya veya açık bir vahiy meydana gelir; eğer bu etki kaybolur ve bunun yerine mütehayyilenin kopya ettiği sûretler ortaya çıkarsa tabire muhtaç rüyalar veya teville muhtaç vahiy gerçekleşir.²

Rüya tabiri konusunda kendinden öncekilere nispetle daha ayrıntılı ve daha sistematik bir anlatıma sahip olan ayrıca Kirmânî'ye de kaynaklık eden isimlerden biri olduğunu düşündüğümüz Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) bilimler tasnifi eseri *Câmi'u'l-Ulûm*'un 25. faslını rüya tabiri ilmine ayırır. Râzî, bu bölümde tabir ilmini ilki usûl-i zâhire, ikincisi ise usûl-i müşkile olmak üzere iki ana bölüm üzerine inşa eder. Bu iki ana bölümden ilki duyu güçleri, uyku ve rüyanın hakikati konularını ele alan üç asıl, ikincisi tabiri mümkün olan rüyalar, rüya tabiri şartları ve rüya cinsleri olmak üzere üç asıl içermektedir.³ Bu asıllar içerisinde özellikle nefsin güçleri, rüyanın hakikati, rüya tabiri şartları gibi başlıklara dikkat edilirse Râzî'nin eseri ile Kirmânî'nin ikinci eseri arasındaki benzerlikler görülebilir.

Kindî'den itibaren İslâm filozofları tarafından rüya konusunda mütehayyile gücüne ayrı bir önem atfedilmiş ve Fârâbî ile ortaya konan rüya anlayışı daha sonra İbn Sînâ ve Râzî tarafından da devam ettirilmiştir. Onların rüyaya ilişkin kabul ettiği ortak husus, nefsin gayb âlemiyle iletişim hâlinde

1 Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla*, 178.

2 Ebû Ali İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-Tenbihât*, çev. Muhittin Macit-Ali Durusoy-Ekrem Demirli (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 199-200.

3 Fahreddin er-Râzî, *Câmi'u'l-Ulûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2205, 104b-109b.

olması ve orada müşâhede ettiği anlamlara mütehayyile aracılığıyla sûretler giydirmesidir. Kirmânî'nin açıklamalarına bakılırsa bu anlayış, onun rüya anlayışına da etki etmiştir. Kirmânî'ye göre nefis bedenle ilişkisinden kurtulduğu takdirde yüce ilkelerle iletişime geçebilir. Böylece o, akledilir anlamları ya bizzat bu ilkelerde müşâhede eder ya da onlardan yansıyanları kendisinde müşâhede eder.¹ Kirmânî'nin baştan beri vurguladığı yüce ilkeler de bu bölümde felekî nefisler olarak açıklığa kavuşmaktadır. Nefis maddeden soyut olduğu için cinsi itibariyle akıllar ve felekî nefislerle aynı kategoridedir. İnsan nefsi bu nefisler ve akıllarla aynı özelliklere sahip olmasına rağmen onun bedenle ilişkiye girmesi emr âleminde kopmasına neden olmuştur. Çünkü nefis bedene tam bir yönelme ile yönelmiştir. Tam yönelme bir şeyin diğerleriyle alakasını kesmesini gerektirir. Nefis bedene tam bir yönelme ile yöneldiğinde felekî nefisler ve akıllarla ilişkisi de kesilmiştir.²

Kirmânî'nin açıklamalarında iki nokta dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi insan nefsinin akıllar ve feleklerle aynı cinsten olmasıdır. Bununla bağlantılı olan ikinci nokta onun emr âleminde olduğu düşüncesidir. İbn Haldun, insan ruhunun emir âleminde olması nedeniyle aslında onun tüm emir âlemini idrak ettiğini söyler. Çünkü orada idrak, idrak edenden farklı değildir. Bu, aynı zamanda akleden ile akledilenin özdeşliği anlamına da gelir. Ancak beden gaybî idraklerin önünde bir engeldir. Ruh, uyku anında bedenden koptuğu zaman bu gaybî idraklere ulaşsa da uykudan uyanıp tekrar bedene döndüğünde onları ancak duysal nesnelerin formları ile hatırlar. Bu da şüphesiz hayal gücünde saklı olan sûretler ile gerçekleşir.³

Kirmânî'ye göre nefis uyku hâlinde veya başka bir durumda bedenle olan iletişimini kesip duyulur sûretler ortak duyudan silinince bu ilkelere yönelir.⁴ Onun, nefsin ilkelerle iletişimi için uyku dışında başka bir durumun da bulunabileceğini kabul etmesi muhtemelen yine filozofların ve peygamberlerin nefisleri gibi bazı nefislerin rüya dışında da bu ilkelerle iletişim kurabileceği düşüncesine dayanmaktadır.

1 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 13a.

2 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 13b, 14a.

3 İbn Haldun, *Mukaddime*, 590.

4 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 13b.

Kirmânî'ye göre nefis ve ilkeler birbirlerine paralel aynalar gibidir. Nefis yansımayı kabul edecek olan boş bir ayna gibiyken ilkeler ise içerisinde akledilir sûretlerin nakışlarının bulunduğu aynalar gibidir. İlkelere ayna konumunda olan nefis, Kirmânî'ye göre onların karşısında iki durumda bulunabilir. Birincisi, sahip olduğu istidada göre ilkelerdeki sûretler kendine yansır ve böylece o sûretleri kendinde seyrederek. İkincisi, ilkelerdeki sûretleri ilkelerde bulundukları şekilde seyrederek.¹ Her iki durumda da mütehayyile, seyrettiği bu akledilirleri hayal deposunda bulunan sûretlerle taklit eder. Bu sûretlerden bir tanesi bazen birden fazla akledilir anlama karşılık gelebilir. Bu nedenle tabircinin rüya gören kişinin hâlini bilmesi önemlidir.²

Kirmânî'ye göre rüyanın anlaşılması noktasında önemli hususlardan birisi de misâl âlemidir. Ona göre misâl âlemi, ruhlar âlemi ve cisimler âlemi arasında berzah görevi gördüğünden dolayı doğal olarak iki yöne sahiptir. Duyulur ve niceliksel olması cihetiyle şehâdet âlemine, nurânî olması itibarıyla de aklî soyut âleme benzer.³ Kirmânî, bu iki yönü şöyle açıklar:

Misâl âlemi ruhlar âlemi ile cisimler âlemi arasındaki berzah olup onun aracılığıyla ruhlar âleminin etkisi cisimler âlemine ulaşır. Onlar (sûfiler) misâl âleminin iki yönü bulunduğunu söylemişlerdir. İlk yön, ruhlar âlemine dönüktür ve rüyaların sûretlerinin tabirlerle olan ilişkisi gibi ruhlarla ilişkisi bulunan misâlî sûretleri kapsar. İkinci yön ise duyu âlemine dönüktür ve duyu âleminin tüm sûretlerini kapsar. Bu yön, sanki duyu âleminin karşısında duran bir ayna gibidir ve duyu âleminin tüm sûretleri bu aynaya yansımıştır. Seyr-i sülûk, riyazet ve cezbe yoluyla bu âlemle arasındaki perdeyi kaldırılan kimse duyu âlemini misâl âleminde seyrederek. Böylece gaybî bilgilere vakıf olur. Uzak diyarlardan ve halklarından tamamı doğru haberler verir.⁴

Kirmânî, misâl âleminin duyu âleminin aynası konumunda olup bu âleme vâkıf olan kimselerin âlemde olup bitenleri görebileceğini düşünmektedir. O, bu düşüncüyü her ne kadar sûfilerden aktarmış olsa da yaşadığı bir örnekten bahsetmesi kendisinin de misâl âlemi teorisini desteklediğini göstermektedir.⁵

1 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 13b.

2 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 14a.

3 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 17b.

4 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 17b, 18a.

5 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 18a.

Rüya çeşitlerine gelince Kirmânî'ye göre üç çeşit rüya bulunmaktadır. Birincisi beynin kötü mizacından kaynaklanır. Bu tarz rüyalarda mütehayyile, ortak duyuya nefsin görmediği sûretleri getirir. Bunlar tıpkı delilerin ağzında dolanan bilmeceli sözler gibidir. Herhangi bir manaya karşılık gelmediklerinden dolayı bu tarz rüyaların tabiri mümkün değildir.¹ Çünkü tabir ancak bir manaya karşılık gelen sûretlerde söz konusu olabilir.

Rüyanın ikinci kısmı sadık rüyalardır. Bu kısımda nefis ilkelerle bağlantı kurduğunda bir manayı müşahede eder. Nefsin müşahede ettiği manayı mütehayyile bir sûretle eşleştirmek sûretiyle tasvir eder. Eğer mütehayyile bu kısımda manaya uygun bir sûret oluşturamazsa nefis rüyayı hatırlamaz. Fakat mütehayyile burada manaya uygun bir sûret oluşturduğu zaman bu tarz bir rüyanın tabiri mümkün olur. Nefsin müşahede ettiği anlamlar tümeldir. Dolayısıyla bu tümel anlamların kapsamına dâhil olan birçok tikel sûret söz konusu olabilir. Mütehayyilenin oluşturduğu tikel sûret söz konusu tümel anlamın sûretlerinden birine tekabül ederse rüya gerçekleşmiş olur. İşte bu tarz rüyalar tabire de ihtiyaç duymayan sadık rüyalardır.² Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Ey İbrahim! Rüyanı doğruladın.”³

Rüyanın üçüncü kısmında tikel sûret, tümel anlamın tikellerinden bir tikel olmayabilir. İşte bu durumda rüya tevile ihtiyaç duyar. Kur'an'da zikredilen Hz. Yusuf'un rüyası bu şekildedir. Nitekim o şöyle demiştir: “Rabbim onu gerçek kıldı.”⁴ Kirmânî'ye göre bu tarz rüyalarda nefis sûretten sûrete fazlaca intikal gerçekleştirir. Nefsin sûretler arasında bu kadar rahat intikal gerçekleştirebilmesinin sebebi ise sûretler arasındaki istiare ve mecâzdan kaynaklanan ilişkilerdir. Ne var ki nefis birçok sûretle muhatap olduğu için kişi uyandığında genellikle son sûreti hatırlar. Ancak bu sûret nefsin müşahede ettiği mananın karşılığı olmayabilir. Böylece tabir isabetli olmaz. Ayrıca mütehayyilenin oluşturduğu tek bir sûret birçok manaya da tekabül edebilir. Bu nedenle tabir ilmi kadri yüce bir ilimdir ve ancak ilahi bir yardımla gerçekleşir.⁵

1 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 14b.

2 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 15a.

3 Saffat 37/105.

4 Yûsuf 12/100.

5 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 15b.

Rüya Tabirinde Gözetilmesi Gereken Durumlar

Kirmânî, *Levâmi*'in üçüncü bâbında ilk iki bâbda ele almadığı rüyayla ilgili gördüğü diğer meseleleri ele alır. Bu meselelerin ilki tabircinin rüya tabiri esnasında ihtiyaç duyduğu bilgilerdir. Kirmânî bu kısımda örnekleriyle birlikte tabircinin bilmesi gereken dört şeyden bahseder.¹ Birincisi, rüya sahibinin hâli ve mertebesidir. Kirmânî'nin mertebeden kastı rüyayı gören kişinin bulunduğu konumdur. Nitekim kendisi bir sonraki fasılda mertebeleri; evliyâ ve sultanların mertebeleri özelinde incelemekte ve Yusuf kıssasında zikredilen yedi ineği de bu bağlamda örnek vermektedir. Hatırlanacak olursa bu kıssada sultan, rüyasında yedi zayıf ineğin yedi şişman ineği yediğini söyleyerek rüyasına tabir aramıştı. Bunun üzerine Hz. Yusuf, yedi sene kıtlığın olacağı ardından bolluğun geleceğini bildirmiş ve rüya bu şekilde gerçekleşmişti. İşte Kirmânî bu rüyayı gören kişinin sultan olduğu için tabirinin de memleket olduğunu iddia etmektedir.² Şayet rüyayı gören sultan olmasaydı, rüya tüm memleketi ilgilendiren bir gerçekliğe bürünmeyebilirdi. Rüya sahibiyle ilgili tabircinin sahip olması gereken ikinci bilgi, onun mesleği, üçüncüsü ise ilgilidir. Kirmânî bu hususa arkadaşlarından birinin yaşamış olduğu olaylar dizisini örnek gösterir. Kirmânî'nin bahsi geçen arkadaşı, ticaretle uğraştığı zamanlarda rüyasında tatlı gördüğünde kâr elde ederken, ilme yöneldiği zaman tatlı gördüğünde zor bir konunun çözümüne ulaşmıştır. Daha sonra aynı kişi seyr-i sülûke yönelince ne zaman tatlı bir şey görse yeni bir makam veya keşfe ulaşmıştır.³

Rüya tabircisinin sahip olması gereken dördüncü bilgi rüyanın görüldüğü zaman/mevsimdir. İbn Sîrîn'den (ö. 110/729) aktarılan bir rivayete göre o, aynı rüyayla iki defa gelen şahsa her seferinde farklı tabirlerde bulunmuştur. Bu şahıs, rüyasında elli âdet nar görmüştür. İbn Sîrîn, bu rüyayı ilkinde rüya sahibinin elli dinar kazanacağı, ikincisinde ise elli sopa yiyeceği şeklinde yorumlamıştır. Rüya tabirlerinin her ikisi de gerçekleşince İbn Sîrîn, tabirlerdeki farklılığı, narların ağaçta olup olmamasıyla izah

1 Kirmânî, *Levâmi*’, Ayasofya, 3025M, 18b-19b.

2 Kirmânî, *Levâmi*’, Ayasofya, 3025M, 20a.

3 Kirmânî, *Levâmi*’, Ayasofya, 3025M, 19b.

etmiştir. Zira ilkinde narlar ağaçtayken ikincisinde narların sadece dalları kalmıştır ki bu da doğrudan nar mevsimi/zamanı ile ilişkilidir.¹

SONUÇ

İslâm dünyasında Fârâbî ile başlayan sistematik bilim anlayışı, İbn Sînâ ile yetkinlik kazanmıştır. İbn Sînâ sonrası düşünürler de onun vaz ettiği bu bilim anlayışını kabul etmişler ve eserlerini bu anlayış doğrultusunda telif etmişlerdir. Rüya tabiri ilmi hakkında kendisine kadar bu anlayışa uygun bir eser telif edilmediğini belirten Kirmânî, kendisinin *Levâmi'* isimli eserini böyle bir amaçla kaleme aldığını ifade etmektedir. Aslında onun bahsetmiş olduğu konular, kendisinin de risâlelerinde dile getirdiği gibi önceki felsefe metinlerinde dağınık hâlde bulunmaktaydı. Fakat Kirmânî'yi onlardan ayıran nokta, bu dağınık bilgileri ortak bir cihet belirleyerek bir araya getirebilmesi ve bunları İbn Sînâcı bilim anlayışı doğrultusunda yeniden tasnif edip yorumlayabilmesidir. Böylece ilk defa onun elinde rüya tabiri ilmi; mevzu, meseleler, ilkeler ve gayesi ile birlikte müdevven bir ilim olarak incelenmiştir.

Kirmânî, eserinde tabir ilminin konusu hakkında detaylı açıklamalara başvurmasına rağmen bu ilmin meseleleri ve ilkelerinin mâhiyetiyle ilgili çok fazla ayrıntıya girmez. Belirli bir cihetle kayıtlayarak tabir ilminin konusu olarak belirlediği nefsin tanımında Tûsî'nin nefis anlayışını benimseyen Kirmânî, nefsin güçlerinde İbn Sînâcı çizgiyi, nefsin bedenle ilişkisi ve ondan ayrılması gibi hususlarda ise sûfleri takip etmektedir. O, rüyanın mâhiyeti hususunda; rüyanın meydana gelişiyile ilgili olarak mütehayyileye büyük bir önem atfetmek sûretiyle felâsife geleneği ve rüyada müşâhede edilen sûretlerle misâl âlemi arasında kurduğu ilişki ile sûfî düşüncelyi mezc etmektedir.

Son olarak tabircinin tabir esnasında ihtiyaç duyduğu durumlar üzerinde duran Kirmânî, bu gereklilikleri rüya tabiri için gerek şart görmekle birlikte asla yeter şart görmez. Zira ona göre rüya tabiri işi ilâhî bir lütuftur ve Allah'ın yardımı olmadan asla isabetli olmaz. Çünkü tabir, akledilir anlamlara, duyuyla algılanan sûretleri karşılık olarak tayin etmektir ve tümel akledilir bir anlam, çok fazla tikel sûrete karşılık gelebilir. Bu sûretler içerisinde doğru olanı tercih etmek de ancak ilâhî yardımla mümkündür.

1 Kirmânî, *Levâmi'*, Ayasofya, 3025M, 19a.

KAYNAKÇA

- Alper, Ömer Mahir. "Avicenna On The Ontological Nature Of Knowledge And Its Categorical Status". ed. Macksood A. Aftab Vd. *Journal Of Islamic Philosophy* 2 (2006), 25-37.
- el-Fârâbî, Ebû Nasr. *el-Medînetü'l-fâzıla*. çev. Yaşar Aydın. İstanbul: Litera Yayıncılık, 1. Basım., 2018.
- el-Fârâbî, Ebû Nasr. *Kitâbu'l-Burhân*. çev. Ömer Mahir Alper - Ömer Türker. İstanbul: Klasik Yayınları, 207M.S.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid. *Kimyâ-ı Saâdet*. çev. A. Faruk Meyan. İstanbul: Bedir Yayınları, t.y.
- İbn Haldun, Ebû Zeyd. *Mukaddime*. Kâhire: Dârü'l-Fecr li't-Türâs, 2010.
- İbn Sînâ, Ebû Ali. *Burhân: İkinci Analitikler*. çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006.
- İbn Sînâ, Ebû Ali. *el-İşârât ve't-tenbîhât*. çev. Muhittin Macit-Ali Durusoy-Ekrem Demirli. İstanbul: Litera Yayıncılık, 4. Baskı., 2017.
- İbnü'l-Ekfânî, Ebû Abdullah Muhammed. *İrşâdü'l-Kâsîd ilâ Esnâ'l-Makâsîd*. thk. Abdülmünim Muhammed Ömer. Kâhire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, ts.
- İhvânü's-Safâ. *Resâilü İhvânî's-Safâ ve Hullânî'l-Vefâ*. 4 Cilt. Kum: Mektebetü'l-A'lâmî'l-İslâmî, 1988.
- İzgi, Cevat. "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi". *Hiyel*. 18/178-180. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.
- el-Kâfiyeci, Muhyiddin. *Tarih İlminin İlkeleri (Osmanlı Felsefesi Seçme Metinler içinde)*. çev. Ömer Mahir Alper. İstanbul: Klasik Yayınları, 2. Basım., 2016.
- el-Kâfiyeci, Muhyiddin. *Tarih İlminin Usûlü Ve Meseleleri (Osmanlı Felsefesi Seçme Metinler içinde)*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2. Basım., 2016.
- Kaya, M. Cüneyd. "İbn Sînâ'nın Kitâbu aksâmi'l-hikme ve tafsîlihâsı: Tahkik ve Tercüme". *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 3/1 (2020), 1-40. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3904471>
- Kaya, Veysel. *Felsefe Ve Vahiy: Sa'd b. Dâdhürmüz ve Felsefi Risâleleri*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.

- el-Kindî, Yakub b. İshâk. *Nefs Üzerine (Felsefî Risâleler içinde)*. çev. Mahmut Kaya. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- el-Kindî, Yakub b. İshâk. *Uyku Ve Rüyanın Mâhiyeti (Felsefî Risâleler içinde)*. çev. Mahmut Kaya. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- el-Kirmânî, Alâeddin. *el-Aşeratü'l-Kâmile*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 5377.
- el-Kirmânî, Alâeddin. *İn'ikâsü Eşi'ati'l-Lema'ât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 1916.
- el-Kirmânî, Alâeddin. *İn'ikâsü Eşi'ati'l-Lema'ât*. Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik, 17745.
- el-Kirmânî, Alâeddin. *Levâmi'u Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'bîri'l-Menâm*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 3025M.
- el-Kirmânî, Alâeddin. *Risâle fî Ta'yîni'l-Kıble*. Beyazıt Kütüphanesi, B4606, 20 v.
- Koçinkağ, Mansur. “Kâdî Beyzâvî’ye (V. 685 / 1286) Göre İlimlerin Tasnifi ve Munîf fî Sinâ’ati’t-Tarîf/Ta’rîfâtü'l-'Ulûm Adlı Eserinin Edisyon Kritiği”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015), 383-404.
- Mahallâtî, Zebîhullah. *Reyyâhînü’ş-Şerîa: Der Terceme-i Dânişmendân-i Bânuvân-ı Şîa*. İsfahan: Merkezü Tahkîkât-i Râyâne-i Kâimiyye-i İsfahân, Dijital., ts.
- Muslihuddin Efendi, Hocaîzâde. *Hâşiye alâ Şerhi'l-Mevâkıf*. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 1614.
- er-Râzî, Fahreddîn. *Câmi'ü'l-Ulûm*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2205.
- er-Râzî, Kutbuddin. *Tahrîru'l-Kavâidi'l-Mantıkıyye fî Şerhi'r-Risâleti's-Şemsiyye*. İstanbul: Haşimi Yayınları, 2017.
- et-Tüsî, Nasîruddîn. *Ahlâk-ı Nâsirî*. çev. Anar Gafarov - Zaur Şükürov. İstanbul: Litera Yayıncılık, 4. Basım., 2020.

YAZMALARDAN GÖRSELLER

el-Aşeretü'l-Kâmile:

Fatih koleksiyonu 5377 numarada kayıtlı üç eserden oluşan bir mecmu-
anın 98-a-135b varakları arasında bulunan üçüncü eseridir. İlk iki eser
Hemedânî'nin *er-Risâletü'l-Kudsîyye*'si ve Şebüsterî'nin *Hakke'l-Yakîn* risâ-
lesidir. Nüshanın başında Fatih Sultan'a Mehmed'e ithaf bulunmaktadır.
Ancak bu ithaf içerisinde sadece ilk eserin adı geçmektedir.

İthaf Sayfası:

el-Aşeratü'l-Kâmile ilk sayfa:

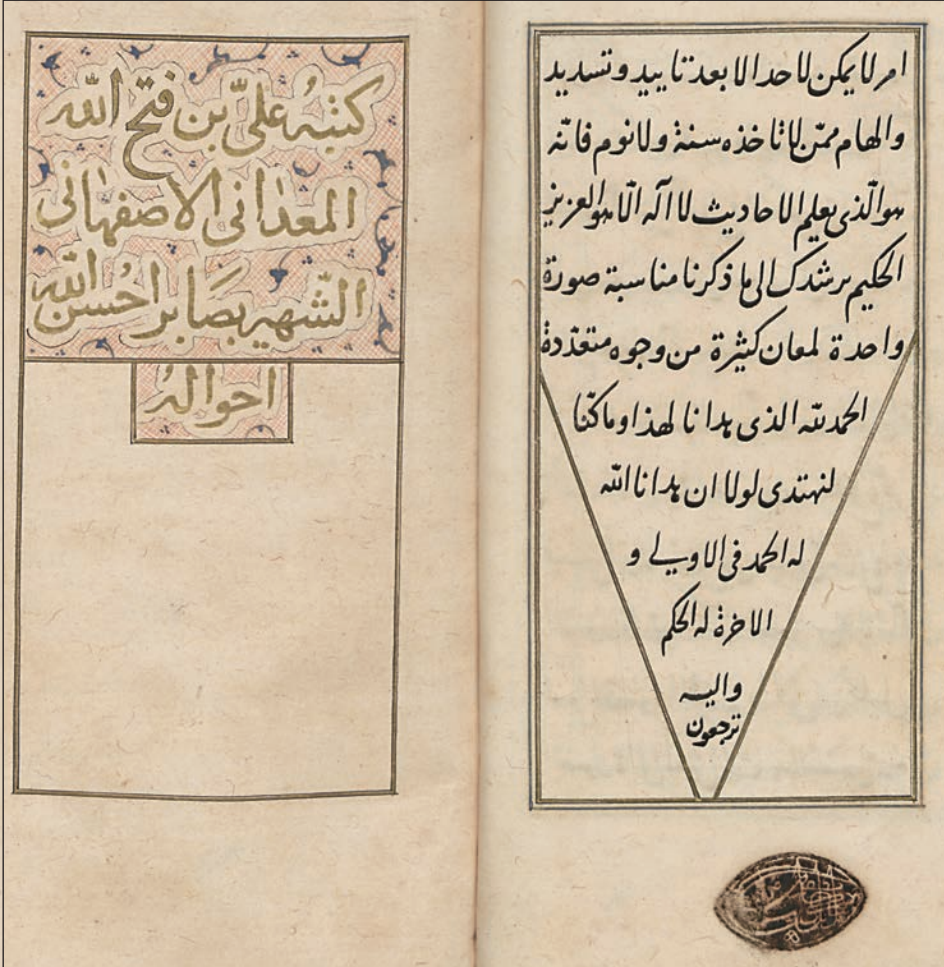
1b-2a (Fatih 5377 98b-99a)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِسْمِ اللَّهِ
الحمد للحمى الذى لا ينام ويفيض الخير بمفضى
الجود على الدوام الذى لا يقط الانام من
النام بارسال الرسل اليهم عليهم الصلوة
والسلام خصوصا على افضلهم واكملهم
محمد الذى ارسله رحمة للعالمين وختم
الرسالة به وجعله خاتم النبيين وعلى
آله وعترته الطاهرين ثم على اصحابه و
من تابعهم واتبع تابيعهم اجمعين **ابعد**
فيقول العبد الفقير الخافى المتشبه
بازيال تمة الاعالى والاداني المدعو

بسم الله

بعلاء الكرامى انى اردت ان اكتب
كراسة بالتماس واحد من الاخوان
فى اصول تعبیر الرؤيا من فروع العلوم
العقلية التى تدل على شرفها وعلورتها
الشواهد العقلية حيث قال جل وعلا
حكاية عن يوسف عليه وعلى نبينا الصلوة
والسلام عند احصائه جلال الانعام
رب قد آتيتنى من الملك وعلمتني من
ناويل الاحاديث اى تعبیر الرؤيا و
قال صلى الله عليه وسلم الرؤيا الصالحة
جزء من ستة واربعين جزء من النبوة

Son sayfa ve istinsah kaydı:

Levâmi'u Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'biri'l-Menâm:

Ayasofya koleksiyonu 3025-M'de kayıtlı eserin

1b-2a sayfası:

Sultan II.Beyazıd'a ithafın bulunduğu sayfa:

EL-AŞERETÜ'L-KÂMİLE

Alâeddin el-Kirmânî

el-Aşeretü'l-Kâmile isimli bu risâle, fazilet sahibi,
muhakkik Alaaddin el-Kirmânî'nin telifidir.
Allah, rûya tabiri usûlünde onun ifadesinin
yetkinliğinden Müslümanları faydalandırsın.

٩٨

١٩٥

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

Uyumayan, cömertliği gereği her daim iyiliği feyz ettiren, peygamberler göndererek insanları uykularından uyandıran Hayy olan Allah'a hamdolsun. Salât ve selâm O'nun gönderdiği peygamberlere, bilhassa içlerinden en faziletlisi, en kâmilî olup, âlemlere rahmet olarak gönderdiği, risâleti kendisiyle hitama erdirdiği ve nebilerin sonuncusu kıldığı, Hz. Muhammed'e, O'nun ailesine ve pâk soyundan gelen zürriyetine; sonra ashâbına, onlara tâbi olanlara ve tâbi olanlara tâbi olanların cümlesine olsun.

Sonra:

Yücelerin ve bayağların himmetlerine tutunan, Alâ' el-Kirmânî ismiyle anılan fakir ve günahkâr kul şöyle diyor:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ تَعِينِ

الحمد للمحي الذي لا ينام ويفيض الخير بمقتضى
 الجود على الدوام الذي لا يقظ الا نيام من
 المنام بارسال الرسل اليهم عليهم الصلوة
 والسلام خصوصا على افضلهم واكملهم
 محمد الذي ارسله رحمة للعالمين وختم
 الرسالة به وجعله خاتم النبيين وعلى
 آله وعترته الطاهرين ثم على اصحابه و
 من تابعهم او تابع تابعيهم اجمعين **اما بعد**
 فيقول العبد الفقير الجاني المتشبت
 باذيال ممة الاعالي والاداني المدعو

Dostlarımdan birinin isteği üzerine aklî ilimlerin alt dallarından olan rüya tabiri usulü hakkında küçük bir eser yazmak istedim. Tabir usûlü ilminin şerefine ve mertebesinin yüceliğine naklî deliller delâlet etmektedir. Nitekim Yüce Allah, Hz. Yûsuf'un -salât ve selâm O'na ve bizim peygamberimize olsun- ağzından, bu ilmi (kendisine verilmiş) en büyük nimetlerden sayarken şöyle dediğini buyurmuştur: “Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve sözlerin tevilini öğrettin.”¹ Sözlerin tevilî rüya tabiridir. Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: “Sâlih rüya nübüvvetin kırk altı parçasından bir parçadır.”²

1 Yûsuf 12/101

2 Buhârî, “Ta’bir” 26; Müslim, “Rüya” 8, (2263).

بعلاء الكرماني اتى اردت ان اكتب
 كراسته بالتماس واحد من الاخوان
 في اصول تعبیر الرؤيا من فروع العلوم
 العقلية التي تدل على شرفها وعلورتبها
 الشواهد العقلية حيث قال جل وعلا
 حكاية عن يوسف عليه وعلى نبينا الصلو
 والسلام عند احصائه جلال الانعام
 رب قد آتيتني من الملك وعلمتني من
 ناويل الاحاديث اي تعبیر الرؤيا و
 قال صلى الله عليه وسلم الرؤيا الصالحة
 جرو من ستة واربعين جزء من النبوة

Rûya tabiri usulü, metafiziğin alt dallarından ve doğa bilimlerinin konuları içinde nefse ilişkin bahislerindendir. Metafizik ve doğa bilimleri, teorik felsefenin en şerefli iki ilmidir. Teorik felsefe ise, etkisinin kalıcı olması sebebiyle pratik felsefeden daha şereflidir. Bu yüzden Reis (İbn Sînâ) bu iki ilimle, diğer ilimlerle uğraştığından çok daha fazla uğraşmıştır.

Metni kaleme aldığım dönemde, ilim tahsili yolumdan ayrılmıştım ve günlerim tamamıyla atalet günlerine dönmüştü. Üstelik telif sırasında yanımda ne bir kitap ne bir kitap bölümü ne de tek bir varak vardı. Hâliyle unutkanlık denizinde boğulmanın yakalayiverdiği bilgilerimi hatırıma getiremezdim. Bu nedenle eseri olabildiğince kısa ve özlü yazmaya gayret ettim ve unutkanlığa dönüşen bilgileri

ولما اتنا من فروع العلم الالهي وبحث
 النفس من علم الطبيعي وسما العلمان
 الاشرافان من اقسام الحكمة النظرية التي
 هي اشرف من العملية لبقا اثرها ولهذا
 بالغ الرئيس فيها اكثر مما بالغ في غيرها
 ولما كنت تاركا طريق التحصيل وصار
 شهر عمري كلها ايام التقطيل وما كان
 وقت التحرير عندي كتاب ولا جزؤ
 ولا ورق وما استحضرت من العلوم
 في بحر النسيان ادركه الغرق اجتهدت
 في غاية الایجاز والاختصار واقتضت

hatırlatacak kadarıyla yetindim. Böylece Mescid-i Haram'da altınoluk (mîzâb-ı rahmet) karşısında Allah'tan yardım isteyerek, yine O'ndan beni hataya düşmekten korumasını ve doğruya yönlendirmesini dileyerek eseri üç günde tamamladım. Şüphesiz Allah zafer bahşeden, yardımcı, bolca ikram eden ve karşılıksız çokça ihsan edendir. Parlak kabiliyet sahipleri ve sağlam tabiatlılardan umulan, kusurlu kısımları inayet örtüleriyle örtmeleridir. Zira insan unutkanlık ve hatadan azade değildir. Eseri, on fasıl üzere tertip edip *el-Aşeretü'l-Kâmile* (on tam gün) olarak isimlendirdim.

Birinci fasıl nefis için kullanılan lafızlar hakkında, ikinci fasıl

على قدر يفي به الاستحضار فاتممه بثلاثة
 أيام في الحرم مقابل الميزاب مستعينا
 بالله وسائلا عنه الوقاية عن الخطاء و
 الهداية الى الصواب انه هو الناظر المعين
 الكريم التوهاب فالما مول من ذوى
 القرايح الوثقادة والطبايع النفاذة
 ان يستر واذيل عنايتهم مواضع الخلل
 فان الانسان لا يخلو عن النسيان و
 والتزلزل وربتنا على عشرة فصول و
 سميتها العشرة الكاملة **الاول** في
 الالفاظ التي يعبر بها عن النفس **الثاني**

nefsin tarifi hakkında, üçüncü fasıl nefsin soyut oluşuna burhan getirme hakkında, dördüncü fasıl bilen ve eyleyen güç hakkında, beşinci fasıl maddenin iliştiği tikellerin nefiste mi yoksa uzuvlarda mı resmolduğu hakkında, altıncı fasıl nefsin fiilleri hakkında, yedinci fasıl nefsin temsili hakkında, sekizinci fasıl uykunun beyanı hakkında, dokuzuncu fasıl rüyanın keyfiyeti hakkında ve onuncu fasıl tabirin keyfiyeti hakkındadır.

1. Fasıl: İnsânî Ruh İçin Kullanılan Lafızlar Hakkında

Şeriat insan ruhundan genellikle kalp olarak bahsetmiştir.

في تعريفها **الثالث** في اقامة البرهان
 على تجرّد **الرابع** في القوة العاقلة و
 العاملة **الخامس** في ان الجزئيات المادية
 هل ترتسم في النفس او في الآلات
السادس في افعال النفس **السابع**
 في تمثيل النفس **الثامن** في بيان النوم
التاسع في كيفية الرؤيا **العاشر**
 في الاشارة الى كيفية التعبير
الفصل الاول في الالفاظ التي
 يعبر بها عن الروح الانسانية
 عبر عنه في الشريعة بالقلب غالبا

Allah Teâlâ ve Tebâreke şöyle buyurmaktadır: “Onlar, iman edenler ve Allah’ın zikriyle kalpleri mutmain olan kimselerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah’ı anmakla mutmain olur.” Hz. Peygamber de şöyle buyurmuştur: “Kulların kalpleri kaynayan bir kazandan daha sık değişir.” Yine o şöyle buyurmuştur: “Mümin kimsenin kalbi Rahman’ın parmaklarından iki parmağı arasındadır, onu dilediği gibi çevirir.” Şeriatta insanî ruh için ruh lafzı da kullanılmıştır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Sana ruhtan sorarlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindendir.” Şeriatta kalp, insan bedeninin sol tarafında göğsünün altında bulunan kozalağımsı et parçasına da denir.

قال الله تبارك وتعالى الذين آمنوا
 وتطمئن قلوبهم بذكر الله ألا بذكر الله
 تطمئن القلوب وقال صلى الله عليه
 وسلم قلوب العباد أشد ثقلًا من
 القدر في غليانها وقال صلى الله
 عليه وسلم قلب المؤمن بين أصبعين
 من أصابع الرحمن يقلبها كيف يشاء
 وعبر عنه بالروح أيضا قال تعالى
 يسألونك عن الروح قل الروح من
 أمر ربي وقد عبر بالقلب عن اللحم
 الصنوبري المودع في الجانب الأيسر

Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Âdemoğlunun vücudunda bir et parçası vardır, o iyi, doğru olursa bütün vücut iyi, doğru olur; o bozulursa bütün vücut bozulur. Sonra o, “işte o parça kalptir” buyurmuştur. Filozoflar buna düşünen nefis derler.

2. Fasl: Nefsin Hakikati Hakkında Vuku Bulan İhtilafın Beyanı, Filozoflar ve Muhakkik Kelâmcılara Göre Nefsin Tarifi

Aklî ilimler erbabı nefsin hakikati hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Kelâmcıların çoğu

من بدن الانسان تحت الثدي قال
 صلى الله عليه وسلم ان في جسد ابن آدم
 مضغة اذا صلت صلح الجسد كله
 واذا فسدت فسد الجسد كله ثم قال
 صلى الله عليه وسلم الا وهي القلب
 والحكماء يعتبرون عنه بالنفس الناطقة
 الفصل الثاني في بيان الاختلاف
 في حقيقة النفس وتعريفها على
 مذهب الحكماء ومحقق المتكلمين
 اختلف العقلاء في حقيقة النفس
 فذهب اكثر المتكلمين الى انها جسم

tıpkı gül suyunun güle sirayeti gibi, nefsin de bedene sirayet etmiş latîf cisim olduğunu söylediler. Bazı kelâmcılar ise nefsin kalpte, yani kozalağımsı et parçasında bulunan, bölünemeyen bir parça olduğunu düşündüler. Hâsılı bu hususta çok fazla görüş vardır fakat biz bunları aktarıp da sözü uzatmayacağız. Muhakkik kelâmcılar nefsin bedene hulûl etmemiş soyut bir şey olduğunu ve bedenin parçalarından bir parça olmadığını söylemişlerdir. Beden nefsin âletidir ve nefis onu dilediği gibi kullanır. Bu, filozofların genelinin görüşüdür. Bazıları ise nefsi şöyle açıkladılar: “Düşünen nefis, tümel şeyleri idrak etmesi ve düşünsel eylemlerde bulunması bakımından, organik tabii cismin ilk yetkinliğidir.”

لطف سار في البدن سران ماء
الورد في الورد وذهب بعضهم إلى
أنها جزؤ لا يتجزئ في القلب أي في
اللحم الصنوبري وفيه اقوال كثيرة لا
نطول الكلام بها وذهب محققوهم
إلى أنها مجردة غير حالة في البدن
ولا جزء من أجزائه والبدن آلة لها
تستعملها بحسب مشيئتها وهو ذهب
جمهور الحكماء **وفسرها** بعضهم وقال
النفس الناطقة كمال أول جسم طبيعي
آلى من جهة ما تذكر الأمور الكلية

Yetkinlikle kastedilen bir şeyin kendisi sebebiyle yetkinleştiği her şeydir. Yetkinliklerin ilki, türü yetkinleştiren, yani türün türselliğini tamamlayan yetkinliktir. Söz konusu tarifte yetkinliğin “ilk” ile sınırlandırılması iş, güç ve zanaatlar gibi ikincil yetkinlikleri dışarda bırakmak içindir. Zira bu tarz yetkinlikler ilk yetkinlikten sonra gelir ve ikincil yetkinliklerle türsellik tamamlanmış olmaz. İlk yetkinliğin cisimle kayıtlanması ise cisme bağlı olmayan soyut varlıkların ilk yetkinliklerini dışarıda bırakmak içindir. Cismin tabii cisim ile kayıtlanması ise matematiksel cisimden kaçınmak içindir. Çünkü matematiksel cismin de ilk yetkinliği vardır. Organikle kastedilen ise onun birtakım organlara sahip olmasıdır.

وتفعل الا فاعيل الفكرية فالمراد بالكمال
 ما يكمل به الشيء والاول من الكمالات
 ما يكمل به النوع اى به يتم نوعيته فنقيده
 بالاول احتراز عن الكمالات الثانية
 كالحرف والصناعات فانها بعد
 الاول ولا يتم به النوعية وتفيد الكمال
 الاول بانه لجسم احتراز عن الكمالات
 الاول للمجردات الغير المتعلقة بالاجسام
 وتفيد الجسم بالطبيعي احتراز عن الجسم
 التعليمي فانه يكون له كمال اول والمراد
 بالآتى ان يكون ذآلات فان القوى

Zira bitkisel ve hayvansal güçler bitkisel ve hayvansal nefsin kullandığı organlardır. Bana göre bu kayıt herhangi bir şeyden kaçınmak için değil, mâhiyetin tam olarak ortaya konması içindir. Çünkü tabii cisim organsız/organizmasız olamaz ve onun en alt seviyedeki organizması, doğanın hareket ettirme ve yetkinlik babındaki organı olan (doğal) eğilimdir. Açıklamış olduğumuz kayıtlarla kayıtlanmış yetkinlik bitkisel ve hayvansal güçleri kapsamaktadır. “Tümel şeyleri idrâk etmesi (*mâ tüdrikü'l-umûre'l-külliyye*) cihetinden” sözümüzdeki *mâ* harfi mastar anlamı katan *mâ*dır, böylece bitkisel ve hayvansal nefsin güçlerini tanım dışına çıkararak tarifi, tarif edilene tahsis eder.

النباتية والحيوانية آلات تستعملها
 النفس النباتية والحيوانية وعندي
 ان هذا القيد لتحقيق الماهية لا لا حراً
 لان الجسم الطبيعي لا يكون بدون الآلة
 وقلتها الميل الذي هو آلة للطبيعة
 في التحريك والكمال المقيّد بالقيود
 التي فسرنا بما شامل للقوى النباتية
 والحيوانية وقولنا من جهة ما تدرك
 الامور الكلية اى من جهة ادراك
 الكلّيات على ان ما مصدرية مخزهما
 ومختص التعريف بالمعروف وقولنا

“Düşünsel fiillerde bulunur” sözümüz, yine mâhiyetin tam olarak belirlenmesi içindir. Düşünsel fiillerden maksat, sonuçları düşünce yoluyla bilinen fiillerdir. Bunlar, ilk kaydı dikkate almazsak, hayvansal gücü tanım dışına çıkarır. Çünkü hayvan, fiilin sonucunu bilmesini sağlayacak bir düşünme gücüne sahip değildir.

Ebû Hâmid el-Gazzâlî -Allah sırrını takdis etsin- *er-Risâletü'r-Rûhiyye*'de ruhu, “ruhun zâtının hakikati, kendi başına kâim bir cevherdir; araz, cisim veya yer kaplayan bir cevher de değildir; mekân ve yöne hulûl etmemiştir; ne bedene ve âleme bileşiktir ne de

بفعل الالافاعيل الفكرية ايضا لتحقيق
 المادية والمراد بالالافاعيل الفكرية
 الافعال التي يعرف ثمراتها بالفكر فهو
 مع قطع النظر عن القيد الاول مخرج
 القوة الحيوانية فان الحيوان ليس له
 فكر حتى يعرف ثمرة فعله به **وعرفه** ابو
 حامد الغزالي قدس سره في الرسالة
 الروحانية وقال حقيقة ذات الروح
 انه جوهر قائم بنفسه ليس بعرض ولا جسم
 ولا جوهر متحيز ولا يحل بالمكان والجهة
 ولا هو متصل بالبدن والعالم ولا هو

onlardan ayırır; âlemin cisimlerine ve bedenlere dâhil olmadığı gibi onların dışında da değildir” diye tarif etmiştir.

Bazı filozoflar ruhu; zâtı ile idrâk eden, organlarla bedeni hareket ettiren basit cevherdir diye tarif etmişler ve onun cisim, cismânî veya duyularla algılanan bir şey olmadığını söylemişlerdir. Bu tarif, al-lâme Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsırî*deki ruh açıklamasına yakındır. İlgili yerde, nefsin cevherlik ve basitlikle nitelenişi ve zâtıyla idrâk eden ve organlarla hareket ettiren oluşu ile onun cisim, cismânî veya duyularla algılanan olmayışı hakkında birçok burhanî delil getirilmiştir. Bunların özeti, Tûsî'nin

منفصل ولا هو داخل في اجسام العالم
 والبدن ولا هو خارج **وعرفه** بعض
 الحكماء بانه جوهر بسيط مدرك بالذات
 محرك للبدن بالآلات ليس جسما ولا
 جسمانيا ولا محسوسا بالحواس وهو
 قريب مما فسر العلامة الطوسي
 في الاطلاق الناصرية وعلى اتصافه
 بالجوهرية والبساطة وانه مدرك بالذات
 محرك بالآلات وانه ليس جسما ولا
 جسمانيا ولا محسوسا اقيم البراهين
 المتعددة في موضعه ملخصه ما ذكره العلامة

bahsi geçen kitabında zikrettikleridir.

3. Üçüncü Fasıl: Nefsin Soyut Oluşu Hakkında Burhan

Düşünen nefis soyuttur, yani konum sahibi değildir ve duyusal işarete konu olmaz. Duyusal işaretin anlamı, işaret edenden çıkıp işaret edilene ulaşan bir uzamın tevehhüm edilmesidir. Bu hususta burhân şudur: Şayet nefis konum sahibi olsaydı; ya bölünemeyen ya da bölünebilen olurdu. Ancak nefsin konum sahibi olduğu varsayılırsa onun bölünmemesi ve bölünmesi mümkün olmaz. Şu hâlde lâzımın ortadan kalkması

في ذلك الكتاب الفصل الثالث في
 اقامة البرهان على تجرد النفس
 النفس الناطقة مجردة اى ليست بذات
 وضع اى لا يقبل الاشارة الحسية
 ومعنى الاشارة الحسية ان تتوهم
 امتداد خارج من المشير منته الى
 المشار اليه والبرهان عليه ان النفس
 لو كانت ذات وضع فاما ان لا ينقسم
 او ينقسم لكن على تقدير ان يكون ذات
 وضع لا يجوز ان لا ينقسم وان ينقسم
 فلا يكون ذات وضع لاستلزام رفع

melzûmu¹ da ortadan kaldıracağından dolayı nefis, konum sahibi olamaz. Lâzım ile melzûm arasındaki mülâzemet ilişkisi bedihîdir.

İstisnaya, yani tâlînin ortadan kalkmasına gelince; her konum sahibi bölünebilirdir denirse, bu varsayım şöyle cevap veririz: Düşünen nefis konum sahibidir ve her konum sahibi bölünebilirdir. Birinci şeklin birinci darbından düşünen nefis bölünebilirdir sonucu çıkar. Böylece tâlînin birinci kısmı bâtıl olur. Küçük öncül varsayım yoluyla, büyük öncül ise bölünemeyen son parçanın iptali ile geçersiz olur.² Tam olarak burası çelişki mahallidir. Çünkü şöyle denir: Siz bölünemeyen son parçayı cismin onunla birleşerek meydana geldiği varsayımı üzere iptal ettiniz fakat

1 Burada melzûm: “Her konum sahibi bölünür ya da bölünemez” önermesidir.

Lâzım ise: Nefs konum sahibi olduğu için bölünebilir ya da bölünemez önermesidir. (Her iki ihtimali eleyince lâzım ortadan kalkacağı için melzûm da ortadan kalkmış olacaktır.)

2 Büyük öncül: Her konum sahibi bölünebilirdir. (Bölünemeyen son parça ile bu öncül iptal edildi.)

Küçük öncül: Nefs konum sahibidir. (Konum sahibi olsaydı; ya bölünebilir ya da bölünemez olurdu varsayımı ile bu öncül iptal edildi.)

اللازم رفع الملزوم أما الملازمة فبديهة
 وأما الاستثناء أي رفع التالي فلا ت
 كل ذات وضع منقسم فنقول على
 ذلك التفسير النفس الناطقة ذات
 وضع وكل ذات وضع فهو منقسم ينتج
 من ضرب الأول من شكل الأول
 أن النفس الناطقة منقسمة فبطل
 الجزء الأول من الثاني أما الضعفي
 فبحسب الفرض وأما الكبرى فلا بطل
 الجزء الذي لا تجزئ وما هنا محل مناقضة
 بأن يقال قد ابطلتم الجزء على تقدير

onun zâtını iptal etmediniz. Düşünen nefis, niçin cismin kendisinden meydana gelmediği bölünemeyen son parça olmasın? Kimileri de bizzat bölünemeyen son parçanın varlığını (yani var, mevcut olduğunu) boşa çıkarmaya (batıl kılmaya) giriştiler, böylece sözü edilen men' etme bu itiraz sahibinden düşmüş oldu. Bu girişimde bulunana da birçok itiraz getirilebilir. Fakat biz, o itirazları ve bunlara yöneltilmiş itirazı da ortaya koyup sözü uzatmayacağız.

Eğer denirse ki: Parçanın zâtının iptali fayda vermez çünkü nefsin konum sahibi olup bölünemediği varsayıldığında, onun mutlaka bölünemeyen son parça olması gerekmez, zira nokta olma ihtimali söz konusudur.

Derim ki: Eğer nokta bazılarının dediği gibi mevcut değilse

ان يكون الجسم مركبا منه وما ابطتم ذاته
 فلم لا يجوز ان يكون النفس الناطقة جزءا
 لا يتجزى ولا يتركب منه الجسم ومنهم من
 تصدى لابطال ذات الجزر فسقط عنه
 هذا المنع ولكن يرد عليه عدة اعتراضات
 لان طول الكلام بتفريده والاعتراض
 عليها **فان قيل** ابطال ذات الجزر ايضا
 لا يفيد لان النفس على تقدير ان يكون
 ذات وضع ولا تنقسم لا يلزم ان يكون
 جزرا لا يتجزى لجواز ان يكون نقطة **قلت**
 ان كانت النقطة غير موجودة كما ذهب

men' düşer. Noktanın var olduğu varsayıldığında ise o, niceliklere mahsus niteliklerden olur ve böylece araz olur. Oysa nefsin cevher olduğu sabittir.

Tâlînin ikinci kısmı -ki bu, nefsin konum sahibi olup bölünebildiği varsayımıdır- da bâtıldır. Çünkü nefis bölünemeyen anlamı da idrâk edendir. Bölünemeyen anlamı idrak eden her şey bölünemezdir. Böylece kıyas nefsin bölünemeyen olduğu sonucunu verir. Küçük öncül kendinde açıktır. Büyük öncül ise mahallin bölünmesi, mahalle hulûl edenin de bölünmesini gerektirmesi nedeniyle geçerlidir.

اليه بعض سيقط المنع وعلى تقدير وجودها
 لكون من الكيفيات المخصصة بالكميات
 فيكون عرضا وثبتا ان النفس جوهر
 والجزء الثاني من الثاني وهو ان
 النفس على تقدير ان يكون ذات وضع
 تكون منقسمة باطل ايضا لان النفس
 مدرك المعنى الغير المنقسم وكل ما يدرك
 المعنى الغير المنقسم فهو غير منقسم ينتج
 ان النفس غير منقسمة اما الصغرى
 فبثينة بذاتها واما الكبرى فلا ستلزام
 انقسام المحل انقسام الحال ومنع استلزام

Mahallin bölünmesinin mahalle hulûl edenin de bölünmesini gerektirdiği, hulûlün sirayet yoluyla olmama ihtimalinin bulunduğu gerekçeyle men' edilmiştir. Mesela konumda noktanın sonlu çizgiye hulûlü, yüzeyde köşenin ve cisimde koni ve mücessem köşenin durumu böyledir.

Eğer derssen ki: Burhan nefsin soyut oluşunu ortaya koymadı ve şariat bu konuda bir şey söylemedi, buna nasıl inanayım? Derim ki: Felsefî meselelerde salt burhanlarla kesin bilgi meydana gelmez. Çünkü felsefî meselelerin çoğu onların kitaplarını inceleyen kimseye de zahir olduğu üzere şüpheden uzak değildir. Bilakis söylediğim üzere zevk ve sezginin yardımı seni, onların burhanlarımıza itiraz etmelerine rağmen birçok meselede aynı düşünceye sahip oldukları görüşüne yönlendirecektir.

انقسام المحل انقسام الحال لجواز ان لا
 يكون الحلول سر يائيا كحلول النقطة في
 الخط المتناسي في الوضع وفي السطح
 كالزاوية وفي الجسم كالمخروط والزاوية
 المجسمة **فان قلت** ما تم البرهان على
 تجرد النفس وما نطق به الشرع فكيف
 اعتقده **قلت** مسائل الحكمية لا تحصل
 اليقين بها بمجرد البراهين فان اكثرها
 مدخولة كما يظهر على المتصفح كتبهم بل مع
 معاونة ذوق وحس يرشدك عليها
قلت لكلا تفاقم على اكثر المسائل مع اعتراضهم

Ebû Hâmid el-Gazzâlî -Allah sırrını takdis etsin- nefsin soyut oluşuna Hasan b. Ali'nin -Allah onlardan razı olsun- sözünü delil getirdi. O da şudur: Toprak iman mahallini çürütmez. Çünkü iman tasdiktir ve tasdik mahalli nefistir. Hiç şüphe yok ki toprak bedenın parçalarından her birini ve ilişkilerini çürütür. Öyleyse nefis bedenın parçalarından ve ilişkilerinden değildir. Nefsin soyut olduğunu savunanların delilleri çoktur ancak biz, özetlemeyi yeğlediğimizden dolayı delilleri zikretmeyeceğiz.

4. Dördüncü Fasıl: Akleden ve Eyleyen Güç Hakkında

١٠٧

على براميينها **واستدل** ابو حامد
 الغزالي قدس سره على تجرد ما بقول
 الحسن ابن علي رضي الله عنهما وهو
 ان التراب لا ياكل محل الايمان لان
 الايمان تصديق ومحل التصديق هو
 النفس ولا يخفى ان كل جزء من اجزاء
 البدن وعوارضه ياكله التراب فلا
 يكون النفس جزءا من اجزاء البدن ^{عوارضه}
 وللقوم في تجرد النفس دلائل كثيرة لا
 نذكرها لانا آثرنا الا اختصار **الفصل**
الرابع في بيان القوة العاقلة و

Düşünen nefsin akleden ve eyleyen gücü vardır. Akleden güç, kendisiyle idrâklerin meydana geldiği, eyleyen güç ise kendisiyle hareketlendirmelerin ortaya çıktığı güçtür. Birincisine nazarî güç ikincisine ise amelî güç denir. Reisten (İbn Sînâ) aktarıldığına göre o şöyle demiştir: Nazarî güç ve amelî güç düşünen nefsin sahip olduğu iki farklı şey değildir. Bilakis nefsin iki farklı itibarla iki farklı ismi vardır. O, idrâkleri itibarıyla nazarî güç, fiilleri itibarıyla amelî güç olarak isimlendirilir. İbn Sînâ'nın söyledikleri nefsin zâtı ile idrâk edendir görüşüne de uygundur.

العالمية النفس الناطقة لها قوة عاقلة
 وقوة عاملة أما القوة العاقلة فهي ما به
 يحصل الادراكات والعالمية ما به يحصل
 لها التحركات ويعبر عن الاولى بالقوة
 النظرية وعن الثانية بالقوة العملية
 ونقل عن الرئيس انه قال ليست
 القوة النظرية والعملية امران مغايران
 للنفس الناطقة بل لها اسمان باعتبار
 باعتبار ادراكاتها سمي قوة نظرية
 وباعتبار افعالها سمي قوة عملية وما
 قال مناسب لذبابهم الى ان النفس مدركة

Zira nefis kendini bilir ve kendini bilmenin, bir âlet yardımıyla olması mümkün değildir. Çünkü âlet, iki şey arasında aracı olmak zorundadır.

Sonra bil ki: nefsin her nazarî bilgiye göre dört mertebesi olduğu varsayılır. Nitekim nefis, ilkelerden hâlî olup ilkelerin kendisinde meydana gelmesine yatkın olabilir. Bu durumda o, ilk heyûlaya benzerliği nedeniyle heyûlânî akıl olarak isimlendirilir. İlk heyûlâ da haddizatında sûretten hâlî fakat sûret almaya yatkındır. Bu mertebede nefsin, elde edeceği nazarî bilgiye nispeti tıpkı divit ve kalem bilmeyen çocuğun yazmaya olan nispeti gibidir.

بالذات لانها تعرف نفسها ومعرفة
الشيء نفسه لا يمكن ان يكون بالآلة لان
الآلة لا بد ان يكون واسطة بين شيئين
ثم اعلم ان للنفس بالنسبة الى كل نظر
يفرض مراتب اربع فاتها قد يكون خالية
عن مباديه قابلة لان تحصل لها ويسمى
حينئذ عقلا ميو لا نيا تشبها لها بالهيو
الاولى التي في حد ذاتها خالية عن
الصور قابلة لها وهي حينئذ بالنسبة
الى ذلك النظرى كالطفل الذي لم يعرف
الذوات والقلم بالنسبة الى الكتابة

Bazen ilkeler nefiste meydana gelmiş olabilir ve nefis bu ilkeler yardımıyla nazarî bilgiye ulaşabilir. İşte o zaman nefis nazarî bilgiye intikal melekesine sahip olduğu için bilmeleke akıl olarak isimlendirilir. Bu mertebede nefsin nazarî bilgiye olan nispeti; diviti, kalemi ve basit harfleri bilen fakat yazmayan çocuğun durumu gibidir. Nazarî bilgi bazen de nefis tarafından bilfiil kazanılmış olabilir ki bu durumda bilgi müşahede edilmiş olur. Nefis bu mertebede faal akıldan istifadesi nedeniyle müstefâd akıl olarak isimlendirilir. İşte o zaman nefsin nazarî bilgiye olan nispeti çocuğun yazdığı esnada yazmaya olan nispeti gibidir. Sonra nefiste meydana gelen nazarî bilgi,

وقد يكون مباديه حاصلة لها ويمكنها
ان تتوصل بها اليه وحينئذ تستمى عقلا
بالمملكة لمملكة حصول الانتقال لها اليه
وهي حينئذ بالنسبة اليه كالطفل الذي
يعرف الدوات والقلم وبسائط الحروف
ولم يكتب وقد يكون ذلك النظرى مكتسبا
لها بالفعل وهي مشاهدة له ويسمى حينئذ
عقلا مستفادا لاستفادتها من العقل
الفعال وهي حينئذ بالنسبة اليه
كالطفل بالنسبة الى الكتابة حال الكتابة
ثم ان ذلك النظرى الحاصل لها اذا تكرر

nefsin yeni bilgi elde ederken yaşadığı zorluğu yaşamadan o bilgiye dönebilmesine imkân verecek şekilde tekrar eder, onda karar kılar ve kökleşirse -bu durum intikal melekesi olarak tabir edilir- o zaman nefis bilfiil akıl olarak isimlendirilir. Sanki bu durumda nazari bilgi, nefiste bilfiil meydana gelir. Hem nazari bilgiye nispetle ortaya çıkan bu durumlarda nefis için hem de bizzat bu durumların kendisi için söz konusu isimler kullanılır.

Onlardan bazıları ise müstefâd aklı, akıl yürütme yoluyla meydana gelen sûretlerin nefiste hazır bulunması, nefsin o sûretleri bilfiil akleden ve onları akleden olduğunu da akleden olması şeklinde tefsir etmişlerdir. Bu,

١٠٩
وتفتر وتترشح بحيث يمكنها الرجوع
اليها بلا تجشم كسب جديد وهذه الحالة
وهي التي تعتبر عنها بملكة الانتقال ستمي
حينئذ عقلا بالفعل كانه في تلك الحالة
حصل لها بالفعل ويطلق على النفس
في تلك الحالات التي لها بالنسبة الى
ذلك النظم وعلى نفس تلك الحالات
هذه الاسامي ومنهم من فسر العقل المستفاد
بان يكون الضور الحاصلة لها بالنظر
عندما وهي عاقلة لها بالفعل وعاقلة
بأنها عاقلة لها ويلزمه ان لا يكون

bedensel ilgilerden sıyrılan nadir kimseler dışında hiç kimsede müstefâd aklın meydana gelmemesini gerektirir. Böyle birinin bedeni ince bir cam gibi olur ve güneşi camın arkasından seyreder, onu perde arkasından görmeyi arzular, camın kırılmasını ve güneşle kendisi arasından perdelerin kalkmasını gözler. Sanki Hz. Peygamber'in "ölüm müminin he-diyesidir" sözündeki müminden kasıt bu kimsedir. Sen, bizim bu mertebeleri, nazari bilgilerin tamamına olan nispetin kavranabilmesi için dikkate aldığımızı sanma. Çünkü nefsin bunlardan bazılarına ilk,

العقل المستفاد حاصلًا لا حدًا له
 نادرًا لفريد وحيد تجرد من جلياب بدنه
 وصار بدنه كزجاج رقيق وهوشياهد
 الشمس من ورائه وتشوق على أن يراها
 من وراء الحجاب ويتصدق كسر الزجاج
 ورفع الحجاب بينه وبين الشمس وكأنه
 المراد بالمؤمن في قوله صلى الله عليه
 وسلم الموت تحفة المؤمن ولا يذنب
 عليك أنا اعتبرنا المراتب بالنسبة
 إلى كل نظرتي لتنضبط فإن النفس قد
 تكون بالنسبة إلى بعض في الأول

bazılarına ikinci, bazılarına üçüncü, bazılarına ise dördüncü seviyeden nispeti olur. Şayet biz nazarî bilgilerin tamamına nispeti dikkate alsaydık, nefsin nazarî bilgilerin tamamına olan nispet durumu kavranamazdı. Nefisler, her nazarî bilgiye olan nispetleriyle farklı olabilir. Bir nefis aynı nazarîye nispetle ilk seviyede, bir diğeri ikinci seviyede, başka bir nefis üçüncü seviyede ve diğeri bir nefis dördüncü seviyede olabilir.

Bil ki: nazarî bilgiye intikal bazen fikir yoluyla bazen de

والى بعض في الثانية والى بعض في
الثالثة والى بعض في الرابعة فلو
اعتبرنا بالنسبة الى مجموع النظريات
حالتها لا تكون منضبطة بالنسبة
الى المجموع والنفوس قد تكون مختلفة
بالنسبة الى كل نظرية فنفس تكون بالنسبة
اليه في الاولى واخرى في الثانية
واخرى في الثالثة واخرى في الرابعة
واعلم ان الانتقال الى النظرى قد
يكون بطريق الفكر وقد يكون بطريق
الحس بان يحصل لها الحد الاوسط

talep edilene ilişkin orta terimin bir anda meydana gelmesini sağlayan sezgi yoluyla olabilir. Sezgi ile fikir arasındaki fark, düşüncede hareketin varlığı veya yokluğudur. Sezgiyi ilkelerden talep edilen (bilgilere) intikal hızı olarak tefsir edenler müsamahalı davranmışlardır. Çünkü hız ancak hareketin sahip olabileceği özelliklerdendir. Nefisler fikir ve sezgi konusunda farklılık gösterebilirler. Şöyle ki sezgide azlık ve çokluk söz konusudur. Bazı nefisler için nazarî bilgilerin çoğu sezgisel olurken bazıları içinse bunlardan sadece az bir kısmı sezgisel olur. Düşünceye gelince (onda da) hız ve yavaşlık söz konusudur. Bazı nefisler

مع المطلوب دفعة والفارق بينه و
 بين الفكر وجود الحركة في الفكر وعد^{ها}
 فيه ومن فسر الحدس بسرعة الانفعال
 من المبادئ إلى المطالب فقد تسامح
 لأن السرعة من اوصاف لا يتصف
 بها الا الحركة والنفوس قد تختلف فيها
 اما في الحدس فبالقلة والكثرة فكثير
 من النظريات تكون حديثا لبعض
 النفوس ولا يكون لبعض آخر كذلك
 الا قليل من النظريات واما في الفكر
 فبالسرعة والبطء فبعض النفوس

nazarî bilgiye hızlı intikal ederken bazıları da yavaş intikal eder. Nasıl ki azlık ve yavaşlık sezginin yokluğu ve düşüncenin fayda vermemesinde son bulursa çokluk ve hız da nazarî bilgilerin çoğunda veya tamamında, bazı durumlarda veya her durumda, düşünsel harekete muhtaç olmamada son bulur. Zikretmiş olduğumuz düşünsel kuvvete muhtaç olmayan nefis kutsî güç olarak isimlendirilir.

Sonra nefsin maddî tikelleri idrâk ettiği organları vardır. Tikelleri maddî ile kayıtlamamız, Seyyid'in (Cürcânî) -Allah ona rahmet etsin- *Şerhu'l-Metâli'* hâşiyesinde açıkça belirttiği üzere nefsin gayri maddî tikelleri organsız olarak idrâk etmesi sebebiyledir.

سارع الانتقال إلى النظرى وبعضها بطيئة
 إليه وكما أن جانب القلة والبطوئى ينهى
 إلى عديم الحدس وغير المنفع بالفكر
 فكذا جانب الكثرة والسرعة تنهى إلى
 المستغنى في أكثر النظريات أو كلها
 في أكثر الأحوال أو كلها والنفس المستغنية
 التي ذكرناها تسمى قوة قدسية ثم إن
 للنفس آلات لأدراك الجزئيات المادية
 وإنما قيّدنا الجزئيات بالمادية لأن
 الجزئيات الغير المادية لو أدركناها لاكثرها
 بدون الآلة كما صرح به السيد رحمه الله

Söz gelişi nefis, renkleri ve ışıkları görme gücü ile algılar. Anatomide açıklandığı üzere gözlere uzanan iki sinir arasındaki çapraz kesişim noktasına yerleştirilen bu güçle renkler ve ışıklar algılanır. Sesler işitme gücü ile algılanır. İşitme kanalı çukuruna yerleştirilen bu güç ile sesin sebep olduğu ve bu çukura ulaşan dalgalı hava algılanır. Boğazdan dudağa kadar olan (harflerin) çıkış noktalarına ulaştığında bu dalgalı havada bazı özel nitelikler meydana gelir ki

في حاشية على شرح المطالع فتدرك
 الالوان والاصواء بالقوة الباصرة
 وهي قوة مودعة في النفاطع الصليبي
 بين العصبين الممتدتين الى العينين
 على ما بين في التشرح بما يدرك الالوان
 والاصواء وتذكر الاصوات بالساعة
 وهي قوة مودعة في مقر الصماخ يدرك
 بها ما يصل اليه من الهواء المتموج بسبب
 قارع وهو الصوت ويحصل لهذا الهواء
 المتموج كيفيات مخصوصة عند مروره
 على المخارج التي هي من الخلق الى الشفة

bunlar harflerdir. Kokular koklama gücüyle algılanır. Beynin ön kısmında bulunan meme uçlarına benzeyen koku reseptörlerine yerleştirilmiş bu güç ile kokusu olan maddeye değerek koku niteliği kazanmış hava algılanır. Tatlar tatma gücü ile algılanır. Dil organına yayılmış olan sinirlere yerleştirilmiş bu güç ile dilin tadı olan maddeye teması ve ağızdan çıkan tükürük sıvısının bulunmasıyla tatlar algılanır. Sıcaklık, soğukluk, ıslaklık, kuruluk, pürüzlülük, düzlük, hafiflik ve ağırlık dokunma gücü ile algılanır.

وهي الحروف وتذكر التوايح بالشامة
وهي قوة مودعة في الزايدتين اللتين
في مقدم الدماغ الشبهيتين بحلمتي الثدي
يدرك بها الهواء المتكيف بمروءه على
ذى رايحة وتذكر الطعوم بالذايقة
وهي قوة مودعة في العصب المفروش
على جرم اللسان يدرك بها الطعوم
بشرط اللمس والرطوبة العذبة التي
تنفجر من الفم ويدرك الحرارة والبرودة
والرطوبة واليبوسة والخشونة والملا^{سة}
والخفة والثقيل باللامسة وهي قوة

Bir görüşe göre beden derisine ya da muhakkiklerin görüşüne göre ise beden sinirlerinin tamamına yerleştirilmiş bu güç ile zikri geçen her şey algılanır. İşte bunlar beş dış duyudur. Onlar (bizzat) algılayan değil nefsin kendileriyle algıladığı yetileridir. Bu konularda kalem oynatanların sözlerinde yer alan algı-lamanın bu duyulara isnat edilmesi, kesmenin bıça-ğa isnadında olduğu gibi mecaz yoluyla fiilin âletine nispet edilmesi cihetindendir. Nasıl ki iç duyularla idrâk edilenler “anlamlar” olarak isimlendiriliyorsa dış duyularla algılananlar da “sûretler” olarak isimlendirilir.

İç duyular da aynı şekilde beş tanedir.

مودعة في جميع جلد البدن على ما قيل
 او في جميع اعصاب البدن على ما قال
 المحققون مدرك بها الامور المذكورة
 فهذه هي الحواس الخمس الظاهرة وهي الست
 مدركة بل آلة مدرك بها النفس وما وقع
 في عبارة القوم من اسناد الادراك
 اليها فهو من باب اسناد الفعل الى الآلة
 بطريق المجاز كاسناد القطع الى الشكين
 والمدرك بالحواس الظاهرة ستمى صوراً
 كما ان المدرك بالحواس الباطنة ستمى
 معاني **والحواس الباطنة** ايضاً خمسة

İlki, kendisiyle sûretlerin idrâk edildiği ortak duyu-
dur. İkincisi, ortak duyu ile idrâk edilen sûretlerin
korunduğu ve onların deposu olan hayaldir. Üçün-
cüsü duyusallarda bulunan (fakat) duyu ile algıla-
namayan tikel anlamların kendisiyle idrâk edildiği
vehim gücüdür. Dördüncüsü, vehimle idrâk edilen
anlamların korunduğu ve onların deposu olan hafı-
zadır. Beşincisi, nefsin kendisiyle anlamlarda tasar-
rufta bulunduğu, bazı anlamları diğer bazıları ile
birleştirdiği ve bazısını bazısından ayırdığı (güçtür).
Böylece kafası at kafası olan insan veya kafasız insan,

١١٢

الاول ما يدرك بها الصور والحيث
 المشترك والثانية ما يحفظ الصور المدركة
 بالحيث المشترك وخرانة له وهي الخيال
 والثالثة ما يدرك بها المعاني الجزئية
 الغير المحسوسة الموجودة في المحسوسات
 وهي الواسمة والرابعة ما يحفظ المعاني
 المدركة بالواسمة وخرانة لها وهي ^{لفظة} الحافظة
 والخامسة ما يتصرف النفس بها في
 المعاني فتركب بعضها مع بعض و
 تفصل بعضها عن بعض فيتصور انسانا
 راسه كراس الفرس وبلا راس وجبلا

yakuttan dağ, cıvadan deniz vb. şeyler tasavvur edilebilir.

Eğer bunu öğrendiysen deriz ki: beynin yapısı üçgen şeklindedir ve sanki kenarlarından iki paralel girişle üç parçaya bölünmüştür. Böylece üçgen üç parçaya bölünmüş olur. Bu parçalara da boşluklar ve karıncıklar denir. Aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi, ilk boşluğu iki girişe paralel kenar ve onu takip eden giriş kuşatır, ikinci boşluğu iki giriş, üçüncü boşluğu ise açının iki kenarı ve onları takip eden giriş kuşatır.

من الياقوت وبجر من الزبيق وغير ذلك
 اذا عرفت هذا فنقول **هيئة** الدماغ على
 صورة مثلث كانه قسم ثلاثة اقسام
 بوترين متوازيين وموازيين لصلع
 من اضلاعه فنقسم المثلث ثلثة اقسام
 يعبر عنها بالتجاويف والبطون **فالتجويف**
 الاول هو القسم الذي يحيط به الصلع
 الموازي للوترين والوتر الذي يليه
 والثاني ما يحيط به الوتران والثالث
 ما يحيط به ضلعا الزاوية
 والوتر الذي يليها على هذه الصورة

Eğer bu anlaşıldıysa deriz ki: Duyuyla algılanan sûretlerin idrâk edildiği ortak duyu beynin ilk karıncığının ön kısmına yerleştirilmiş bir güçtür. Bu gücün varlığının burhânı, yağmur damlasının yere inişinin düz bir çizgi olarak ve yine dönen bir noktanın daire olarak görülmesidir. Görülen şeyin bir mahalli olması gerekir. Çünkü o şeyin idrâki, sûretinin idrâk edende meydana gelmesinden ibarettir. Öyleyse yere inen yağmur damlası ve dönen bir noktanın gözlenmesi sırasında görülen çizgi ve dairenin mahalli olması gerekir.

١١٤

اذا تمهد هذا فنقول اما الحسن المشرك

فهو قوة مودعة في مقدم البطن

الاول من الدماغ به ادرك الصور

المحسوسة والبرهان على وجود هذه

القوة ان الخط المستقيم مرئي عند

مشاهدة القطر النازلة وكذا الدائرة

عند مشاهدة النقطة الجوالة والمرئي

يجب ان يكون له محل لان ادراكه عبارة

عن حصول صورته عند المدرك فيجب

ان يكون للخط والدائرة عند مشاهدة

القطر النازلة والنقطة الجوالة محل

Görme gücü çizgi ve dairenin mahalli olamaz. Çünkü onda ancak gözün karşısında bulunan şeyin sûreti resmolur. Burada gözün karşısında bulunan yağmur damlası ve noktadan başkası değildir. Öyleyse çizgi ve dairenin sûretlerinin resmolduğu mahal, görme gücünden başkadır. İşte ortak duyu ile kastettiğimiz şey bu sûretlerin mahallidir. Ortak duyuda çizgi ve dairenin resmolmasının keyfiyeti ise şöyledir: Havada bir yerde yağmur damlası görüldüğünde görme gücünde damlanın sûreti meydana gelir ve bu sûret ortak duyuya iletilir. Ardından başka bir hava parçasında görülen damlanın sûreti yine görme gücünde meydana gelir ve henüz ilk sûret kaybolmadan bu sûret de ortak duyuya iletilir. Böylece ikinci sûretle ilk sûret birleşmiş olur.

ولا يجوز ان يكون الباصرة محلًا لها لأنها
 لا ترسم فيها الا صورة ما يكون مقابلها
 للبصر وليس المقابل الا القطرة والنقطة
 فحمل ارتسامها قوة غير الباصرة ولا
 نعني بالحس المشترك الا ذلك وكيفية
 ارتسامها فيه هو ان القطرة اذا شوهدت
 في جزء من الهواء حصلت في الباصرة
 صورتها واذيت اليه ثم اذا شوهدت
 في جزء آخر من الهواء حصلت صورتها
 مرة اخرى في الباصرة واذيت اليها
 مرة ثانية قبل زوال الاولى عنه وتصلت

İşte damlaların sûretleri böyle peş peşe geldiklerinde ortak duyuda çizgi resmolur. Aynı şekilde dönen nokta da dairenin bir yerinde görüldüğünde hareketiyle beraber resmolunur ve görme yetisinde noktanın sûreti meydana gelir. Ardından ortak duyuya iletilir. Sonra nokta, dairenin başka bir yerinde görüldüğünde onun sûreti henüz ilki kaybolmadan ikinci kez meydana gelir ve ortak duyuya iletilir. Böylece ilk sûretle ikinci sûret birleşmiş olur ve dairevî bir düzlemde sûretlerin peş peşe gelmesinden dolayı ortak duyuda daire sûreti meydana gelir.

Bu burhâna şöyle itiraz edilmiştir: Peş peşe gelen sûretlerin

١١٥

بالاولي فمن تنال صور القطرة ارتسم
 فيه خط وكذلك النقطة الجوالة اذا
 شوهدت في جز من الدائرة ترسم
 بحركتها حصلت صورتها في الباصرة و
 اذيت اليه واذا شوهدت في جز آخر
 من هذه الدائرة حصلت صورتها
 مرة اخرى واذيت اليه مرة ثانية
 قبل زوال الاول واتصلت بالاولي
 فمن تنال الصور على الاستدارة
 حصلت فيه دائرة **واعترض** على البرهان
 بانه يجوز ان يكون ارتسام الصور المتشابهة

görme gücünde resmolması mümkündür. Böylece ortak duyuda resmolunduğunu ortaya koyduğunuz şekilde düz çizgi ya da daire görme gücünde resmolur. Görme gücünde sadece gözün karşısında bulunan şey resmolur sözünüz ise memnû'dur. Çünkü görme gücünde bir sûretin kalması ve ona başka bir sûretin birleşmesi böylece peş peşe gelen ve gözün karşısında olmayan iki sûretin onda resmolması mümkündür. Bu imkânı, güneşe bakıldığında gözde bir süre sûretin kalması ve yeşil bahçeye bakıldığında gözde bir süre yeşil rengin kalması ile açıkladılar.

Hayal, beynin ilk karıncığının arka kısmına yerleştirilmiş, sûretleri muhafaza eden güçtür.

في الباصرة فيرسم فيها خط مستقيم
 او دائرة على وجه قترتم ارتسا مها
 في الحش المشترك وقولكم لا ترسم في
 الباصرة الا المقابل للبصر ممنوع لانه يجوز
 ان يبقى فيها صورة ويتصل بها اخرى
 فرسم فيها صورتان المثلثان
 وهما ليستا مقابلتين للبصر ونورا
 ذلك الجواز بالنظر الى الشمس وصبعوه
 بالنظر الى الروضة الخضراء **واما الخيال**
 فهو قوة مودعة في مؤخر البطن الاول
 من الدماغ من شأنها حفظ الصور و

Hayalin varlığına dair burhan şudur: Bizde sûretleri muhafaza eden bir gücün bulunması gerekir. Çünkü biz, bir sûreti görsek sonra onu kaybetsek ardından tekrar aynı sûreti görsek, o sûretin daha önce görmüş olduğumuz sûret olduğuna hükmederiz. Eğer o sûret bizde korunmuş olmasaydı, onu kaybettiğimizde bu hükmü vermemiz mümkün olmazdı.

İmam Fahreddin Râzî, bu burhâna, sûretin bizim göremediğimiz gaybî şeylerde korunmasının mümkün olduğu gerekçesiyle itiraz etmiştir. Anlaşılan onun, bizim göremediğimiz şeylerle kastı, duyularımızla algılayamadıklarımızdır. Râzî'nin görüşü şöyle reddedilmiştir: Bu mümkün değildir. Çünkü bizim duyularımızla algılayamadığımız şeyler

البرهان على وجود هذه القوة هو أن القوة
 الحافظة للصورة يجب أن يكون موجودة ^{فينا}
 لأننا إذا شاهدنا صورة وذهلنا عنها ثم
 شاهدناها مرة أخرى نحكم أن هذه الصورة
 هي التي شاهدناها قبل فلو لم يكن هي محفوظة
 لنا زمان الذهول لم يكن متنا هذا الحكم
 اعترض الامام الرازي رحمه الله على البرهان
 بأنه يمكن أن تكون الصورة محفوظة في
 بعض الاشياء الغاية عنا والظاهر أنه
 يريد بالاشياء الغاية الغاية عن الجواس
 فيرد عليه أن هذا لا يمكن لأن الاشياء الغاية

filozoflara göre basit varlıklardır. Şayet maddî sûretler basit varlıklarda meydana gelecek olsaydı onların bölünmesi gerekirdi. Ancak daha sonra işaret edeceğimiz üzere bu redde, muhakkiklerin görüşleri doğrultusunda cevap verilebilir.

Burada takdîrî bir karışıklık vardır ki o da şöyle denmesidir: Şayet sûret bizim algımız dışındaki şeylerde korunmuş olsaydı zühûl ve nisyân arasında fark olmazdı. İtirazı ortaya koyduktan sonra bu karışıklığı gidermek için İmam şöyle dedi: Zühûl ve nisyân arasındaki fark, zühûlda birleşme melekesinin bulunması, nisyânda ise bu melekenin yani nefsin algımız dışındaki gaybî varlıklarla birleşme melekesinin bulunmamasıdır.

Ayrıca hafıza gücü ortak duyudan farklıdır. Çünkü anlamı muhafaza etme

عن الحواش بسايط عندهم فلو حصل فيها
 الصور المادية لزم انقسامها اللهم الا
 ان يجاب على هذا سبب محققهم كما سنشير اليه
 ولما سادخل مقدر وهو ان يقال لو كانت
 الصورة محفوظة في الاشياء الغائبة لم يكن
 فرق بين الذمول والنسيان ولدفعه قال
 الامام بعد تفريغ الاعتراض والفرق بين الذمول
 والنسيان يكون بملكة الاتصال في
 الذمول وعدمها في النسيان اى بملكة
 اتصال النفس بذلك الغائب ثم ان القوة
 الحافظة غير الحس المشترك لان الحفظ

onu kabul etmeden farklıdır. Çünkü kabul etme muhafaza olmadan da olabilir. Mesela su, kabul eder ama muhafaza etmez. Birisi şöyle diyebilir: “Muhafaza olmadan, kabul etmenin varlığı ikisinin farklı olduğuna delâlet etmez. Bunun sebebi kabul etmenin iki vecihle gerçekleşmesidir. Birincisi sürekli kalıcı olan ki bu muhafazadır, ikincisi ise sürekli olmayandır. Evet, onlara göre ortak duyuda meydana gelen, ortak duyu tarafından algılanır. Öyleyse muhafaza edilenler ortak duyuda bulunuyor olsaydı her zaman ortak duyu tarafından algılanır olurlardı.

Sonra biz deriz ki: Muhafaza etme kabul etmeden farklı olduğundan dolayı

غير القبول لوجود القبول بدون كما
 في الماء فإنه يقبل ولا يحفظ **ولتأمل ان**
يقول وجود القبول بدون الحفظ
 لا يدل على تغايرهما لجواز ان يكون القبول
 على وجهين احدهما المستمر الباقي و
 هو الحفظ والثاني غير المستمر نعم ^{صل} الحال
 في الحس المشترك مشعور به على رأيهم
 فلو كانت المحفوظات في الحس المشترك
 لكانت مشعور بها دايما ثم نقول اذا
 كان الحفظ غير القبول يجب ان يكون
 الحافظة للصور غير القابلة لها وي

sûretleri muhafaza edenin onları kabul eden ortak duyudan başka olması gerekir. Çünkü birden ancak bir çıkar. Vehim gücü beynin orta karıncığının arka kısmına yerleştirilmiş, kendisiyle Zeyd'in düşmanlığı ve Amr'ın dostluğu gibi duyusallarda bulunan fakat duyu ile algılanamayan tikel anlamların idrâk edildiği bir güçtür. Vehim gücü, ortak duyudan ve hayalden farklıdır. Hayalle farkına gelince vehmin işlevi olan idrâkin, hayalin işlevi olan muhafazadan farklı olmasıdır. Ortak duyu ile farkına gelince, ortak duyu sûretleri, vehim gücü ise anlamları idrâk eder. Tüm bunlar filozofların görüşlerinin hasılasıdır. Güçler âletlerdir, idrâk eden ise nefistir. Peki, niçin

الحس المشترك لا متناع ان يصدر من
 الواحد آلا الواحد **وآما الواسمة** فهي
 قوة مودعة في مؤخر البطن الاوسط
 من الدماغ بها يدرك المعاني الجزئية
 الغير المحسوسة الموجودة في المحسوس
 كعداوة زيد وصداقة عمرو وهي غير
 الحس المشترك والخيال آما الخيال فلتان
 الادراك غير الحفظ وآما الحس المشترك
 فلتان مدرك الصور والواسمة مدرك
 المعاني هذا محصول ما ذكروا وفيه ان
 القوى آلات والمدرك هو النفس فلم

bir failin tek âletle iki fiilde bulunması mümkün olmasın? Bu hususta birden ancak bir çıkar kaidesi üzerine inşa edilmiş birçok ayrıntı vardır. Özellikle metafizikteki felsefî meselelerin birçoğu filozofların ana konularından biri olan birden ancak bir çıkar kaidesine dayanır. Bu konuyu özet geçmek söz konusu kaidenin iyice anlaşılıp ortaya konmasına engeldir.

Hafıza, beynin üçüncü karıncığının ön kısmına yerleştirilmiş bir güçtür. Nasıl ki hayal ortak duyunun deposu ise hafıza da vehim gücünün idrâk ettiği anlamları muhafaza eden ve onlara depo görevi gören bir güçtür.

١١٨

لا يجوز ان يفعل الفاعل بآلة واحدة فعلين
 وفي هذا البحث منوع كثيرة آنية على الفاعل^{عدة}
 المبني هو عليها وهي ان الواحد لا يصدر عنه
 الا الواحد وتوقف كثير من المباحث
 الحكمية خصوصا في قسم الالهة منها على
 تلك القاعدة التي هي من امهات مسائلهم
 والاختصار مما سنا في تحقيق تلك القواعد^{عدة}
واما الحافظة فهي قوة مودعة في
 مقدم البطن الاخير من الدماغ يحفظ
 المعاني المدركة بالواسمة وهي خزانة لها
 كما ان الخيال خزانة الحسن المشترك وهي

Hafıza, vehim gücünden ve ortak duyudan farklıdır. Çünkü muhafaza, kabul etmeden başka bir şeydir. Hafıza, hayal gücünden de farklıdır. Zira anlamların muhafaza edilmesi sûretlerin muhafazasından farklıdır.

Mütehayyile gücü, kurtçuk olarak isimlendirilen beynin orta karıncığının ön kısmına yerleştirilmiş ve sûretleri ya da anlamları birbirleri ile birleştirme veya birbirlerinden ayırma işlevine sahip bir güçtür. Bu güç, nefsin, kendisi aracılığıyla akledilirlerde hareket etmesi itibarıyla müfekkire, duyularla algılanan şeylerde hareket etmesi itibarıyla da mütehayyile olarak isimlendirilir. Mütehayyile gücü, fiillerinin, diğerlerinin fiillerinden farklı olması sebebiyle zikri geçen güçlerden farklıdır. Bu güçlerin bulunduğu bölgeler;

غير الواممة والحش المشرك لان الحفظ
 غير القبول وغير الخيال لان حفظ المقام
 غير حفظ الصور **و اما المتخيلة** فهي
 قوة مودعة في مقدم البطن الاوسط
 من الدماغ المسمى بالذودة من شأنها
 تركيب بعض الصور والمعاني مع بعض
 وتفصيل بعضها عن بعض وستمى مفكرة
 باعتبار حركة النفس بواسطتها في
 المعقولات وتخييلة باعتبار حركة النفس
 بواسطتها في المحسوسات وهي مغايرة لما
 قدم ذكره لمغايرة اثرها اثره وعرف محال

bölgelerden herhangi birine bir hastalık isabet ettiğinde o bölgede bulunan güce nispet edilen fiilin zayıflaması ya da tamamen işlevini yitirmesi yoluyla bilinir.

Eyleyen güç, fail ve teşvik edici olmak üzere iki kısımdır. Teşvik edici güç eğer bir faydayı elde etmek için teşvikte bulunursa şehvet gücü, bir zararı uzaklaştırmak ve engellemek için teşvikte bulunursa öfke gücü olarak isimlendirilir. Fail güç, nefsin, kasların esneme ve gevşemesiyle uzuvları hareket ettiren güçtür. Şehvet ve öfke gücü nefiste kökleşmiş iki nitelik olup faydayı elde etmeye ve zararı uzaklaştırmaya teşvik ederler.

تلك القوى بان الآفة اذا عرضت
 لمحل منها بطل او ضعف اثر نسب الى
 الحال فيه **واما القوة العاملة** فهي
 قسمان باعثة وفاعلة فالباعثة ان
 كانت باعثة على جذب تسمى قوة
 شهوانية وان كانت باعثة على دفع
 ومنع تسمى قوة غضبية والفاعلة
 قوة تحرك النفس بها الاعضاء بتمديد
 العضلات وارضائها ثم ان القوة
 الشهوانية والغضبية كفيثان راسختان
 في النفس باعثتان لها على الجذب والدفع

Bu iki niteliğin nefiste yaratılmasının ve kökleşmesinin sebebi bana göre burhânla değil, zevk yoluyla bilinir. Şöyle ki insan nefsi bedene ilk iliştiğinde kendi zâtının bilgisi dışında bilgilerin tamamından yoksundur. Zira nefis zât bilgisinden yoksun olamaz. Aynı şekilde nefis, (bedene ilk iliştiğinde) nef-sânî niteliklerle onların faziletleri ve reziletlerinden de yoksundur. Hz. Peygamber, “her doğan fitrat üzere doğar” sözüyle sanki nefsin bu yoksunluk hâline işaret etmiştir.

Sonra nefis, zâtı itibarıyla bazı şeylerin kendisine hoş, bazılarının ise çirkin olmasını gerektirir.

وسبب حدوث ما تين الكيفيتين في
 النفس ورسوخهما على ما ظهر في بحسب
 الذوق لا بالبرهان هو ان النفس الانسانية
 في بدو وتعلقه بالبدن خالية عن العلوم
 كلها سوى العلم بذاتها فانها لا ينفك
 عن هذا العلم وكذا خالية عن الكيفيات
 النفسانية فضايلها ورذائلها و كانت
 اشار صلى الله عليه وسلم الى هذا الخلو
 حيث قال كل مولود يولد على الفطرة
 ثم انها بحسب ذاتها تقتضي ان يكون
 بعض الاشياء ملائما لها وبعضها منافرا

Nefse hoş gelen bir şey belirdiğinde, nefiste o şeye karşı bir meyil oluşur. Bu durum tekrar ettikçe meyil güçlenir ve nefiste söz konusu şeye nispetle şehvet gücü meydana gelir. Aynı durum diğer şeyler için de geçerlidir. Yine nefse hoş gelmeyen bir şey belirdiğinde, nefiste o şeye karşı bir iğrenme/nefret oluşur. Bu durum tekrar ettikçe nefret güçlenir. Aynı durum bu şeyle alakalı diğer şeyler için de geçerlidir. Aklen veya şer'îen övülen şeylere meyletmek ve yine aklen ve şer'îen yerilen şeylerden iğrenmek/nefret etmek tıpkı kökü sabit ve dalları gökte olan verimli bir ağaca benzer.

فكلما ورد عليها شئ مما يلمايها حدث فيها
ميل به وبحسب كثرة الورد وتقوى ذلك
الميل فحصل له قوة شهوانية بالنسبة
الى ذلك الشئ وكذلك بالنسبة الى شئ
شئ وكلما ورد عليه شئ مما ينافره حدث
فيها نفرة عن ذلك الشئ وبحسب كثرة
الورد وتقوى تلك النفرة وكذلك
بالنسبة الى شئ شئ فمثل الميول الى الاشياء
المحمودة عقلا او شرعا والنفرات عن
الاشياء المذمومة فهما كمثل شجرة طيبة
اصلها ثابت وفرعها في السمار تؤتي

O ağaç Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Aklen veya şer'ın yerilen şeylere meyletmek ve yine aklen ve şer'ın övülen şeylerden iğrenmek tıpkı cehennemın ta dibinde yetişen, tomurcukları şeytanların başlarına benzeyen bir ağaç gibidir. Her meylin ve iğrenmenin gerektirdiği gibi eylemde bulunmak bu ağacı sular; gereken eylemi terk etmek ise onu kurutmaya ve suyunu kesmeye başlamaktır. Öyleyse herkesin meyilleri ve iğrendikleri üzerinde düşünmesi gerekir. Her kim övülen şeylere meylediyor ve yerilen şeylerden iğreniyorsa ağaçlarını suluyor demektir. Eğer aksini yapıyorsa ağaçlardan suyu kesmiş

اكلمها كل حين باذن ربها ومثل الميول
 الى الاشياء المذمومة عقلا او شرعا و
 النفرات عن الاشياء المحمودة فيها كمثل
 شجرة تخرج في اصل الجحيم طلوعها كانه
 رؤس الشياطين والعمل بمقتضى كل
 ميل او نفرة سقى تلك الشجرة وترك
 العمل بمقتضاها شروع في قلعها ومنع المياه
 عنها فنبتت لكل احد ان يتأمل في ميوله
 ونفراته فان كان ميله الى المحمودات
 ونفرتة عن المذمومات فيستفي استجاره
 وان كان بالعكس فمنع المياه عن استجاره

ve onları kurutuyor demektir. Aklen övülen meyilleri ve nefretleri, ağaçlarının nasıl sulanacağı; yine aklen yerilen meyilleri ve nefretleri, ağaçlarını kurutmanın nasıl olduğu üç kısımdan müteşekkil pratik felsefeyle bilinir. Zira pratik felsefe, faziletlerin ve reziletlerin tanımlarını, faziletin -tıpkı tıptaki sağlığı kazanmak ve korumak gibi- nasıl kazanılıp, kalıcı hâle getirileceğini aynı şekilde, reziletlerin -tıpkı tıptaki hastalığın giderilmesi ve ondan korunulması gibi- nasıl giderileceğini ve ondan nasıl korunacağını açıklar.

١٢١

ويقلعه ومعرفة الميول والنفرات
المحمودتين عقلا وكيفية سقى اشجارهما
والميول والنفرات المذمومتين عقلا
وكيفية قلع اشجارهما مما يحصل من الحكمة
العملية باقساما الثلاثة فانها يبتين
فيها حدود الفضائل والرذائل وكيفية
تحصيل كل فضيلة او ابقاء ان كان
حاصلا كتحصيل الصحة وحفظها في
طب الابدان وكيفية ازالة كل رذيلة
رذيلة والاتقاء عنها ان لم يكن كازالة
المرض والاتقاء عنه في طب الابدان

Şer' en övülen meyilleri ve nefretleri, ağaçlarının nasıl sulanacağı; şer' en yerilen meyilleri ve nefretleri, ağaçlarını kurutmanın yolları şeriatla bilinir. Ömrüme yemin olsun ki şeriat, pratik felsefeyi incelemeye ihtiyaç bırakmaz. Zira yaş ve kuru ne varsa apaçık bir kitaptadır. Şu hâlde tıpkı itikadî konularda olduğu gibi pratik felsefeyle elde edilenlere güven olması için onların şeriata arz edilmesi gerekir.

5. Beşinci Fasil: Maddî Tikellerin Duyularda mı Yoksa Nefiste mi Resmolduğu Hakkında

Bil ki: filozoflar

ومعرفة الميول والتفريات المحمودتان
 شرعا وكيفية سقي اشجارهما والميول و
 التفريات المذمومتان شرعا وكيفية قلع
 اشجارهما مما يحصل من الشرايع ولعمري
 ان الشرايع مغنية عن تصفح الحكمه العملية
 فانه لا رطب ولا يابس الا في كتاب مبين
 وينبغي ان يعرض ما يحصله من الحكمه العملية
 على الشرايع حتى يعتد به كما قيل مثل ذلك
 في العقايد الفصل الخامس في ان
 الجزئيات المادية هل تنقسم في
 الحواس اوفي النفس اعلم ان الحكماء

duyuların algılayan değil, algı için vasıta oldukları ve algılayanın nefis olduğu noktasında ittifak, algılanan şeylerin duyularda mı yoksa nefiste mi resmolduğu konusunda ise ihtilaf etmişlerdir. Onlardan bazıları resmolmanın organlarda olduğunu iddia etmişlerdir. Çünkü şayet maddesel tikeller nefiste resmolrsa; bir mahalle hulûl edenin bölünmesi, mahallin de bölünmesini gerektireceğinden nefsin de bölünmesi gerekecektir. Bu da açıkça nefsin basitliğine aykırıdır.

Bir başka grup ise -ki bunlar muhakkiklerdir- resmolmanın nefiste gerçekleştiğini, duyuların ise resmolma için âlet olduğunu söylemişlerdir. Mesela ışıklar ve

انفقوا على ان الحواس آلات للمادراك
 وليست بمدركة والمدرک هو النفس ثم
 اختلفوا في ان المحسوسات هل تنقسم
 فيها او في النفس فذهب بعضهم الى
 ان الارقسام في الآلات لانه لو انقسمت
 الجزئيات المادية في النفس لانقسم
 النفس لاستلزام انقسام الحال انقسام
 المحل وهو مناف لما ثبت من بساطة
 النفس وذهب آخرون ^{المحققون} وذهب آخرون
 الى ان الارقسام في النفس والحواس
 آلات للارقسام فيها فان الاضواء و

renkler göz vasıtasıyla nefiste resmolur. Muhakkikler, nefsin bölünmesinin, bazen bölünmenin maddesel tikellerin zihnî varlıklarının değil, hâricî varlıklarının lâzımı olduğunu bazen de mahalle hulûl edenin bölünmesinin -şayet hulûl sirayet etme şeklinde gerçekleşirse ki bu memnû'dur- mahallin de bölünmesini gerektireceğini söyleyerek men' etmişlerdir. Muhakkiklerin bu düşünceleri, faal aklın tümelerin olduğu gibi maddesel tikellerin de deposu olmasının mümkün oluşunu gerektirir. Çünkü yukarıdaki söyledikleri dikkate alındığında faal akılda maddesel tikellerin resmolması onun basit oluşuyla çelişmez. Ben bu hususu âlimlerin seçkinlerinden olan muhakkik bir âlime arz ettiğimde

الألوان مثلاً رتسمان في النفس لكن
 بواسطة البصر ومنعوا انقسام النفس
 تارة بان الانقسام لازم للوجود الخارجي
 للجزئيات المادية لا للوجود الذنوي
 واخرى بان انقسام الحال يستلزم
 انقسام المحل لو كان الحمول سريانياً
 وهو ممنوع ويلزم ما ذكره جواز كون
 العقل الفعال خزانة للجزئيات المادية
 كما انه خزانة للكليات لان ارتسام جزئيات
 المادية فيه لا ينافي بساطة على ما ذكره
 واتى عرصة ذلك على محقق من فحول

bana şöyle demişti: “Bu, cevherler ve mercanlarla dolu derin bir denizin sahilidir. Eğer bu konuda daha fazla düşünürsen; sana, ancak muhakkik ve kâmil bir mürşid önderliğinde yapılan riyazetler ve mücahedeler neticesinde ortaya çıkabilecek nice marifetler ve sırlar açılır.”

6. Altıncı Fası: Nefsin Fiilleri ve İlkeleri

Bil ki: Ehl-i hak, kulların fiillerini Allah'ın yarat-tığını söylediler. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyur-muştur: “Allah sizi ve amellerinizi yarattı.” Sonra bil ki: Allah Teâlâ'nın fiilleri zorunluluk yoluyla değil, âdet yoluyla birbiri üzerine terettüb eder.

العلماء فقال لي هذا ساحل بحر عميق مملو
 بالجواهر والآلي لو تنامل فيه يحصل لك
 من المعارف والاسرار ما لا يحصل الا
 بعد الرياضات والمجاهدات مع ارشاد
 المرشد الكامل المحقق **الفصل السادس**
في افعال النفس ومبادئها اعلم ان
 اهل الحق ذهبوا الى ان افعال العباد
 مخلوقة لله تعالى كما قال عز وجل
 والله خلقكم وما تعملون ثم اعلم ان
 افعاله تعالى يترتب بعضها على بعض
 ترتيبا بطريق العادة لا على سبيل الوجوه

Söz gelişi Allah Teâlâ yağmur yağdırmak istediğinde; ilk olarak nemli yerlerden ve sulardan buharın yükselmesini emreder, ardından soğuğa onu sıkılaştırmasını ve suyunu çıkarmasını emreder, böylece yağmur yağar. Aynı şekilde Allah, kulun bir fiilini irade ettiğinde ilk olarak onun kalbine bir hoşnutluk ya da hoşnutsuzluk tasavvuru ilkâ eder. İkinci olarak tasavvur edilen şeyi elde etmeye veya onu uzaklaştırmaya yönelik kulda bir arzu yaratır. Üçüncü olarak (yine kulda,) arzu ettiği nesneyi elde etmeye veya onu uzaklaştırmaya yönelik hiçbir zayıflığın bulunmadığı kesin bir karar yaratır. Dördüncü olarak ise fiili yaratır. Arzuyu tasavvurun hemen ardından değil, şehvet ve öfkeyi yarattıktan sonra yaratır. Kesin kararı da arzunun ardından değil,

فانه تعالى اذا اراد المطر مثلاً امر اولاً
 بان يرتفع البخار من الاراضي الرطبة
 والمياه وامر البرد بان يعقده ثم يعصره
 فيتقاطر وكذلك اذا اراد فعلاً من
 افعال العبد يلقي اولاً في قلبه تصوراً
 من ملأ ثم او منافر ويخلق ثانياً فيه شوقاً
 الى جذب ذلك المتصور او دفعه ثالثاً
 غزمية جازمة بلا فتور على ذلك الجذب
 او الدفع ورابعاً الفعل ولا يخلق الشوق
 عقيب التصور الا بعد خلقه الشهوة
 والغضب ولا الغزمية عقيب الشوق

“tasavvur edilen şey ancak şu fiilden kaynaklanır” tasdikini yarattıktan sonra yaratır. İşte bu fiil, Allah’ın kudretinin taalluk ettiği bir makdûrdur. Kesin kararın arkasından ancak O’nun kudret yaratmasıyla fiil meydana gelir. Belki Allah, kendisinden kararlılığın meydana gelmediği zayıf bir arzu yaratarak arzunun ardından kesin kararlılığı yaratmaz, belki de fiilin sonucunun vahim olacağını ya da tasavvur edilen şeyde bir zarar bulunduğunu düşündürerek veya buna benzer durumlarla kararlılığı zayıflatır. Meşhur olduğu üzere ihtiyârî fiillerin dört ilkesi vardır: Faydanın meydana geleceğine inanmak, arzu, kararlılık ve kudret.

Bu dört şeyin

١٤٤
 الأبعد خلقه التصديق بان ذلك المتصور
 يترتب على ذلك الفعل وان ذلك
 الفعل مقدور ولا الفعل عقيب الغزمية
 الأبعد خلقه القدرة وربما لا يخلق العز
 عقيب الشوق بان يخلق شوقا ضعيفا
 لا يترتب عليه الغزمية وربما ينقض العزيمة
 بتصور وخامة عاقبة الفعل او ضرر في
 المتصور او غير ذلك والمشهور ان
 للأفعال الاختيارية مبادئ اربع التصديق
 بترتيب الفائدة والشوق والغزمية
 والقدرة وهذه الاربعة متلزمة

buraya kadar anlattıklarımızın tamamını gerektirdiği açıktır. Senin üzerine düşen, Allah Teâlâ'nın sayıları çok fazla olmasına rağmen tek bir anda insana, evcil ve vahşi hayvanlara, böceklerle ve kuşlara farklı tasavvurları nasıl ilkâ ettiği hakkında tefekkür etmektir. Allah Teâlâ'nın, tasavvuru (mahlukattan) birine yerleştirmesi diğerine de yerleştirmesine engel olmaz. Yine birinde arzu, kararlılık veya fiil yaratması diğerinde de yaratmasına, birinde kararlılığı yaratması diğerinde arzu yaratmasına, birinde arzu ve kararlılık yaratması diğerinde (sadece) arzu yaratmasına, birinde kararlılık, fiil ve arzu yaratması diğerine

لمجموع ما ذكرنا كما لا يخفى عليك بالتفكر
 في أنه تعالى كيف يلقي في آن واحد
 التصورات المختلفة في الإنسان و
 البهائم والوحوش والحشرات والطيور
 على كثرة أفرادها ولا يشغله الفارق
 في واحد من القائه في آخر ولا خلق
 شوق أو غزمية أو فعل في واحد من
 خلقه في آخر ولا خلق الغزمية في
 واحد من خلق الشوق في آخر ولا
 خلقهما في واحد من خلق الشوق في
 آخر ولا خلق الغزمية والفعل والشوق

tasavvur ilkâ etmesine mani değildir. Bir işin, kendisini başka bir işten alıkoymadığı Allah eksik sıfatlardan münezzehtir. Öyleyse ortaya çıktı ki daimarların hareketi ve nabızların atması ancak O'nun meşiet-i kudreti ve emri ile olur. Hiç kimse O'nun dilemesi olmadıkça dileyemez. Nitekim yüce kitabında şöyle buyurmaktadır: “Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.”

Eğer dersene ki: Tek bir anda farklı tasavvurların ilkâsı Eş'arîlerin mezhebine göre açıktır. Zira Allah Teâlâ Kâdir-i Muhtâr'dır. Peki, filozofların mezhebine göre bu anlamı ortaya çıkaracak bir yön varmıdır? Derim ki: Kesinlikle!

١٤٥

من الفاء التصور سبحانه من لا يشغله
 شأن عن شأن فبتين انه لا يتحرك
 عرق ولا ينبض نبض الا بمشيئة و
 قدرته وامره تعالى وتفديس
 فليس لاحد ان يريد شيئا الا بعد
 ارادته كما قال في كتابه العزيز وما
 تشاؤون الا ان يشاء الله رب العالمين
فان قلت الفاء التصورات المختلفة
 في آن واحد ظاهر على مذهب الاشاعرة
 وهو انه تعالى قادر مختار فهل له وجه
 يتم على مذهب الحكماء **قلت** بلى وهو ان

Her bir kimse için depolanmış tasavvurlar diğer kimse için gizlenmiş tasavvurlardan farklıdır. Her bir kimsenin istidadı diğer bir kimseye göre farklılık gösterir. Bu nedenle istidadların farklılaşması itibarıyla tasavvurların ilkâsı farklılaşır.

Eğer dersin ki: Her bir kimsenin gizlenmiş tasavvurları vardır. Peki, bazı tasavvurların bir zamanda, diğer bazı tasavvurların ise başka bir zamanda ilkâ edilmesinin sebebi nedir? Derim ki: (bunun sebebi) Gezegenlerin konumunun bu iki zamanda farklılık göstermesidir. İşte burada konunun ayrıntılarını sana zikredeceğiz. Her tasavvurun, insana hatta canlıya ulaşmasının başlangıcında bir talihi olmalıdır. O vakitte bu talihin,

التصورات المخزونة لكل واحد مختلفة
 للمخزونة لآخر فيختلف استعداد كل
 واحد لاستعداد آخر فيحسب اختلاف
 الاستعدادات تختلف الفاء التصورات
فان قلت لكل احد تصورات مخزونة
 فما وجه القاء بعض المخزونة في زمان
 وبعضه في زمان آخر **قلت** اختلاف
 وضع الفلك في ذنك الزمان وما
 تفصيل بذكره لك وهو ان كل تصور
 في بدو وروده على الانسان بل على
 الحيوان لا بد ان يكون له طالع ولطالع

diğer merkezlerin ve sair göksel işaretlerin birtakım yörüngesel hareketlilikleri olur. Yörüngesel işaretlerin aslî işaretlerle birleşmesi hasebiyle de talih tekrar eder. Meyil ve nefretin oluşmasının da talihi vardır. Talihin güçlü ve zayıf olması sebebiyle meyil ve nefret güçlenip zayıflar. Tasavvur ilkâsının da bir talihi vardır. Meyil ve nefret talihinin işaretleri güçlü olursa arzuyu güçlendirir, zayıf olursa zayıflatır. Sonra herkese ait gizlenmiş tasavvurları biz akletme dairesi olarak isimlendiririz. Bu daire sürekli genişler. Her an

والمراكز الاخر وسائر ادلة الفلكية في
 ذلك الوقت تسيرات وحسب اتصال
 الدلائل التفسيرية بالدلائل الاصلية يتكرر
 وروده وحدوث الميل او النفرة ايضا
 طالع بحسب قوة وضعفه يقوى الميل
 او النفرة او يضعفان ولا تفا للتصور
 ايضا طالع فدلائل طالع الميل او النفرة
 ان كانت قوية فيه يقوى الشوق وان
 كانت ضعيفة يضعف ثم ان لكل احد
 تصورات مخزونة نسميها دايرة تعقلاته
 وهي لازالت تتسع ونفسه في كل آن

gizlenmiş tasavvurlardan birisi ya da nefsin kendisine yöneldiği ve akletme dairesinin onunla genişlediği başka bir tasavvur nefse nakş olur. Akletme daire-i kişiyi çevreler ve onu içerisine hapseder. Kişi o daireden ancak zikre devam ederek, kalbindeki kurntuları gidererek ve seyr-i sülûkün diğer şartlarını yerine getirerek kurtulabilir. Her kim bu daireden kurtulursa zâtına vâkıf olur ve nefsinı bilir. Nefsinı bilen kimsenin Rabbini bilme seviyesine yükselmesi de şaşılacak bir şey değildir. Allah beni ve tüm Müslümanlar'ı nefisleriyle Allah'ı bilenlerden eylesin. Şu sözlerin sahibi adeta inci dizmiştir:

Şiir:

Evvela sen kendini tanımadıkça
Marifet yolunda doğru gitmezsin

منفتحة: بواحد من تلك التصورات
او بتصور آخر تسع دایرة تعقلاته به
ملتقنة اليه فكان دایرة تعقلاته صفاً
وهو مجبوس فيه لا مخلص له منه الا
بدوام الذكر ونفي الخواطر وسائر شروط
السلوك ومن خلص منه وقف على ذاته
فعرف نفسه فلا غرو ان يرتقي الى معرفة
ربه جعلني الله وسائراً للمسلمين من العارفين
بنفوسهم لله در من قال شعر
در طریق معرفت نایبی درست
تا تو خود را باز نشناسی نخست

Nefsini bilmek boş bir iş değil
Kendini bilersen ne olduğunu bilersin
Bu sözün hasılası şudur ki yolu bilen,
Hakkı bilen, kendini tanıyandır.

7. Yedinci Fasl: Nefsin Temsili Hakkında

Bil ki: nefis kral, beden onun ülkesi gibidir. Kralın ülkenin her bölgesine özel malları olur. Nefis için de her duyuya özel algı ve her organa uygun hareket vardır.

۱۷۷

دانش نفست نه کار سر سرت
 کز بخود دانا شوی دانی که چیست
 بهر این گفت آنکه دانای رهست
 حق شناس است آنکه از خود آگاهست

الفصل السابع في تمثيل النفس

اعلم ان النفس ملك والبدن مملكة
 ويحصل للملك من كل جزء من اجزاء
 مملكته جنس مخصوص من الاموال
 فانه يحصل للنفس من كل من الحواس
 ما ينطق بذلك الحش ومن كل عضو
 حركة مناسبة لذلك العضو والقوة

Şehvet gücü ülkede vergi toplayan görevli gibidir. Zira o her duyudan ve organdan onlara mahsus özellikleri alır. Öfke gücü ülkenin güvenlik güçleri gibidir. Zira o vatandaşlara tehlike oluşturacak şeylere engel olur. Akıl, ülkenin kanunudur. Zira o şehvet gücüne malları toplamasını, öfke gücüne ise tehlike oluşturabilecek şeyleri uzaklaştırmasını emreder. Öyleyse kanunun adil ve kralın ihtiyacından fazlasını halktan almamaları konusunda görevlilere hâkim olması gerekir. Aynı şekilde o, güvenlik güçlerinin vatandaşa zulmetmelerine engel olur ki yönetim tamam olsun. Şayet ülkede

الشهوانية عامل الخراج في المملكة فاتها
 نأخذ من كل حس وعضو ما يخفى بذلك
 الحس والعضو والقوة الغضبية
 شحنة المملكة فاتها تمنع المناورات عن
 الرعية والعقل دستور المملكة فانه
 يأمر الشهوانية بأخذ الاموال والغضبية
 بدفع المناورات فينبغي ان يكون الدستور
 عادلا حاكما على العامل يمنع ان يأخذ
 من الرعية اكثر مما يحتاج اليه الملك و
 ايضا يمنع الشحنة من الظلم على الرعية
 حتى يتم امر الملك والمملكة فلو انعكس

işler alt üst olur da anayasa görevlilere ve emniyet güçlerine mahkûm olursa kral helak olur ve ülke bozulur. Şeyh Sinâî -Allah ona rahmet etsin- *Hadî-ka* isimli eserinde bunu örneklendirmek üzere şöyle bir şiir nazma çekmiştir:

Şiir:

Organlar şehrin meslek sahipleri gibidir
Akıl yasa, kalp o şehrin sultanıdır
Öfke muhtesip şehvet tahsildar
Bunlardan biri zalim olur diğeri cahil olursa
Tahsildar hiçbir şart koşmazsa
Akıl onu muhtesibe teslim eder
Eğer muhtesip hiçbir kötülük düşünmezse
Akıldan ona yetki verilir

الامر وصار الدستور محكوما للعامل
 والشحنة لهلك الملك وفسد المملكة
 ونظم الشيخ السنائي رحمه الله هذا
 المثال في الحديقة وقال **شعر**
 ست اعضا چو شهر پشه و ران
 عقل دستور و دل درو سلطان
 شحنة خشم است و آرزو عامل
 اين يکي ظالمست و آن جاهل
 عامل ارييج شرط بکد ارد
 خرد اورا بشحنة بسيار
 شحنة کرييج کون سکا لبد اين موکل بود برو

Eğer [her birine düşen görevler hakkında] söyledik-
lerimden fayda bulurlarsa

Padişah mutlu, ülke huzurlu olur
Ancak eğer herkes şöhrete talip olursa
Kral da mülk de tamam olmaz

8. Sekizinci Fasl: Uykunun Beyânı Hakkında

Bil ki içgüdüsel ısı karaciğerden kalbe çekilen kana sürekli etki eder. Bunun sonucunda, tıpkı sıcaklığın nemli cisimlere etki ettiğinde olduğu gibi kalpten latif bir buhar yükselir. Bu buhar atardamarlara girer ve atardamarların yayılışına göre tüm bedene yayılır.

کریا بند ازین که کفتم بهر

ای خوشایا دشاه و خرم

ورمه طالبان نام شوند

ملک و ملک ناتمام شوند

الفصل الثامن فی بیان النجوم

اعلم ان الحرارة الغریزة لا زالت

یؤثر فی الدم المنجذب من الكبدة الی

القلب فیرتفع منه بخار لطیف کما هو

شان الحرارة عند تأثیرها فی الاجسام

الرطبة وینفذ ذلک البخار فی الشرايين

وینتشر فی البدن حسب انتشارها

Bu buhara, canlılık veren ruh denir. Böylece ruhun ulaştığı her organa, ona uygun bir feyiz gelir. Mesela göze görme gücü, kulağa işitme gücü ve diğer organlara da uygun olan yetkiler verilir. Filozofların çoğuna göre güçlerin bulunduğu mahal organların kendisi değil, bu organlarda gezen ruhtur. Sonra filozoflar, canlılık veren ruhun çözülme yoluyla yok olduğunu ve onun yerine, yükselen buharlardan alternatifinin geldiğini söylerler. Bu döngüde kalp pınar, atardamarlar kanal ve organlar da bahçeler/bostanlar gibidir. Her kanal,

ويقال لهذا البخار الروح الحيواني
 ففي كل عضو يصل اليه الروح نفاض
 عليه ما يليق به مثلاً يفاض الباصرة
 على البصر والسماعة على السمع وعلى
 هذا القياس وأكثر الحكماء على أن محل
 القوى هو الروح الساري في العضو
 لأنفس العضو ثم انهم قالوا بان الروح
 الحيواني يفنى بالتحليل من كل عضو و
 يسرى فيه بدله من الابخرة المرتفعة
 كان القلب عين والشرابين جداول
 والاعضاء كالبسائين وكل جدول مفتوح

içerisinde diğesinde olmayan kendine has meyveler ve bitkiler bulunan bir bahçeye açılır. Allah Teâlâ'nın kudreti beden tarlalarının birbirine komşu olan bölgelerinde tek bir sudan sulanmalarına rağmen farklı meyveler, yemişler, çiçekler ve bitkiler çıkarır. İşte bunda akleden bir topluluk için ibretler vardır.

Açıktır ki hayal ve hafıza deposunda bulunan ruhun yok olması o depolarda bulunan sûretlerin ve anlamların da yok olmasını gerektirir. Çünkü mahallin yok olması mahalle hulûl eden şeylerin de yokluğunu gerektirir. Öyleyse mutlak feyiz veren Kadîm

على بستان فيه نوع مخصوص من الثمار
 والرياحين ليسا في آخر ويخرج قدرة
 الله تعالى من القطع المتجاورة من
 الاراضى البدئية ثمارا وفواكه وازهارا
 ورياحين مختلفة مع انها يسقى بماؤها
 ان في ذلك آيات لقوم يعقلون
 ولا يخفى ان الروح الذى في خزانة
 الخيال والحافظة اذا افنى يلزم فنا
 الصور والمعاني المخزونة ثمان فيهما
 لا استلزام فنا المحل فنا الحال فتدبر
 كيف يفيض الفيض القديم تقدس

Teâlânın bu depolarda bulunan belirli sûret ve anlamları, çözülmeye yok olan ruha değil de gezmekte olan ruha nasıl feyz ettiğini düşün! Her kim riyazetle ruhun çözülmeye gerçekleşen yokluğunu ve onun yerine gelenin varlığını (*fenâ bi't-tahlî ve bekâ bi't-tebdîl*) müşâhede seviyesine yükselirse sanki o, kalp kapısı üzerindedir ve kendini bilmekten uzak değildir.

Yok olan ruh ile onun yerine geçen ruh arasındaki ayrımın iki şeyle ortaya çıktığı hususunda galip zan oluşmuştur. Bunlardan birisi damarlarda dolaşmakta olan buharın azaltılması -çünkü buhar fazla ve güçlü olduğu zaman ayrım yapmak zordur-, ikincisi ise nefsin tamamıyla ayrıma yönelmesidir. Birincisi açlıkla ikincisi ise

١٤٠
 ١٣٥
 وتعالى تلك المخزونات المعينة على الروح
 الساري في تنك الخزانة بدل الفاني
 بالتحليل ومن يرتقى بالترياضة الى مشا
 ذلك الفناء بالتحليل والبقا بالتبديل
 فكانه على باب القلب وليس بعيد عن
 معرفة نفسه وما غلب عليه الظن ان
 الامتياز بين الفاني وبدله يحصل باقر
 احدهما ان يقلل البخار الساري فانه
 ان كان كثيرا متواترا قويا يصعب التميز
 والثاني توجه النفس بكليتها الى التميز
 ويحصل الامر الاول بالجوع والامر الثاني

kalbe gelen havatırın yokluğunun sürekli olması sebebiyle oluşan hayallerin ortadan kaldırılmasıyla meydana gelir. İşte bu, ardında marifetü'n-nefsi bırakan kalbî suskunluktur.

Sonra bil ki: duyular ve organlar çok fazla çalışırsa onlara bitkinlik ilişir. Böylece içgüdüsel ısı içe doğru yönelir ve buharlar yükselmeyi bırakır. Böylece duyularda ruhtan hiçbir şey kalmaz ya da gerçekten çok az bir miktar kalır. Bunun sonucunda da duyular, dinlenip bitkinliği üzerlerinden atana dek işlevini yerine getiremez olur. İşte uyku, bu hâldir. Her kimin kalbinde şehâdet âlemine açılan kapılar kapanırsa kalbinden gayb âlemine bir nur açılır

برفع الخيالات بسبب دوام نفى الخواطر
 وهو الصمت القلبي الذي يورث معرفة
 النفس ثم **اعلم** ان الحواس والاعضاء
 اذا استعملت كثيرا عرض لها الكلال فيميل
 الحرارة الغريزية الى الباطن ويتفاعد المخرقة
 من التصاعد بحيث لا يبقى في الحواس
 شيء من الروح او قدر قليل جدا فيعطل
 الحواس حتى تستريح وترتفع عنها الكلال
 والسوم هذه الحالة ومن استد على قلبه
 ابواب الحواس المفتوحة على عالم الشهادة
 انفتح من قلبه الروزنة التي لقلبه الى عالم الغيب

ve onu seyreder.

9. Dokuzuncu Fasıl: Rûyanın Keyfiyeti Hakkında

Bil ki: duyuyla algılanan sûretler dıŖta var oldukları için değil ortak duyuda meydana gelmeleri nedeniyle algılanırlar. Aksi hâlde dıŖta her var olanın algılanması gerekirdi. Onların ortak duyuda meydana gelmesi bazen duyuların alıŖması ile dıŖarıdan, bazen de mütehayyile gücünün hayal deposundaki tasarrufu ve sûretleri oradan ortak duyuya aktarması ile iç eriden gerçekleşir. Duyular işlevini yerine getiremediğinde mütehayyile gücü kendi tasarrufuna başlar ve depolanmış sûretleri ya aynıyla ya da ayırma-birleştirme yaptıktan sonra ortak duyuya aktarır.

١٢١

فيشاهده الفصل التاسع في كيفية
 الرؤيا اعلم ان الصور المحسوسة انما
 يدرك لكونها حاصلة في الحس المشترك
 لا لوجودها في الخارج والا لا دركت كل ما هو
 موجود في الخارج وحصولها في الحس المشترك
 نارة يكون من الخارج باعمال الحواس واخرى
 من الداخل تصرف المتخيلة في خزانة
 الخيال وايراد الصور منها على الحس المشترك
 فاذا عطلت الحواس شرعت القوة المتخيلة
 في التصرف وتورد الصور المخزونة اما
 بعينها واما بعد تفصيل او تركيب على الحس

Sûret ortak duyuda meydana geldiğinde nefis onu idrâk eder ve onun duyuyla dışarıdan mı yoksa iç-
riden mi meydana geldiği arasında ayrım yapamaz.
Bu nedenle uyuyan kimse rüyada gördüğü ile uya-
nıklık durumunda gördüğü arasında fark bulamaz.
Çünkü rûya, mütehayyile gücünün hayal deposun-
daki tasarrufu ile meydana gelir. Hiç kimse (hayal
gücünde) şeyin bizzat kendisinin ya da bir parçası-
nın depolanmadığı bir şeyi rüyasında göremez.

Sonra bil ki: nefis ile gayb âlemi arasındaki per-
de duyular ve onların fiilleri nedeniyle ortaya çıkan
rezil melekelerdir. İşte uyku hâlinde duyular işlevsiz
kalır ve perde tümünden kalkarsa nefis, istidadı ölçü-
sünde gayb âlemini müşahede eder.

المشرك واذا حصل صورة في الحس المشرك
 تذكره النفس ولا تفرق بين حصوله في الحس
 من الخارج وحصوله فيه من الداخل ولهذا
 لا يجد النائم فرقا بين ما يراه في النوم وما
 يراه في اليقظة ولان الرويا بتصرف المتخيلة
 في خزانة الخيال لا يرى احدي في النوم شيئا
 لا يكون نفس ذلك الشيء مخزونا عنده او
 اخراؤه ثم اعلم ان الحجاب بين النفس و
 عالم الغيب هو الكواس وما حصل لها من
 الملكات الردية باعمالها فاذا عطلت بالنوم
 ارتفع الحجاب في الجملة فتشاهد ما بحسب

Yine bil ki: Mütehayyile gücü anlamlarda tasarrufta bulunur ve hayalden o anlamlara uygun sûretler alıp ortak duyuya aktarır. İşte Hz. Peygamber'in "nübüvvetin kırk altı parçasından biridir" dediği sâlih rûya budur. Mütehayyile gücü bazen de akledilirlerde hiçbir tasarrufta bulunmadan hayal deposundan ortak duyuya sûretler aktarır. Mütehayyile gücü bu işi yapmaya yönlendiren beynin kötü mizacıdır. Karışık rüyalardan (*ezğâsu'l-ahlâm*) olan rûya çeşidi budur. Rûya tabircileri bu rüyaların tabirini bilemezler. Sonra mütehayyile gücünün sûretleri almasındaki

١٢٢

استعدادها واعلم ايضا ان المتخيلة تنصرف
في المعاني وتأخذ من خزانة الخيال صورة
مناسبة لها وتورد ما على الحس المشترك
وهذا هو الرؤيا الصالحة التي قال في شأنها
صلى الله عليه وسلم هي جزؤ من ستة و
اربعين جزؤا من النبوة وقد تورد على
الحس صوراً من الخزانة من غير تصرف في
المعقولات بل يبعثه على ذلك سوء مزاج
روح الدماغ وهذا هو الرؤيا التي هي من
اصغاث الاحلام ولا يعلم تأويلها المعبرون
ثم ان دقايق تصرف المتخيلة في اتخاذ الصور

ve onlarla anlamlar arasındaki uygunluğu gözetmesindeki incelikler, akıllardan çoğunun hayrete düştüğü hatta belki de bazılarını anlamaktan aciz kaldığı hususlardandır. Sen sanma ki bütün bu işlemler nefsinden kaynaklanmaktadır. Mütehayyile gücü bunlar için bir âlettir. Zira o, duyusal varlıklarla ünsiyet kurduğunda, akledilirler uygun olarak onlardan bir sûret alır ve akledilirleri onlar için bir aynaymışçasına bu sûretsûrette temaşa eder. Ebû Hâmid el-Gazzâlî'nin *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* isimli eserinde söylediği gibi, bu sûretleri uykuda nefse ulaştıran bir melek olması durumu bunun dışındadır. Nefsin uykudayken bazı anlamları müşâhede edip bazılarını müşâhede etmemesinin ve mütehayyile gücünün, anlamların bazılarına uygun sûretler bulup

ورعاية المناسبات بينها وبين المعاني
 مما يتحير فيه أكثر العقول وربما تعجز عن إدراك
 بعضها ولا يذهب عليك أن تلك التصرّفات
 أيضاً من نفسك والمتخيلة آلة لها فأنها لما
 أنت بالمحسوسات تأخذ منها صورة
 مناسبة للمعقولات وشاهد ما في تلك
 الصورة كأنها امرأة لها **اللهم** إلا أن يكون
 ملقياً للصور في النوم كما قال به أبو حنيفة
 الغزالي قدس سره في إحياء علوم الدين
 ولمشاهدة النفس بعض المعاني في النوم
 دون بعض وأما إذا المتخيلة صوراً مناسبة

diğer bazılarına bulamamasının farklı sebepleri vardır. Bu sebeplerin en önemlisi, nefsin bazısına daha fazla ihtimam göstermesidir.

10. Onuncu Fası: Tabir Yöntemine İşaret

Daha önce öğrendiğin üzere rûya, nefsin uyku hâlinde müşahede ettiği anlama uygun sûreti idrâk etmesinden ibarettir. Gerçeklik ise bu sûretin uyku da değil de uyanıkken idrâk edilmesidir. Duyular, halvete çekilen seyr-i sülûk yolcularında olduğu gibi zikrin daimî olması ile işlevsiz kalabilir. Öyleyse her ikisinin de tabiri, söz konusu sûreti nefsin müşahede ettiği anlama yorabilmektir.

Şimdi biz deriz ki;

١٢٤

لبعضها دون بعض اسباب شتى اعظمها
شدة اهتمام النفس بذلك **الفصل**

العاشر في الاشارة الى طريق التعبير

قد عرفت ان الرؤيا عبارة عن ادراك
صورة مناسبة لمعنى مشاهد للنفس في
حال النوم والواقعة عبارة عن ادراك
تلك الصورة لا في النوم فان الحواس
قد يتعطل بدوام الذكر كما للتساكين في
خلواتهم فتعبر بها عبارة عن تحليل تلك
الصورة الى المعنى الذي شاهده النفس
فنقول علم التعبير اصول يستنبط منها

eğer ilim, bazılarının iddia ettiği gibi meselelerden ibaret ise tabir ilmi, kendisinden tikel rüyaların tabirlerinin çıkarımda bulunulduğu usûldür. Eğer ilim, meselelerden değil de meseleleri tasdik etmekten ibaret ise, tabir ilmi bu usûlün bilgisidir. Eğer ilim, meleke ise, tabir ilmi (tikel rüyaların tabirlerini) çıkarımda bulunma melekesidir. Sanma ki irşâd ehli -Allah hepsine rahmet etsin- rüyaları çıkarım ve düşünce yoluyla tabir edeler. Bilakis onların olayları tabiri, çok azı dışında sezgi yoluyladır. Onlar bu meselelere ihtiyaç duymazlar. Ayrıca şunu iyi bil ki, mütehayyile gücünün veya meleğin anlamlar ile sûretler arasında gözettikleri uyumluluklar şahıslara ve onların yöneldikleri işlere göre farklılaşır.

تعبير الترويا الجزئية ان كان العلم عبارة
عن المسائل كما ذهب اليه بعض والعلم تملك
الاصول ان كان العلم عبارة عن التصديق
بالمسائل وملكة الاستنباط ان كان العلم
عبارة عن الملكة ولا تظن ان اهل الارشاد
رحمهم الله يعتبرون بطريق الاستنباط والفكر
بل تعبیرهم الوقایع بطريق الحدس الا
نادرا فلم غنى من هذه المسائل ثم اعرف
ان المناسبات التي يراعيها المتخيلة
او الملك بين الصور والمعاني يختلف
باختلاف الاشخاص وتوجههم الى امر دون

Rivayet odur ki, birisi rüyasında bir sûret görüp bunu tabirciye arz etmiş, tabirci de ona sultan olacağını haber vermiştir. Günler sonra o şahıs, tabirciye dönüp tabirinin gerçekleşmediğini bildirince tabirci o kişinin mesleğini sormuş, rüya sahibi de çöpçü olduğunu söylemiştir. Ardından tabirci “sana bugünlerde hiç hayır ulaşmadı mı?” diye sorunca çöpçü: “hayır, bugünlerde sadece büyük bir çöp yığını buldum ve onları kolaylıkla çöplüğe taşıdım” demiş. Bunun üzerine tabirci “işte senin saltanatın budur” demiştir.

Güvenilir kimselerden birinin tecrübe ettiğine göre; bu kimse ilk başlarda tüccar imiş ve rüyasında bal, şeker vb. tatlıları gördüğü günlerde ticaretinde bir fayda,

فعد حكي ان شخضاراي صورة في نومه
 وعرض على معبر قال له انك نصير سلطانا
 فهو بعد ايام راجع الى المعبر وقال ما وقع
 تعبيريك فسال المعبر عن حرفة قال انا
 كمناس قال ما وصل اليك خير في هذه الايام
 قال لا الا اني قد وجدت زبانا كثيرا في
 هذه الايام ونقلتها بالسهولة الى الحمام فقال
 له المعبر هذا سلطنتك وما جرت به احد من
 الثقات انه في اول حاله كان تاجرا ففني تلك
 الايام كلما راي في النوم عسلا او سكرا او
 غيرهما من الحلويات كان يصل اليه نفع في

alışverişinde bir kâr elde edermiş. Daha sonra bu şahıs, ilim tahsil etmeye başlamış ve artık rüyasında ne zaman tatlı görse bir kitabı okuması, bir ilmi öğrenmesi, bir konuyu anlaması gibi hususlar kendisi için kolaylaşmış. Bir süre sonra ilim tahsilini bırakıp da riyazet ve ibadet yoluna girince, ne zaman rüyasında tatlı bir şey görse Allah onu ibadetlerinde başarılı kılar ya da istidadına göre kendisinde parlak hâller meydana gelirmiş.

Benzer şekilde sûretler ve anlamlar arasındaki uyumluluklar ülkeden ülkeye de değişir. Zira tabir kitaplarında hurmanın cömert ve fayda sağlayan kimseye delâlet ettiği söylenir. Eğer kişi bunu sıcak ülkelerde görürse

تجارتہ و بروج فی معاملتہ و بعدہ اشتغل
بتحصیل العلوم فکلما رای شیئا من ذلك فی
النوم یتیتہ لہ بعد ذلك قراة کتاب او
تحصیل فن او تحقیق مبحث الی غیر ذلك
و بعد مدة ترك التحصیل و اشتغل بالتریاض^{صنۃ}
و العبادة فکلما رای شیئا من ذلك فی
نومه یوفقه الله تعالی بعدہ للعبادة او
حصل لہ الاحوال الشنیة علی حسب استعداد^و
و کذلک تختلف المناسبات فی بلد و دون
بلد فانه قد ذکر فی کتب التغبیر ان النخل
یدل علی رجل کریم نفاع فان رای فی البلاء

o ülkelerin yerleşimcisi, soğuk ülkelerde görürse o ülkelerin yabancıları olur.

Aynı şekilde sûretler ve anlamlar arasındaki uygunluk kişinin meşgalesine göre de değişir. Aktarıldığına göre birisi İbn Sîrîn'e -Allah ondan razı olsun- "ben insanların ağızlarını ve tenasül uzuvlarını mühürlediğimi görüyorum" deyince İbn Sîrîn ona mesleğini sormuştur. Sözü edilen şahıs "ben müezzinim" dediğinde İbn Sîrîn ona "sen Ramazan ayında tan yeri ağarmadan ezan okuyacaksın" şeklinde cevap vermiştir. Öyleyse rüya tabir eden kimsenin bu tarz konulardan gafil olmaması gerekir. Bizim burada aktardıklarımız uçsuz bucaksız denizden sadece bir damladır. Kastedilen, dikkat çekilen ve doğru olan şudur ki sûreti nefsin müşahade ettiği anlama aynıyla yormak,

١٢٥

الحارة تكون متوطنا وان راى في البلاء
 الباردة تكون غريبا وايضا يختلف المناسبات
 بحسب شغل الشخص فقد حكى ان احدا قال
 لابن سيرين رضى الله عنه اتى رايت ان
 اختم افواه الناس و فر وجههم فساله من
 حرفة وشغله قال اتى مؤذن فقال له
 انك تؤذن في رمضان قبل طلوع الفجر
 فينبغي ان لا يغفل من عبادة من امثال هذه
 الامور فان ما ذكرنا قطرة من بحر لانها
 له والمقصود التنبية والحق ان تحليل
 الصورة الى المعنى المشابه للنفس بعينه

ancak uyuklamayan ve uyumayandan ilham, doğrulama ve destek alan kimse için mümkün olur. Şüphesiz O olayları bilen, kendinden başka ilah olmayan, Aziz ve Hakim olandır. Buraya kadar anlattıklarımız seni bir sûretin çeşitli yönlerden birçok anlamla ilişkisi olabileceğine de yönlendirmelidir. Bizi buna erıştiren Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bizi doğru yola iletmeseydi, biz doğru yolu bulamazdık. Dünyada ve ahirette hamd O'nadır, hüküm O'na aittir ve O'na döndürüleceksiniz.

امر لا يمكن لاحد الا بعد تاييد وتسديد
 والهام ممن لا ناخذ سنة ولا نوم فاته
 هو الذي يعلم الاحاديث لا اله الا هو العزيز
 الحكيم يرشدك الى ما ذكرنا مناسبة صورة
 واحدة لمعان كثيرة من وجوه متعددة
 الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا
 لنهتدي لولا ان هدانا الله
 له الحمد في الاولي و
 الاخرة له الحكم
 واليه
 ترجعون

Sâbir olarak meşhur, Alî b. Fethullah el-Ma'dânî
el-İsfahânî yazmıştır. Allah ahvalini iyi etsin.

١٢٧

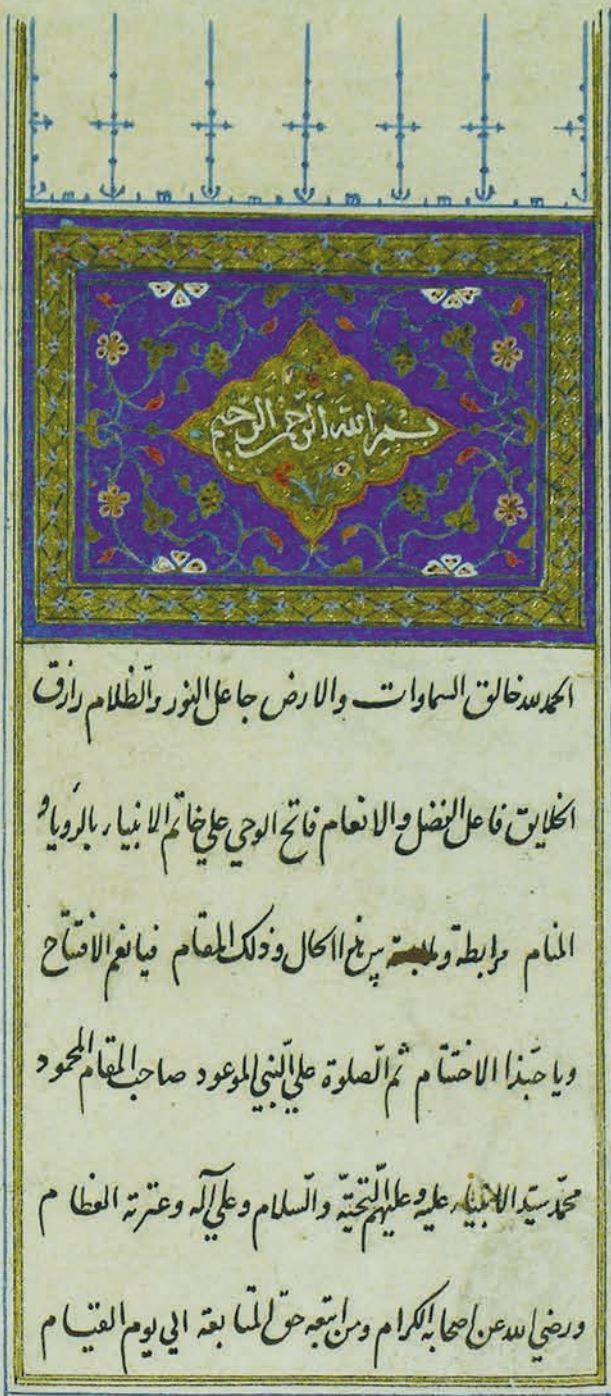
كتبه علي بن فتح الله
المعداني الاصفهاني
الشهيد بصابر الحسن

الحواله

**LEVÂMÎ'U TENVÎRÎ'L-MAKÂM FÎ
CEVÂMÎ'Î TA'BÎRÎ'L-MENÂM**

Alâeddin el-Kirmânî

Gökleri ve yeri yaratan, aydınlık ve karanlığı var eden, yaratılmışları rızıklandıran, lütuf ve ihsan bahşeden, peygamberlerin sonuncusuna rüya ve menâm aracılığıyla, peygamberlik makamıyla bu hâli bağlamak sûretiyle, vahyi açık kılan Allah'a Allah'a hamd olsun. Ne güzel bir başlangıç ve ne hoş bir kapanış! Ardından salat, makam-ı Mahmûd sahibi vadedilmiş peygamber, tüm peygamberlerin -hepsine selâm olsun- efendisi Hz. Muhammed'in, ayrıca O'nun ailesi ve soyundan gelen büyüklerin üzerine olsun. Allah, O'nun cömertlik sahibi ashabından ve onları kıyamet gününe kadar takip edenlerden razı olsun.

Sonra:

Fakir ve günahkâr kul Alâ’ el-Kirmânî şöyle der: Hiçbir kapalılığın bulunmadığı “bilinenler” içerisinde rûya, garip olaylardan olup içerisinde acayip sırlar vardır. Hz. Peygamber’e gelen vahyin başlangıcı rûya ile olmuşken nasıl olmasın ki! Şu hâlde rüyanın, kıymetli hakikatleri ve hoş incelikleri kapsayan tevili de değerli ilimlerden olur. Hz. Yusuf es-Sıddık aleyhisselâmın Allah’ın kendisine bahsettiği nimetleri sayarken rûya tabirini mülk ile karşılaştırdığı yerde ilahî kitap bu ilmin şerefine şahitlik etmiştir. Nitekim Hz. Yusuf şöyle demiştir: “Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve sözlerin tevilini -yani rûya tevilini- öğrettin.” Buradan anlaşılmaktadır ki, mülk Allah’ın kuluna verdiği büyük nimetlerdendir; tabii kişi adil olursa. Ayrıca “sadık rûya nübüvvetin kırk altı parçasından bir parçadır” hadisinde geçtiği üzere, rûya tabiri ilminin şerefine nebevî sünnet de şahitlik etmektedir. Böylece bu yüce ilmin şerefi/değeri sabit olmuştur. İki adil şahitle iddia ispat edildikten sonra Deriz ki:

وبعد فيقول العبد الجاني الفقير علما لكلامي من المعلومات التي لا تخفى بها

ان الروايات من الامور الغريبة وفيها اسرار عجيبة كيف لا وبدار بها ^{الوحي}

علي النبي صلى الله عليه وسلم نعم ما ويلها المشتمل على الحقائق الاثنية والدقائق

اللطيفة يكون من العلوم الشريفة ويشهد علي شرفه الكتاب ^{الاول} حيث قرئ

يوسف الصديق عليه الصلوة والسلام بالملك في مقام عدم العلم ^{علا}

عليه فقال رب تداني بيني من الملك وعلمتي من تاويل الاحاديث

اي تاويل الروايات ويفهم منه ان الملك من جلال نعم الله عليه اذ كان ^{علا}

ويشهد ايضا علي شرفه السنة النبوية حيث جاز في الحديث ان الروايات ^{الصائدة}

جزء من سنة واربعين جزءا من النبوة ثبت شرف ذلك العلم العزيز ^{وبعد}

اثبات الدعوي بالشاهدين العدين نقول القواعد الكلية التي يتبين

عليها علم التعمير اي تاويل المنايات بحرمة ما ضبطها وما ينوبها وانفصلوا

(Öncekiler) tikel rüyaların tabirini gayet tafsilatlı inceleseler de, tabir ilminin yani tikel rüyaların tevlinin dayandığı tümel kaideleri derli toplu, sınırlarını tespit edip belirlemediler. Kitaplar bu tikel rüya tevilleriyle doludur. Diğer yandan, bu kaideleri felsefe kitaplarının farklı dallarındaki bahislerden bulup derlemek mümkündür; her ne kadar bu kaideler felsefe kitaplarında tikel rüya tevillerini çıkarmanın imkânı babında anılmasa da. Bu kaidelerin kaynağı şeriatla kalp şeklinde adlandırılan düşünen insanî nefsin marifeti ve söz konusu nefsin, anlamları müşahede edip bu anlamları mütehayyile gücü aracılığıyla sûretlerle anlatma gibi çeşitli güç ve hâlleridir. Böylece bu ilimde vasıflarımın azlığına ve hatalarımın çokluğuna rağmen eser telif etmeye karar verdim. Bu esnada yanımda bu ilimlerden ne bir kitap ne de bir varak vardı. Unutkanlık denizine demirli gemiyi boğulma gelip yakalayivermişti. Çünkü ben resmî/zâhirî ilimleri bırakalı aşağı yukarı kırk sene olmuştu. Kim bir şeyi bırakırsa o şey de onu bırakır. Bu ilimleri öğrenmeyi ve onlarla iştigal etmeyi bırakmamın sebebi ancak bana daha yüce olduğu gösterilen bir amaç nedeniyle oldu. Allah'tan ümit ederim ki bana gösterilen amaç şeytanî vesveselerden değil, Rahmanî ilhamlardan olsun, ta ki

تأويل المنامات بجزئية غاية التفصيل والكتب شحونة بها ولكن يكمل التقاطها
 وجمعها من سياجست متفرقة من كتاب الحكمه وان لم يكن ذكرها في تلك الكتب
 من حيث امكن استنباط تأويل المنامات بجزئية منها وارجع تلك القواعد
 معرفة النفس الناطقة الانسانية المسماة في الشرع بالقلب قواما
 واحوالها من شهادة المعاني والحكاية عنها في الصور بالقوة ^{المختلطة}
 ففهمت مع قلة البضاعة وكثرة القصور في الضاعة والحال انه ليس
 عندي في هذا الوقت كتاب من هذه العلوم ولا ورق وسيفيه ^{المحفوظ}
 في بحر النسيان اذكرها الغرق اذ تركت العلوم الرسمية قريبا من ^{العين}
 سنة ومن ترك شيئا تركه ذلك الشيء وما كان تركي دراسة العلوم
 والاستغفار بها الا عرض اريته اجل منها وارجو من الله ان يكون
 من الالهات الرحمانية لاسن الوسواس الشيطانية علي ان اجمع شيئا ^{منها}

karşılıksız bolca bahşeden Yüce Allah'ın kitabı ile yetinerek başka herhangi bir kitaba bakmadan, zikri geçen kaideleri bu vakitte imkânım ölçüsünde toplayabileyim.

Risâleyi kafamda belirleyip beyan etmeye başladığımda onu bezeyip süslemeyi arzuladım ve (beni) yad edecek bu armağanın biteviye kalıcı olmasını temenni ettim. Bu pınarın tatlı suyu saf ve istikrarlı olup ona ulaşanı serin suyundan mutlulukla sular ve ürkmüş kimseyi tek başına ulaşmak istediğine yönlendirir. Saadet bana talih lisanıyla hitap ederek seslendi ve dedi ki: Bu yüce amaca ulaşmak ve aşkın makama girmek sana, ancak işaretle gösterilen adil sultanın ismini anmakla ve eserini cömert lider, adalet ve ihsan bakımından sultanların en kâmilî, cömertlik ve minnettarlık açısından en faziletlisi, İslâm'ın esaslarını ve temellerini yükselten, imanın kaidelerini ve anlamlarını sağlamlaştıran, beldeleri kötülükten ve bozulmadan koruyan, halkının iyiliğini gözeten, emân sergisini adalet ve ihsan ile seren,

تلك القواعد علي حسب ما يمكن لي في هذا الوقت من غير رجوع الي كتاب
 مكلفيا من الكتب بالغزير الوهاب فلما شرعت في تعيين رسالتيها وبينتها
 اشتقت الي تزيينها وتحسينها وتميت ذكر هذه التذكرة باقيا
 وعذب هذا المهمل صافيا مستقرا يرتوي الوارد مسرورا من زلاله
 ويمل الشار ومجورا الي وصاله فادتي السعادة وخاطبتي لبابا
 البخت وقالت الوصول الي هذا المرام العالي والدخول في هذا المعام
 المعالي لا يتيسر لك الا بتعيينه باسم السلطان العادل المشار اليه و
 تزيينه بلقب الرطب الباذل المدار عليه كل السلاطين عدلا واحسانا
 واقضل الملوك بذلا واثنانا شيدا اركان الاسلام ومبانيه وشده
 قواعد الايمان ومعانيه حافظ البلاء وعن الشر والفساد ولا حظ ^{الصل}
 بالخير والافتقار باسط بساط الامان بالعدل الاحسان ونما شر

iyilik ve minnetle zamanında yaşayanlara cömertlik örtüsünü yayan, yıldızların kaynak olup geceleri feleklerin onlarla kendisini aydınlattığı, güneş ve ayın nöbetleşe gece gündüz kapısı etrafında devran ettiği, en kıymetli ve en yüce sultan, en onurlu kahraman, İslâm'ın koruyucusu ve Müslümanlar'ın sığınağı, yaratıcının, yarattıklarının tamamına gönderdiği halifesi, cömertlik okyanusu, lütuf ve iyilik merkezi, ikram denizi, kralların kendisine boyunlarını uzattığı, önünde zalimlerin boyun eğdiği, bükülmez görünenlerin kendine eğildiği, hamde layık Yüce Allah'ın izzet bahşettiği ulu hakan, hüküm sahibi, övgüye layık Allah'ın cömertlikle mümeyyez kıldığı Gazi sultan Bayezid'in ismiyle süslemekle kolay olur. Sultan Bayezid Hakk'ın kelimesini yüceltmekle güçlü şariat binasını yükseltmeye, din düşmanlarının şüphelerinin karanlığını yakîn nuru üzerinden kaldırarak onların kökünü kazımaya devam etmektedir. Uzun zaman bekledim ey ehlinin sığınağı! Bu, tüm yaratılmışlara ait kuşatıcı bir duadır. Sözü işittiğimde en iyisine tabi oldum; risâleyi

سماء الجود بالفضل والامتنان علي اهل الزمان النجوم عيون تطالعها
 الافلاك في الليالي والشمس والقمر دياران حواري بابه نهار اوليلاء علي التنا
 والتوالي سلطان الاشرف الاعظم والعمران الاجمدا لادم حامي
 الاسلام وكف المسلمين خليفة الخالق علي الخلائق اجمعين محيط الجود
 ومركز الانعام مركز الفضل ومحيط الاكرام مدت الملوك لديه الرقاب
 وخضعت اعناق الجبابرة له وانحنى الاصلاب الخاقان المعزز
 باعزاز الله العزيز احميد السلطان المميز باكرام الله الحكيم المجيد
السلطان الغازي ابا يزيد لازل انفا لنا الشرع المتين باعلام الحق
 المبين وقاسما لاعداء الدين برفع ظلمة شكوكهم عن نور وجهين
 بقيت بقا الدهر يا كيف امله وهذا دعا للبرية شامل في سموت القول
 اتبع احسنه وجعلت ترتيب الرسالة باسم الشرف الذي هو مجمع الشرف

kıymet sahibi olması için, şerefın kendinde toplandığı şerefli sultanın ismiyle tertip ettim ve güzelliık sahibi olması için, onun yücelikler membaı künye-siyle süsleyip bir araya getirdim. İnsafa meyilli olan-lardan beklenen, insafsızlığa uzak olup anlaşmazlık ve ayrılıktan kaçınanlardan istenen, iyilik ellerini af ve cömertlik ceplerinden çıkarıp ayakların kusuru-na, kalemin hatalarına göz yumarak benim kusur-larımı örtmeleridir; yoksa hâlimin zayıflığının ve sözümün kusurlarının şöhreti yaygındır. İşte ben bu karara, Allah'a tevekkül ederek, O'nun âlemlere rahmet olarak gönderdiği peygamberlerin efendisi, nebilerin sonuncusu, tüm yaratılmışların en hayırlı-sı Hz. Muhammed'in ve onun yakîn yoluna rehber olan ailesi ve ashabının ruhu ile Allah'a tevessül ede-rek imza attım.

Derim ki: Risâleyi, içerisinde aktarmayı amaç-ladığım şeye uygun olarak bir mukaddime ile üç bâb üzere tertip ettim ve onu, tabir makamını bir ay gibi kapsadığı parıltılarla aydınlatıcı nurlar saçan ısıltılara benzediği için *Levâmi'ü Tenvîri'l-Makâm fî Cevâmi'i Ta'bîri'l-Menâm* olarak isimlendirdim.

Mukaddime

İki fasıl içermektedir.

1. Birinci Fasıl: Tabir Usûlü İlminin Tarifi

تشریفاً لها وتزیناً وترکیباً بکینة التي منی سبع اکرم تکریمها و تحسیناً
فاما سؤل من المقرین ابي الانصاف والسؤل من المتعدين عن الاعتساف
المتجنين عن الخلفات والاختلاف ان يخرجوا ايا دي النفل من کام
العفو والکرم ويسروا علي باذیال الاعاض عن مفوات القدم وذلالت
القلم والافتور حاي وقصور حاي کنا ر علي علم وانا دخلت في امضا
الغریمة متوکلاً علي الله ومتوسلاً اليه بروح سيد المرسلين وحائماً البين الذي
ارسله رحمة للعالمين محمد خیر الخلائق اجمعين صلي الله عليه وآله واصحابه الیها
الي طريق اليقين اقول رب رب الرسالة بحسب ما قصدت ايراده فيها علي
مقدمة وثلاثة ابواب وحيث كانت كل لوامع تنوير علي مقام البعیز كجوامع
اللقمان كابد المنيّر سميتها لوامع تنوير المقام في جوامع تعبير المنام
المقدمة فيها فصلان **الفصل الاول** في تعريف علم اصول التفسير

Bil ki eğer ilim, meselelerden ibaret ise tabir usûlü ilmi, üzerine tikel rüyaların tevîlinin inşa edildiği tümel kaidelerdir. Eğer ilim, meseleleri tasdik etmekten ibaret ise tabir usûlü, bu meseleleri tasdik etmekten ibarettir. Eğer bazılarının iddia ettiği gibi ilim, melekeden ibaret ise tabir usûlü, tümel kaide-lerden tikel rüyaların tabirini çıkarım melekesidir.

2. İkinci Fasıl: Mevzusunun Belirlenmesi, İlkelerinin, Meselelerinin ve Gayesinin Açıklanması

Deriz ki: Mantık ilminin mevzusunun ikinci akledilirler olması gibi, müdevven ilimlerin her birinin de bir mevzusu bulunmakta ve o ilimde bu mevzunun hâlleri araştırılmaktadır. Yine her ilmin, mevzusunun hâllerinin mevzuya yüklenmesiyle ortaya çıkan meseleleri vardır. İlmin ilkeleri de ya geometri örneğinde nokta, çizgi, yüzey ve talimî cisim gibi o ilimde kullanılan şeylerin tanımları olan tasavvurî ilkeler ya da meselelerin delillerini oluşturan önermelerden ibaret tasdikî ilkeler olur. Tasdikî ilkeler üç kısımdır. Birincisi mütearif bilgiler olarak isimlendirilen kendinde açık ilkeler, ikincisi müsâdereler olarak isimlendirilen ve kendinde açık olmayıp başka bir ilimde açıklanan ilkeler, üçüncüsü ise öğrencinin ilim ehline hüsn-i zan besleyerek kabul ettiği önermelerdir.

اعلم ان اصول التعبير قواعد كلية يتبني عليها ما ويل المناطات البحرية ان
 اعتبر ان العلم عبارة عن نفس السائل والتصديق بها ان اعتبر ان العلم
 عبارة عن التصديق بالسائل وملكة استنباط ما ويل المناطات البحرية من
 تلك القواعد ان اعتبر ان العلم عبارة عن الملكة كما قال بعضهم **الفصل الثاني**
 في تعيين موضوعه وتبيين مبادئه ومسايله ونهايته نقول لكل علم
 العلوم المدونة موضوع يبحث في ذلك العلم عن احواله كالمعقولات الثابتة
 للمنطق ومسايل تحصل من حل احوال الموضوع عليه ومبادئه اما تصورية
 وهي حدود الاشياء المستعملة في العلم كالنقطة والخط والسطح والجسم التعليمي في
 الهندسة واما تصديقية وهي تضايياتها ألف منها ادلة المسائل وهي ثلاثة
 اقسام اما بينة بنفسها وتسمى علوما متعارفة واما غير بينة بنفسها
 في علم آخر وتسمى مصادرات واما تضاييات يقبلها التعلم من جهة حسن الظن

İlmin hakikati meseleler olup ilkeler onun dışın-
da kalır. Mevzu ise ilimdeki meselelerde mahkûm
aleyh olması bakımından meselelerin parçası veya
parçasının parçası olur. Meselenin parçasının par-
çasının da meselenin parçası sayılması uzak bir ih-
timal değildir. İlmin faydası ise o ilmin kendisi için
talep edildiği şeydir. Mesela mantığın faydası zihni
düşüncede hatadan korumaktır. Eğer ilim, mantık
ilmi gibi, bir âlet ilmiyse faydası ona dışsal olup
kendinde değildir. Eğer ilim, metafiziğin meselele-
rinde olduğu gibi, âlet değilse kendinde faydalıdır.

Sonra deriz ki: Öncekilerin kurallarını kayıt al-
tına almadığı, ayrıca ilkelerini, mevzusunu, mesele-
lerini ve faydasını belirlemediği -eğer belirlenmişse
de benim hiçbir eserde rastlamadığım- tabir usûlü
ilminin mevzusunu, meselelerini, ilkelerini ve fay-
dasını belirlemem gerekir ki tabir usûlü de müdev-
ven ilimler listesine dâhil olsun.

İlkeler, bizzat felsefî kaidelerin ilkeleridir. Me-
seleler, tikel rüyaların tabirlerinin dayanağı olması
bakımından söz konusu kaidelerdir. Mevzu, yüce
ilkelerle birleşmesi sırasında, mütehayyile gücünü
kullanarak, duyusal sûretlerle akledilir anlamları
tasavvur etmesi cihetinden düşünen nefis olarak be-
lirlenebilir.

بأهل العلم وحقيقة العلم في المسائل والمبادئ خارج عنه وأما الموضوع فمن حيث
 أنه المحكوم عليه في المسئلة يكون جزء المسئلة وجزء الجز وجزء ولا يعبدان بعد جزوا
 من العلم وفائدة يطلب ذلك العلم بها كعصمة الذين عن الخطأ في الفكر للمنطق فإن
 كان العلم آتيا كالمنطق تكون فائدة غيره وخارجا عنه وإن كان غير آتي
 تكون فائدة نفسه كسائل علم الحكمه ثم نقول علم اصول التعيين بضبط القوم و
 عنوانه مبادئ وموضوعا وسائل وفائدة وإن وقع هذا ما اطلعت على
 تصنيف فيه فلما بدى من تعيين الموضوع والمسائل والمبادئ والفائدة ^{حتى}
 يخرط في سلك العلوم المدونة أما المبادئ فهي مبادئ تلك القواعد الحكمية
 بعينها وأما المسائل فهي تلك القواعد من حيث أنها ينبغي عليها تعبير
 الملمات الخيرية وأما الموضوع فيمكن أن يجعل النفس الناطقة من حيث
 تصويرها المعاني العقول بالصور المحسوسة باستعمال القوة المخيلة عند اتصالها

Zira bu ilkelerde, sonradan duyu âleminde meydana geldikten sonra duyu ile algılanan şeylere dönüşecek olsalar bile yaratılmış şeylerin aklî sûretleri bulunur. İşte nefsin bu sûrete büründürme işi rastgele değil, anlamlar ve sûretler arasındaki bir münasebet nedeniyle olur. Mesela nefsin akledilir anlamlardan olan “ilm”i sûrete büründürmesi duyuyula algılanan sûretlerden olan süt aracılığıyla olur. İşin aslı şudur: Bir şey kendisine benzeyen başka bir şey aracılığıyla sûrete büründürülür. İlim de sütün beden çocuklarını yetiştirdiği gibi ruhların çocuklarını yetiştirmesi bakımından süte benzer. Öyleyse sûret oluşturma işi aklediliri duyuyula algılanan şeylere benzetme kabildendir.

Tabir usûlünün faydası, tikel rüyaların tevlini çıkarsamaktır. Buna göre faydası kendinden başka bir şeye yönelik olduğundan tabir usûlü âlet ilimlerinden olur. Felsefeye talip olan kimse bağlamında tabir usûlü ilminin âlet ilmi olmaması bu söylediğimize hâlel getirmez. Çünkü belli meseleler iki farklı itibarla âlet veya âlet olmayan olabilirler. Bunun herhangi bir mahzuru yoktur. Kaldı ki eğer itibarlar olmasaydı hikmet bâtil olurdu.

Birinci Bâb

İki fasıl içermektedir.

1. Birinci Fasıl: Nefsin Tarifi ve Tarifinde Kullanılan Sıfatların İspatı

بالمبادئ العالية فان فيها صوراً معقولة للحوادث وان كانت بعد
 حدوثها في علم المحس تصير محسوسة وذلك التصوير من النفس لا يكون جزاءً
 بل مناسباته بين المعاني والصور مثل تصوير العلم ورسوم المعاني المعقولة
 بالبلن ورسوم الصور المحسوسة ويرجع الامر الى تصوير شيء بما يشبهه فان
 العلم يشبه البلن من حيث انه يربي اطفال الارواح كما يربي اللبن طفل
 الاشباح فهو من قبيل شبيه المعقول بالمحسوس واما الفائدة في استنباط
 تاويل المنامات المخزنية فغني هذا يكون علم اصول التبصير بالعلوم
 الآلية لمخرج فائدة عنه ولا يضركا كونه غير آلي بالنسبة الى طالب الحكمة
 لان كون المسائل المعنية آلية وغير آلية بالاعتبارين لا محذور فيه لولا
 الاعتبارات لبطلت الحكمة **الباب الاول** فيه فصلان **الفصل الاول**
 في تعريف النفس والاشارة الي اثبات الاوصاف المأخوذة في تعريفها

İnsana ait düşünen nefis basit, soyut, zâtı ile idrâk eden ve organlarla tasarrufta bulunan bir cevherdir. Bu tanımın parçalarının açıklanması gerekmektedir. Bu amaçla deriz ki: Cevher, kendi başına kâim olan, yani varlığı bir mevzuda bulunmayan- dır. Mevzu, tıpkı cismin arazları kâim kılması gibi kendisine hulûl eden şeyi kâim kılan bir mahaldir. Basit, bölünemeyen demektir. Yani basitte, herhangi bir şey ve ondan başka bir şey olmak üzere iki şey düşünülemez. Soyut olan ise, bir konum sahibi olmayan yani işaret edenden çıkıp işaret edilene ulaşan bir uzam tevehhümü demek olan duyusal işarete konu olmayandır. Vehmedilen uzam, çizgi olabileceği gibi yüzey veya geometrik cisim de olabilir. Bunlardan ilkinde bizzat kendisine işaret edilen şey nokta, ikincisinde çizgi ve üçüncüsünde yüzeydir. Bizzat işaret edilen olmasından kasıt, vehmedilen uzamın kendisinde sona ermesidir. Aracı ile işaret edilen ise bundan başka olup uzamın sona ermesi ile temeyyüz edenlerdir. Mesela ilkinde çizgi ve yüzey, ikincisinde nokta ve yüzey, üçüncüsünde ise nokta ve çizgi, ayrıca her iki kısımda geometrik cisim böyledir. Zâtı ile idrâk eden, idrâkte

النفس الناطقة الانسانية جوهر بسيط مجرد مدرك بالذات متصرف
 بالآلات ولا بد من شرح اجزاء المعقوف فنقول الجوز ما قام بنفسه اي لا يكون
 وجوده في موضوع اي محل يقوم لما حل فيه كالجسم المقوم للاعراض بحاله فيه
 والبسيط ما لا يكون منقسم الى ما لا يكون ان يفرض فيه شي غير شي والمجرد
 ما لا يكون ذات وضع اي لا يقبل الاشارة الحسية وهي توم امتدادا
 خارجا من المشرقة الى المشار اليه وهذا الامتداد الموموم قد يكون خطأ
 قد يكون سطحاً وقد يكون جسماً تعليمياً ففي الاول يكون المشار اليه بالذات
 النقطة وفي الثاني الخط وفي الثالث السطح والمراد من المشار اليه بالذات
 ما ينتمي اليه الامتداد الموموم وبالواسطه غيره مما يتميز بانتمائها للامتداد
 كالخط والسطح في الاول والنقطة والسطح في الثاني والنقطة والخط في الثالث
 وكالجسم التعليمي في كلا القسمين والمدرك بالذات من لا يحتاج في الادراك

genel olarak herhangi bir aracıya, organa ihtiyaç duymayan demektir. Bu, onun bazı idrâklerde organa ihtiyaç duymasına engel değildir. Organlarla eylem gerçekleştiren, fiilleri ve davranışları araçlarla, organlarla olan demektir.

Sonra biz nefsin tarifinde zikredilen sıfatların ispatı sadedinde deriz ki: Onun cevher oluşunun ispatı şöyledir: Bizden her birimiz “ben” diye kendine işaret ettiği şeyi bedihî olarak bilir. İşte bu işaret edilen nefis olup başkasıyla kâim bir şey değildir. Düşünürler nefsin cevher oluşuyla ilgili birçok delil zikretmişlerdir, biz bunları dikkat çekmek olarak yorumluyoruz. Çünkü söylediğimiz üzere nefsin cevher oluşu bedihîdir. Allah hidayete erdirenidir.

Nefsin basit oluşunun ispatı şudur: Nefis, basit aklediliri idrâk eder ve tümüyle akledilir için mahal olur. Eğer o, bölünebilen olsaydı mahallin bölünmesi ona hulûl edenin de bölünmesini gerektireceğinden basit akledilir de bölünürdü.

Nefsin soyut oluşunun ispatı şudur: Nefis, akledilirleri idrâk eder ve onlar için mahal olur. Eğer o, duyusal işarete konu olsaydı ona hulûl etmiş olan akledilir de duyusal işarete konu olurdu. Böylece akledilir maddî örtülere bürünmüş uzamda yer kaplayan olurdu ki bu durumda o akledilir olamazdı.

Nefsin zâtı ile idrâk eden oluşunun ispatı şudur: Nefis, kendi zâtını idrâk eder. Bir şeyin kendi zâtını idrâk etmesi bir organ aracılığıyla olamaz. Aksi takdirde

organın herhangi bir şey ile onun dışındakiler için aracı olmaması gerekirdi. Hâlbuki organ herhangi bir şey ile onun dışındakiler için ancak aracı olabilir.

Nefsin organlarla eylem gerçekleştiren olmasının ispatı şudur: Nefis, bedeni kaslar ve bağlarla hareket ettirmesi gibi organla birçok eylemde bulunur. Filozoflar, nefsin sahip olduğu bu nitelikleri birçok delille ispat etmişlerdir. Bizim zikrettiklerimiz bu delillerin özüdür ve kıvrak zekâ sahibine bir işaret yeterlidir.

2. İkinci Fasıl: Nefsin Güçleri Hakkında

Bil ki: nefsin bazı güçleri vardır. Bu güçler nefsin askerleri, nefis ise onların komutanıdır. Bu nedenle İshrâkîler nefsi kendi dillerinde ordu komutanı anlamına gelen nur-i esfend olarak isimlendirmişlerdir.

Biz deriz ki: nefsin birçok gücü vardır. Bunlardan bazıları her birimizin bildiği dış duyular, bazıları ise varlığı burhanla bilinen iç duyulardır. Yine nefsin beslenme, büyüme ve üreme gibi duyular dışında bazı güçleri de vardır ki bu risaledeki amacımız bunlarla alakalı değildir. Öyleyse öncelikle duyuları açıklamaya başlayalım, sen de bizim sana anlatacaklarımızı iyi dinle!

Bil ki: Birbirleriyle ilişkili olan şeyler arasında bir münasebetin bulunması ilişki için şarttır. Nefis maddeden soyut olması cihetinden oldukça latif ve saf, beden ise

الآلة قاسطة بين الشيء وغيره والآلة لا يكون الا كذلك واما كونهما متصرف^{تا}
 بالآلات فلانها تحرك البدن بالعصلات والرباطات الى غير ذلك ^{تفصيلا}
 بالآلة واشبهوا هذه الامور للنفس بوجوه كثيرة وما ذكرنا راحة منه اللبيب
 كيفية الاشارة **الفصل الثاني** في ذكر قوي النفس اعلم للنفس قوي عسكرا
 وهي امير هذا العسكر ولهذا سماها الاشرافون بالنور الاسفهب والاسفهب
 زعيم الجيش بلغتهم نقول قوي النفس كثيرة منها الحواس الظاهرة التي تعرفها
 كل احد ومنها الحواس الباطنة التي علم وجودها بالبرهان ومنها غير الحواس ^{ذات} كالغاية
 والنامية والمولدة وغير الحواس ليس تعليل بغرضنا في هذه الرسالة ^{فليس} شرح في
 شرح الحواس فاستمع لما نلتو عليك اعلم ان المناسبة بين الامور المرتبطة
 بعضها ببعض شرط في الارتباط والنفس في غاية اللطافة والصفاء من
 جهة التجرد عن المادة والبدن في غاية الكثافة والكثورة بالنسبة اليها من

madde olması bakımında nefse göre oldukça yoğun ve kirlidir. Dolayısıyla nefis ve beden arasında bir münasebet yoktur. Allah nefsin bedene işleşmesini ve dilediği bir sûrette onunla bileşim oluşturmalarını isteyince Hak Teâlâ’nın hikmeti, bedenin sol tarafında göğsün altında kozalağımsı yapıdaki kalp için içerisinde bir miktar kan bulunan bir sol boşluk ve içerisinde havadan başka bir şey bulunmayan bir sağ boşluk yaratmıştır. Sonra içgüdüsel ısı bu kan üzerinde hâkimiyet kurduğunda tıpkı nemli bir cisme sıcaklık etki ettiğinde olduğu gibi kandan ince bir buhar yükselir. Ateşin sıcaklığının suya etki ettiğinde bir tencereden yükselttiği buharı görmez misin? İşte sağ boşluk böyle bir buharla dolmaktadır. Uzuvlardan kalbe bağlı, atardamar olarak isimlendirilen damarlar bulunmaktadır. Buhar da, bu damarlardan her bir organa doğru akmaktadır. Böylece her bir organda dolaşan bu buhara, o organa layık bir güç feyz etmektedir. Şüphesiz bunlar her şeyi bilen Yüce Allah’ın eksiksiz takdirindendir. Sonra nefis, bedenle arasında münasebetin meydana gelmesi için evvela canlılık veren ruh olarak isimlendirilen bu latif buhara işler. İkinci olarak da onun, bedenin diğer parçalarında dolaşması aracılığıyla bedene işmiş olur. Öyleyse ruh, nefsin ilk iliştiği

جهة المادة وليس بينهما نسبة وحيث اراد الله تعلقها وربطها بالبدن
 وتركيبها في صورة ماشاء انتضت حكمته تعالي شأنه ان جعل القلب ^يالمنصور
 الذي في جنب الايسر من البدن تحت الثدي تحويض ايسر وفيه قسط من
 الدم واين ومن فاع ما فيه شيء الا الهواء وسلط الحرارة العنصرية ^{لك}عليه
 الدم فصعدت منه بخار الطيف كما هو شأن الحرارة اذا اثرت في الجسم ^طالبدن
 اما ترى تصعد النار من القدر اذا اثرت حرارتها في الماء فاستل^ا
 له التجويف الايمن من البخار ومن الاعضاء عروق متصلة بالقلب تسمى ^{ين}الشرايين
 فيسري ذلك البخار من الشرايين الى كل عضو فيفيض على البخار ^يالساكن
 في كل عضو يملئ بذلك العضو القوي وذلك تقدير العزيز العليم ^{النفس و}المتين
 يرتبط بذلك البخار اللطيف المسمى روحا حيوانيا او بالحصول المناسبة
 وبواسطة سرمانه الي ساير اجزاء البدن بالبدن ثانيا فهو تعلقها ^{الاول}

beden ise ikinci iliştiği şeydir. Bedenle ve beden nitelik kazanımında ortaya çıkan ahlakî özellikleriyle nefiste sayısız ilişen meydana gelir. Böylece nefis, melekûtî varlıklardan ve emir âleminden olması itibarıyla melekût âleminde bulunmasına rağmen o âlemden perdelenir. Seyr-i sülûk yolcuları bu perdeyi kaldırmanın yolunu bulmak için ne çok yorulmuşlardır. Bu yolda uzun yıllar yolculuk yapmışlar ve seyr-i sülûkta ömürlerini harcamışlardır. Nihayetinde onlardan bazı inayet ehli kimseler, bedenle nefis arasındaki ilişkiyi kesmenin ve kaçınılmaz ölümden önce bir-iki saat ya da bundan biraz daha az veya daha çok, nefsi soyut kılmanın yolunu bulmuşlardır. Bu makam, bedenden sıyrılma/soyunma makamı olup ölüm sonrası hâllerin keşfinde yüce bir makamdır. Şeyhlerin büyüklerinden olan Abdülaziz en-Nesefî bazı risâlelerinde kendi şeyhinin on üç gün bedenden sıyrıldığını/soyunduğu dile getirmiştir. Bu konu bizim bu risaledeki amacımızın dışındadır. O yüzden duyuların açıklanışı ile ilgili kaldığımız yere geri dönelim ve işitme duyusunu açıklamaya başlayalım.

Deriz ki: İşitme, alkışta olduğu gibi bir ses çıkaranın sesi nedeniyle meydana gelen hava dalgası kendisine ulaştığında seslerin algılandığı işitme çukuruna dağılmış sinirlerde yayılmış olarak bulunan güçtür.

والبدن سلعها الثاني وبالبدن وما حصل له من الاخلاق في تحصيل الاعمال
 حصلت لها تعلقات لا تعد ولا تحصى فاجتبت من الملكوت مع انبائها
 لانها من الامور الملكوتية ومن عالم الامر وكم تبعت الساكنون حتى
 حصلوا طريق رفع هذه الحجب وسلكوا فيها دهورا وصرفوا في السلوك
 فصل لبعض اهل العناية منهم وجدان اسكان قطع التعلق بالبدن وصيرورة
 مجردا قبل الموت الاضطراري ساعة وساعتين واثلاث وكثيرا في ذلك
 مقام الانسلاخ وهو مقام عزيز في كشف احوال بعد الموت ذكر الشيخ
 عبد العزيز النسي رحمه الله في بعض رسائله وهو من كبار المشايخ ان
 كان ثلثة عشر يوما منسلا من البدن وهذا الكلام خارج عن مقصدي في
 الرسالة فلرجع الي كما بصده من شرح الحواس ولنبدا بالسمع نقول
 السمع قوة نبته في العصب المفروش على مقعر الصماخ بها تدرك الاصوات

Şu hâlde ses, havada, yani herhangi bir sebeple havaya ilişen özel dalgalarda bulunan nitelikten başka bir şey değildir. İnsanın ağzından çıkan hava, harflerin çıkış yerlerine ulaştığında bu havada harfler denilen bazı nitelikler meydana gelir. İşitme gücü ne kıymetlidir! Zira o, kitap ve sünneti anlama sebebidir. Doğuştan kör olan birinin aksine doğuştan sağır olan birisinin şeriatı ve İslâm'ı öğrenme imkânı olmadığını görmez misin? Bunun için Kur'ân'da işitme gücü, görme gücüne öncelenmiştir.

İşitme gücünün hava dalgasını algılaması, önce sesin kaynağına en yakın olanın sesi işitmesi sonra en yakına en yakın olanın işitmesi yoluyla bir düzen içerisinde olur. Eğer denirse ki bu nasıl bilinir? Deriz ki: Bir grup insan belirli bir düzen içerisinde saflar oluşturur ve başka bir grup, saftaki insanlarla sesi işittikleri anda alkışlamaları üzere anlaşarak onlara uzaktan seslenirler. Böylece onlar, alkışların sıra düzeni içerisinde gerçekleştiğini görürler. Sonra deriz ki: işiten sesin nerden geldiğini bilir fakat koklayan kokunun nerden geldiğini bilmez. Bunun hikmeti; eğer ses, zararlı bir şeyin sesiye

اذا وصل اليه الهواء المتوج سبب قوع قاع في صفح اليدين فالصوت
 ما هو الا كيفية في الهواء اي موجات مخصوصة تعرض للهواء بسبب ما هو
 الخارج من فم الانسان اذا اعتمد على مخارج الحروف حصل له كيفيات
 هي الحروف فاعظم شأن السمع لانه سبب لغتهم الكتاب والسنة اما
 تري ان الاصنع الاصلي يمكنه تعلم الشرايع والاسلام بخلاف الالكه وهذا
 جاز السمع في القرآن مقدما على البصر ويشهد ان السمع با دراك الهواء
 المتوج ان الاقرب من منشأ الصوت يسمعه ولا ثم الاقرب من الاثر
 على الترتيب فان قيل كيف علم هذا قلنا يمكن انهم رتبوا صفوها واحدا
 صوتا من بعيد وعادوا مع اهل كل صف انهم يصفقون عند السماع
 التصفيق على الترتيب ثم نقول يعرف السامع جهة الصوت ولا يعرف
 الشام جهة الراية ومن حكمه انه لو يكون الصوت صوت شي فضاير

işitenin ondan kaçınması, faydalı bir şeyin sesiye ona ulaşmasının kolay olması içindir.

Görme, kendisiyle renklerin ve ışıkların bizzat, şekillerin ve miktarların ise bir aracı ile algılandığı gözdeki ıslak tabaka üzerine yayılmış bir güçtür. Filozoflar görmenin keyfiyeti hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Doğa filozofları görmenin yansıma yoluyla olduğunu, yani görmenin tıpkı suda olduğu gibi görülen şeyin sûretinin ıslak tabakaya yansısıyla gerçekleştiğini iddia etmişlerdir. Matematikçiler görmenin keyfiyetini gözden çıkan ışınlarla açıklamışlardır. Buna göre gözden, tepesi gözdeki siyah dairenin merkezinde, tabanı ise görülen nesneyle bitişik, konik şekle sahip bir ışın çıkmaktadır. Böylece koninin tabanının temas ettiği her şey, ister parlaklık aracılığı olmadan görülenlerdeki gibi doğrudan olsun, isterse de ışının aynada yansısı aracılığıyla görünen yüz gibi parlaklığın yansısı vasıtasıyla olsun- görülen olmaktadır. Duyulardan kaynaklanan hataların açıklaması, matematikçilerin görüşüne göre açıktır. Bu nedenle onlar kitaplarında bu hataları kendi görüşleri doğrultusunda açıklamışlardır. Yansıma görüşünü derinlikli araştırdıktan sonra da bu hataların açıklanması mümkündür.

Sufiler aynada görülenin açıkça misal âleminde görüldüğünü ve aynaya herhangi bir şeyin yansımadığını söylemişlerdir. İshrâkî

١٥

لتساع الاقترانه اذ نافع تيسر الوصول اليه والبصر قوة منبثه في الرطوبة
 الجليدية من العين تدرك بها الاضواء والالوان بالذات والاشكال والمقادير
 بالواسطه واختلفوا في كيفية الروية فقال الطبعيون انه بالانطباع اي
 ينطبع صورة المرئي في الرطوبة الجليدية كما في الماء وقال الرياضيون انها
 بخروج الشعاع اي يخرج من العين شعاع مخروطي الشكل راعيه عند مركز دائرة
 السواد وقاعدته متصله بالمرئي فكل ما وقع عليه قاعدة المخروط فهو بصرياً
 سوار ان وقع عليه ولا كما في المرايات بل بالواسطه صقيل او بواسطه الانعكاس
 من الصقيل كالوجه المرئي بواسطه انعكاس الشعاع من المرآة وبيان غلط
 الحسية علي مذاهبهم ظاهر ولهذا ينبغي ان يكتب علي مذاهبهم ويكون بعد
 تحقيق وتفق علي مذاهب الانطباع والصوفية يقولون المرئي في
 المرآة ظاهر يري في عالم المثال ولا ينطبع في المرآة شيء والا شرقيون

filozoflar misal âleminin ispatında sufilere katılırken meşşâî filozoflar için böyle bir durum söz konusu değildir. Ancak sen onların misal âlemini reddettiklerini zannetme! Zira bir kimsenin herhangi bir şeyi ispat etmemesi onun bu şeyi reddetmesini gerektirmez. Misal âlemi ile ilgili daha geniş açıklama inşallah ileride gelecektir.

Koklama, kendisiyle kokuların algılandığı, beynin ön kısmında meme ucuna benzeyen iki sinir üzerine yayılmış güçtür. Daha önce de belirttiğimiz gibi koklayan kimse koklanan şeyin yönünü bilemez.

Tatma, ağızda dilin altından salgılanan tükürük yardımıyla tatların algılandığı, dil organı üzerine dağılmış sinirlere yayılmış güçtür. Tatlar dokuz türdür: Tatlı, ekşi, tuzlu, acı, yağlı, keskin, tatsız, kekrek, mayhoş.

Dokunma, kendisiyle sıcaklık, soğukluk, ıslaklık, kuruluk, sertlik, yumuşaklık, hafiflik, ağırlık, pürüzlülük ve düzlüğün algılandığı bedende tüm deri üzerine yayılmış bir güçtür. Dokunmayla gerçekleşen duyumsama türü ondur. Canlı türü dokunma duyusu olmadan var olamaz ancak diğer duyular olmadan var olabilir. İşte bunlar beş dış duyudur.

من الحكماء يوافقونهم في إثبات عالم المثال دون المشأين ولا تطنن
 انهم نفوا ذلك العالم فان من لم يثبت شيأ لم يلزمه نفيه وسيجي الكلام في
 شرح عالم المثال ثانياً والله والشم قوة نبشة في مقدم الدماغ علي عصبين هناك
 تشبهان حليمي الثديي تتركب بهما الروايح ولا يدرك الشام حبة المشوم كما
 ذكرنا والدوق قوة نبشة في العصب المغروش علي جرم اللسان تتركبها
 الطعوم بمعاونة الرطوبة العذبة التي تبغ في الفم من تحت اللسان تسعة
 الحلاوة والحموضة والملوحة والمرارة والدسوثة والحرارة
 والظفائة والعفوصة والقبض واللمس قوة نبشة في جميع جلد البدن
 تتركب بها الحرارة والمبرودة والرطوبة واليبوسة والصلابة واللين
 والرخفة والثقل والخشونة والنعومة فدركات اللمس عشرة واكثوار
 لا يوجد بدون حس اللمس يوجد بدون سايرها فهذه الحواس الخمسة

Varlığı düşünme ve akıl yürütmeyeyle bilinen iç duyuların sayısı da beştir. Onlardan biri beynin ilk karıncığının ön kısmında bulunan ortak duyu gücüdür. Beynin üç karıncığı vardır. Karıncıkların tamamı üç parçaya bölünmüş üçgen gibidir. Filozoflar ortak duyuyu birçok açıdan ispat etmişlerdir. Biz bunlardan sadece bir tanesini zikredeceğiz. Biz, dönen bir noktayı daire, yere düşen bir yağmur damlasını çizgi olarak görürüz. Oysa ne dışta ne de gözde daire ve çizgi vardır. Çünkü ıslak tabakaya ancak dışta onun karşısında bulunan şey yansır ve dışta da nokta ve yağmur damlasından başka bir şey yoktur. Öyleyse daire ve çizginin bulunduğu bir yer olmalıdır ki işte ortak duyudan kastımız da budur. Daire ve çizginin ortak duyuda resmolma keyfiyeti ise şöyledir: Nokta ve yağmur damlası önce ilk konumda sonra diğer konumda görüldüklerinde; ilk konumdaki sûret, ortak duyuda varlığını sürdürürken ikinci konumdaki sûret de ona bitişir. Bu şekilde nokta için daire biçimi yağmur damlası için de düz çizgi biçimi olacak şekilde sûretler birbirlerine bitişir. Böylece

وَأَمَّا الحواس الباطنة التي يعلم وجودها بالفكر والنظر فهي ايضا خمسة **الحواس**
المشترك وسوقوة محملها مقدم البطن الاول من الدماغ والدماغ ثلثة بطون
والمجموع علي شكل مثلث مقسوم لثثة اقسام واثنوا الحس المشترك بوجوه
نذكر منها وجهها واحدا وهو انما بنظر النقطة الجواله دائرة والقطرة النازلة
خطا وليس في الخارج دائرة ولا خط ولا في العين لان الجليدية تنطبع
فيها الا ما يتقابلها في الخارج ولا يتقابلها في الخارج الا نقطة وقطرة **فلا**
للدائرة والخط محل وهو المراد بالحس المشترك وكيفية ارتسام الدائرة
والخط فيه ان النقطة والقطرة اذا رايا في وضع اول الروية وفي
وضع آخر بعده متصل صورتها في الوضع الثاني بصورتها في الوضع **اول**
بقا صورتها في الوضع الاول في الحس المشترك وهكذا اتصال بعض
التصور بعض علي مياة دورية في نقطة وستقيمة في القطرة **تسم**

daire ve çizgi ortak duyuda resmolur.

Sonra biz deriz ki: Dış duyularla algılanan tüm sûretler ortak duyuda meydana geldikleri için “ortak” olarak isimlendirilmiştir. Dış ve iç duyular arasında ortak olduğu için de bu şekilde isimlendirilmiş olabilir. Zira ona dış duyular yardımıyla dışta algılananların sûretleri geldiği gibi uykuda olduğu şekilde -bunun açıklaması ileride gelecektir- içerden de sûretler gelebilir.

Bazıları ortak duyuyu ispat eden delile şöyle itiraz etmişlerdir: Ortak duyu için bahsettiğiniz şekilde (gözdeki) ıslak tabakada daire ve çizginin resmolması mümkündür. Şöyle ki birinci konumdaki sûret yok olmadan ikinci konumdaki sûret onunla ıslak tabakada birleşebilir. Zira duyunun karşısında bulunan şey yok olduktan sonra (onun) sûreti ıslak tabakada kalmaya devam edebilir. Güneşe ve yeşil bahçeye bakıldığında sûretin bir süre duyuda kalması bunu göstermektedir.

Filozofların ortak duyu ispatıyla ilgili benim başka söyleyeceklerim de vardır. Buna göre muhakkikler dış duyularla algılanan sûretlerin nefiste resmolduğunu, organların da sûretlerin nefiste resmolması için vesile olduğunu söylemişlerdir. Öyleyse algılanan sûretlerin nefisten başka mahalle ihtiyaçları yoktur. Algılanan sûretlerin nefiste resmolma imkânını kabul ettirdikten sonra

دائرة وخط في المحس المشترك ثم نقول يحصل فيه جميع الصور المحسوسة بالحواس
 الظاهرة ولهذا سمي مشتركا وقد يقال سمي مشتركا لانه مشترك بين الداخل
 والخارج فانه يرد عليه صور المحسوسات بالحواس الظاهرة من الخارج ويرد
 عليه تلك الصور ايضا من الداخل كما في المنام وسيجي واعترضوا على
 دليل اثبات المحس المشترك بانه يمكن ان يرسم في الجليدية دائرة وخط
 على لسان ما ذكرتم في محس المشترك بان يتصل صورتها في الوضع الثاني
 بصورتها في الوضع الاول قبل زوالها من الجليدية فان الجليدية تبقى
 فيها الصورة بعد زوال المعاملة يشهد على هذا النظر في الشمس والقمر
 الخضر ولي كلام في اثباتهم المحس المشترك وموانع المحققين على ان الصور
 المحسوسة بالحواس الظاهرة ترسم في النفس والالات وسيد للتسام
 فيها فلا حاجة الى حمل غير النفس للصور المحسوسة ويجوز بعد التزام اكمال التسام

onların bahsettiği şekilde daire ve çizginin ortak duyuda resmolmasının mümkün olduğu söylenebilir.

İç duyulardan biri de hayaldir. Hayal, içerisinde ortak duyunun idrâk ettiği sûretlerin depolandığı, beynin ilk karıncığının arka kısmında bulunan güçtür. O, ortak duyudan farklıdır. Zira ortak duyusuûretleri idrâk eder, hayal ise onları muhafaza eder. Muhafaza ise idrâkten farklıdır. Filozoflar, bu iki gücün her birini, birden ancak bir çıkar kaidesi üzerine inşa etmişlerdir. Eğer denirse ki: İki cihet ve iki itibarla birden iki çıkabilir ve ortak duyunun da iki cihet veya iki itibarı olabilir. Biz deriz ki: Bu iddia, filozofların görüşüne zarar vermez. Çünkü onların kastı, fiillerin çeşitlenmesiyle failde de ya hakiki ya da itibarî olarak çeşitlenmenin bulunması gerektiğidir. Nitekim mahallin farklılaşması hulûl edenin farklılaşmasını da gerektirir. Bir grup mahallin farklılaşması görüşünü önemsemediler. Çünkü güçler, ileride açıklanacağı üzere ruhânî olup cismânî mahallere hulûl etmezler.

Sonra hayalî gücün ispatı hakkında deriz ki: Biz bir şeyi görürüz ve o şey bize gizlenir,

الصور المحسوسة في النفس ان يرسم فيها الدائرة والخط علي وجه ذكره
 في الحس المشترك **وسمها** الخيال وموتوة كلها مؤخر البطل الاول من الدماغ ^{في} تختبر
 فيها الصور المدركة بالحس المشترك فهو غير الحس المشترك لان الحس المشترك يدرك
 الصور ويوخطها ويحفظ غير الادراك فكل منهنما اثبتوا قوة يار على
 ان الواحد لا يصدر عنه الا الواحد **فان قيل** يمكن ان يصدر من الواحد
 اثنان من جهتين واعتبارين فغاية ما يلزم ان يكون للحس المشترك
 جهتان واعتباران **فلما** هذا لا يصح لان غرضهم ان الافعال اذا كانت
 متعددة لا بد من التعدد في الفاعل ما حقيقتي واما اعتباري على
 ان اختلاف المحل يستلزم اختلاف الحال والقوم بالتفاوت في الپان
 الي اختلاف المحل لان القوي روحانية غير حاله في الحال الجسمانية
 كما سيجي ثم نقول في ثبات القوة الخيالية اما اذا ابصر شيئا وعاب عنها

daha sonra o şeyi tekrar gördüğümüzde onun daha önce gördüğümüz şey olduğunu biliriz. İşte o gördüğümüz şeyin sûretini muhafaza eden bir gücün bulunması gerekir ve hayal ile kastedilen budur.

Nefsin güçlerinden biri de mütehayyile gücüdür. Bu güç nefsin, onu duyuyula algılanan varlıklarda kullanması itibarıyla mütehayyile; akledilirlerde kullanması itibarıyla da müfekkiye olarak isimlendirilir. Bu güç hayalî sûretlerde birleştirme ve ayırma işleminde bulunarak, yakuttan bir dağ, cıvadan bir deniz, iki başlı ya da başsız bir insan tasavvur edebilir. Yine bu güç tasavvurî akledilirleri tertip ederek şeylerin tanımlarını ve betimlerini, tasdikî akledilirleri tertip ederek de netice veren kıyasları meydana getirebilir. Mütehayyile gücü, hayal deposundan aldığı sûretleri, uykuda duyuyula algılanan sûretlerden hâlî durumda olan ortak duyuya aktarır. Sonra biz deriz ki: bu duyunun ispatı daha önce zikretmiş olduğumuz, ondan sudur eden fiillerle ilişkilidir.

Nefsin güçlerinden bir diğeri de vehim gücüdür. Vehim gücü, duyuyula algılanmayıp duyuyula algılanan bir şeyde bulunan tikel anlamların idrâk edildiği, beynin orta karıncığının arka kısmında bulunan güçtür. Mesela koyunun kurttaki düşmanlık anlamını idrâk etmesi gibi. Vehim gücünün

ثم ابصرناه بقلية تعرف ان هذا هو الذي ابصرناه أولا فلابد من قوة
حافظه لصورة وهي المراد بالخيال **ومنها** التخييل وتسمى مكررة باستعمال النفس
اياتها في العقولات كما تسمى تخيلا باعتبار استعمالها اياتها في
المحسوسات وهي تصرف في الصور الخيالية تركيبا وتفصيلا فتصور
جبلان من الياقوت وبحران الزئبق وانسانا ذرايين وبلارا
وترتب العقولات التصورية فتحصل حدود الاشياء ورسومها والقياسية
فتحصل الالقائية وترتب عليها السايح وهي التي تورد الصور من خزانة
الخيال على الحس المشترك في النوم عند خلوه من الصور المحسوسة ثم نقول
اشباتها بصور الانفعال التي ذكرناها منه **ومنها** الوائمة وهي قوة حملها
مؤخر البطن الاوسط من الدماغ تدرك بها المعاني الجزئية الغير المحسوسة
القائمة بالمحسوس مثل العداوة القائمة بذئب تدركها شاة ولها انفعال

kendine has ilginç filleri ve acayip etkileri vardır. O, (hâricte) varlığı olmayan vehmî sûretler tasavvur eder ve bunlar bir şeye ilişip de ilişkisi devam ettiği müddetçe iliştiği şeyin var olması umulur. Tasarruf ehlinin vehimle bazı tasarrufları vardır ki bunları eh-linden başkasına göstermeleri mümkün değildir. İşte bunlar kalp arındığı ve iman nuruyla aydınlandığı zaman meydana gelir. O zaman iman ferasetine sahip kimse hadiste geçtiği şekilde Allah'ın nuru ile bakar. Bununla ilm-i kıyâfe denen felsefi feraset arasında nice farklar vardır. Velayete inanan -ben de velayete inananlardanım- bir şeyhin şöyle dediğini işitmiştim: “Vehim gücü kula verilen en büyük şeydir.” Ben, şeyhin bu sözü üzerine Allah bana bu sözün anlamını açana kadar uzun uzun düşündüm. Sonra deriz ki: Vehmedici gücün=vehim gücünün varlığı, duyuyla algılananlarla kâim tikel anlamların idrâki ile bilinir. İbn Sînâ'nın şöyle dediği aktartılmıştır: “Her ne kadar kendine özel bulunduğu yer orta karıncığının arkası olsa da vehim gücü beyinde sultandır.”

Nefsin güçlerinden birisi de hafızadır. Hafıza, vehim gücü tarafından idrâk edilen tikel anlamların depolandığı, beynin son karıncığının ön kısmında bulunan güçtür.

غريبة وتأثيرات عجبة تصور صوراً موهمة لا وجود لها وادخلت
 بشيء ودام تعلقها به يرجي وجود ذلك الشيء ولا بل القصر تصرفاً
 بها لا يمكن ان يزوج بها احد الامع اياه وبشيء تصير اذ صفي القلب و
 تنور بنور الايمان فراسته ايمانته ينظر صاحبها بنور الله كما جاز في
 الخبز وكمنها ومن الفراسة الحكمة وبشيء علم القيامة وسمعت من شيخ معتقد
 بالولاية وانا كنت من جمل من يعتقد بها يقول ان القوة الوهمية اعظم ما
 اعطي العبد وكنت مرة من الزمان تاملت فيما قال الشيخ حتى فتح الله علي
 وجهه ثم نقول بثبوتها يعلم من ادرك المعاني الجزئية القائية بالمحسوس
 ونقل عن ابن سينا انه قال سلطان القوة الوهمية في كل الدماغ و
 ان كان محل الحصى من مخرج البطن الاوسط ومنها الحافظة وبشيء
 محلها مقدم البطن الاخير من الدماغ يخترن فيها المعاني الجزئية المذكورة

Bu güç, anlamları muhafaza eder ve vehim gücünden farklıdır. Çünkü muhafaza etmek, idrâk etmekten başkadır.

Sonra deriz ki: Hafıza gücünün ispatı şöyle olur: Tikel anlamlar bizim farkındalığımızdan uzaklaşıp kaybolduğunda biz onları hatırlarız. Öyleyse bu anlamların korunduğu bir güç olmalıdır ki hafıza ile kastedilen de budur.

Beynin son karıncığının arka kısmında herhangi bir güç bulunmaz.

Eğer dış ve iç duyuları öğrendiysen bil ki: Bu güçler için belirlenen bölgeler, bir duyuya ilişen bozulma nedeniyle duyunun işlevini yitirmesiyle bilinir. Burada ortaya konması gereken bir inceleme vardır. Buna göre nefsin güçleri nefisle kâim soyut ve ruhânîdir. Daha önce zikrettiğim ve yerlerini belirlediğim cismânî kuvvetler ise ruhânî güçlerin âletleridir. İdrâk nefse aittir ve o tek başına idrâk edendir. Duyulara nispet edilen idrâk ise fiilin âlete isnat edilmesi yoluyla mecazdır. Dolayısıyla ibarenin zahiri seni yanıltmasın.

Eğer şimdiye kadar bahsedilenler anlaşıldıysa daha iyi kavranabilmesi ve her bir duyunun diğerinden betimsel tarifle temeyyüz etmesi için iç duyuların taksimini zikredelim. Binaen aleyh deriz ki:

بالوائمة وهي تحفظها قبي غير الوائمة لان الحفظ غير الادراك ثم نقول
 في ثابتهما ان انت ذكر المعاني الجزئية بعد غيبتهما عنا وذلنا عنها فلا بد
 من قوة تكون محفوظة فيها وهي المراد بالحفظه وليس في مؤخر البطن
 الاخير من الدماغ شي من القوي فاذا عرفت الحواس الظاهرة والباطنة
 فاعلم ان الحال التي عرفت لها علمت من ان الاحتلال اذا تقرر عجل
 حس احتل ذلك الحس وهما تحقيق لا بد منه وهو ان قوي النفس روحا
 مجردة قائمه بها والقوي الجسمانية التي ذكرت وعينت محالها
 آلات لتلك القوي الروحانية وان الادراك للنفس وهي المدركة وحدها
 وما نسب من الادراك الى الحواس على طريق اسناد الفعل الى الالة فلا يك
 ظاهر العبارة فاذا تقرر الامور المذكورة تذكر تقسيم الحواس الى باطنة
 حتى تنبسط وتميز كل عن الآخر تعريف ربي ماخوذ من التقسيم فنقول

İç duyular ya idrâk eden yani idrâke âlet olan ya da idrâk etmeyen yani idrâke âlet olmayandır. İdrâk eden de ya (idrak ettiklerinde) tasarrufta bulunan ya da herhangi bir tasarrufu olmayandır. İdrâk edip tasarrufta bulunan mütehayyile gücüdür. İdrak eden fakat bir tasarrufu olmayan güç ise ya tikel sûretleri -sûretlerden murad beş dış duyuyla algılananlardır- idrâk eden ortak duyu ya da tikel anlamları idrâk eden vehim gücüdür. İdrâk edici olmayan ise o idrak edilenleri muhafaza edendir. Muhafaza eden de ya sûretleri muhafaza eden hayal ya da anlamları muhafaza eden hafızadır. Allah en iyi bilendir.

İkinci Bâb

Uyku veya başka bir şeyden dolayı bedenle ilişkisi kesildiğinde nefsin yüce ilkelerle iletişim kurmasının, iki ihtimalli olarak onun ya yüce ilkelerde müşahede ettiği akledilir anlamları ya da yüce ilkelerden kendisine yansımasıyla kendinde müşahede ettiği akledilir anlamları, duyulur sûretlerle tasvirinin ve bu makama ilişkin konuların açıklanması hakkındadır. Üç fasıl içermektedir.

1. Birinci Fasil: Nefsin Yüce İlkelerle İletişimi ve Akledilir Anlamları Duyuyla Algılanan Sûretlerle Tasviri

Bil ki: Daha önce zikrettiğimiz üzere nefis

الحواس الباطنة اما مدركة اي آله لا ادراك واما غير مدركة اي غير آله لا ادراك
 والمدركة اما مدركة متصرفه واما مدركة غير متصرفه فالمدركة المتصرفه هي القوة
 الخيالية والمدركة الغير المتصرفه اما مدركة للصور المجردة وهي المحل المشترك
 والمراد بالصور ما يدرك بالحواس الخمس الظاهرة واما مدركة للمعاني المجردة
 وهي الواسطة واما غير المدركة وهو الحافظ للمدرك فاما يحفظ الصور وهو
 الخيال واما يحفظ المعاني وهو الحافظة والاعلم **الباب الثاني**
 في بيان اتصال النفس بالمبادي العالية عند قطع التعلق من البدن
 بالنوم او بغيره وتصوير المعاني المعقولة التي تشهد في المبادي
 او تنعكس منها اليها وتشهد في نفسها على الاحتمالين بالصور الحسية
 وما يتعلق بذلك المقام ذبني ثلثة فصول **الفصل الاول** في كيفية اتصالها
 بالمبادي وتصوير المعاني المعقولة بالصور المحسوسة اعلم النفس كما ذكرنا

soyuttur, emir âleminde, akılların ve yüce ilkelere ifade edilen felekî nefislerin cinsinde. Nefsin onlardan ve emir âleminden ayrılması; bedene ilişmesi, duyuları kullanarak onunla meşgul olması ve idrâk ettiği şeylere tam olarak yönelmesi sebebiyledir. Zira o karakteri dolayısıyla bir şeye tam olarak yöneldiğinde, yöneldiği şey dışındakilerden gafil olur. Dolayısıyla nefsin uykuda bedenle ilişkisi kesildiğinde ve duyuyla algılanan sûretlerin harfleri ortak duyunun levhasından silindiğinde nefis, ilkelere yönelir. O, bu hâlde sanki ilkelere paralel bir ayna gibi olur ve görülenler onda resimler olarak bulunur. Böylece mezkûr iki ihtimalden ilkinin göre akledilir sûretler nefsin istidadına göre ilkelerden ona yansır ya da ikinci ihtimale göre nefis, akledilir sûretleri ilkelerde müşahede eder. Kitaplarda zikredilen meşhur görüş, sûretlerin yansıması görüşüdür. Mütehayyile gücü, duyuyla algılananları müşahade ettiğinden dolayı fitratı itibarıyla akledilirleri duyuya algılanan sûretlerle tasvir eder. İşte bu tasvir, akledilir ve duyuya ile algılanan arasındaki ilişkiler nedeniyle ondan sadır olur. Bu durum, halvet ehline aşıktır. Çünkü onlar akledilir hâllerinden,

مجردة وسن عالم الامر وجنس العقول والنفوس الفلكية التي يعبر عنها بالمبادي
 العالية وانفصالها عنهم وعن عالم الامر بسبب تعلقها بالبدن واستغناء
 باستعمال الحواس والاتصالات التامة بذكراتها فان في جبلتها انها اذا
 التفتت الى شيء التفاتت اتماما تذهل عن غيره فاذا قطعت تعلقها عن
 البدن بالنوم وحجبت حروف الصور المحسوسة عن لوح المحل المشترك
 الي المبادي كانها امرأة حوزيت مرايا فيها نقوش فانعكست
 العقول من المبادي اليها بحسب استعدادها وشاهدت الصور المعقولة
 في المبادي على الاحتمالين والمشهور المذكور في الكتب الانعكاس و
 القوة الخيلية في فطرتها تصوير العقولات بالصور المحسوسة لانها
 بشأمة المحسوسات وهذا التصوير يقع عنها بمنا سبات بين
 والمحسوس وموافطها على اهل الخلوات فانهم يشاهدون كثيرا من احوالهم

vasıflarından ve huylarından birçoğunu bu hâller, vasıflar ve huylarla ilişkili duyuyla algılanan sûretler aracılığıyla müşahede ederler. Belki de müşahede anında onlar müşahede edilenin tevilini ilham alırlar. Onlarda meydana gelen bu müşahedelerin çoğu zikirle meşgul olduklarında ve duyu âlemine yönelmeyi bıraktıklarında gerçekleşir. Öyleyse mütehayyile gücü akledilir anlamları birleştirme, ayırma vb. yollarla hayal deposundaki duyuşal sûretlerle tasvir eder. Onun birleştirme ve ayırma yoluyla oluşturdukları, rüyaların sûretleridir. Mütehayyile gücünün akledilir anlamları hayal deposundaki sûretlerle tasavvur etmesi ve (kişilerin) hayal depoları şahıslara göre farklılaşmaktadır. Dolayısıyla akledilir anlamlar aynı olsa bile mütehayyile gücünün onları tasvir etmesi farklı olabilir. Bu nedenle rüya tabircisi, rüya sahibinin özelliklerinden, onun hayal gücünden ve akledilir anlamlarla sûretler arasındaki ilişkileri tedkik etmekten müstağni olamaz. Zira tek bir sûret birçok anlama ilişkili olabilir. Rüya tabircisinin tabirde ve rüyada görülen sûretin anlamlara yorulması konusunda işi, ancak Allah'ın ve kâmil ruhların yardımını ile tamam olur.

واوصافهم واخلاصهم العقولة بصور المحسوسات المناسبة لتلك الاحوال
 والاوصاف والاخلات وربما يلهمون في وقت المشاهدة بتأويل
 المشهود واكثر ما يقع لهم مثل هذه المشاهدات يكون عن اشتغالهم
 بالذكر وقطعهم ^{عن} التفتات عن عالم الحس والقوة المخيلة تصور المعاني
 العقولة بصور المحسوسات بما في خزانة الخيال بالتركيب التفصيل وبدونها
 وهي صور المنامات ^{وحيث} تصور المخيلة المعاني العقولة بما في خزانة
 الخيال ^{وتجاذ} وخراين الخيال مختلفة في الاشخاص فتصورها قد يكون محلها مع
 الصورة العقولة في النفوس فالمعبر ليس له غنى عن اعتبار خصوصية
 صاحب المنام وخياله وتدينق النظر في المناسبات فان الصورة الواحدة
 قد تناسب معاني كثيرة وباتيم امره الا بالاستعانة من الله والاستمداد
 من الارواح الكاملة في التفسير وتحليل الصورة المرسلة في المنام الى ^{معنى}

Mütehayyile gücü bu sûreti, yüce ilkelere yansıdığı veya nefis onu ilkelere müşahade ettiği zaman oluşturur. İnsan gelecekte kendinde ve ufuklarda gerçekleşeceklerle çokça yöneldiğinde rüyaların çoğu gelecek olaylarla ilgili olur. Ancak rüya sadece bununla sınırlı da değildir. Zira rüyanın kısımları bölümünde açıklayacağımız üzere geçmiş ve şimdiki zamanla ilgili rüyalar da olabilir.

2. İkinci Fasıl: Rüyanın Kısımları ve Bu Kısımların Durumlarına İlişkin Meseleler

Bil ki: Mütehayyile gücünün ortak duyuya aktardığı sûretin -ki bu rüyadır- kısımları vardır. Rüyalardan bir kısmının kaynağı beynin kötü mizacıdır. Mütehayyile gücü nefsin müşahade ettiği veya yüce ilkelere ona yansıyan anlamların karşılığı olmayan sûretleri ortak duyuya aktarır. Mesela anlamları akletmeden ve onları tertip etmeden delillerin dillerindeki sözler böyledir. İşte bu kısmın tabiri olmaz. Çünkü bu rüyadaki sûret, nefsin yüce ilkelere iletişime geçtiği zaman müşahade ettiği anlamın sûreti değildir.

صورة التخييل بهذه الصورة حين انعكاسه من المبادي إلى النفس أو مثلاً
 النفس آياً في المبادي ولما كان الإنسان كثير التوجه إلى ما يقع في
 المستقبل من الحوادث في نفسه وفي الأفاق يكون أكثر المنامات
 يتعلق بالحوادث المستقبلية لأن المنام مخبر فيها فإن المنام تدل على ما
 وحال كما سنذكره في شرح أقسام المنامات **الفصل الثاني** في ذكر أقسام
 المنامات وما يتعلق بها من أحوال الأقسام اعلم أن الصورة التي تورد
 التخيل إلى المحس المشترك وهي الرويا أقسام قسم منشأه سور مزاج الكواكب
 تورد التخيل صوراً إلى المحس المشترك من غير أن تكون صور المعاني شاهدها
 النفس أو انعكست إليها من المبادي كاللناط التي تجري على السحاب
 من غير تعقل المعاني وترتيبها وهذا القسم لا يتعلق به ليس صورة
 المنام فيه صورة لمعنى شاهده النفس عند اتصالها بالمبادي

Rüyaların bir kısmında rüyadaki sûret, daha önce geçtiği üzere yüce ilkelerle iletişime geçtiği zaman nefsin müşahede ettiği sûrettir. Rüyanın bu kısmı tabir edilebilir. Öyleyse deriz ki: Nefsin yüce ilkelerle iletişime geçtiği sırada müşahede ettiği sûreti mütehayyile gücü tasavvur edemezse nefis onu hatırlamaz ve hiçbir şey müşahede etmediğini sanır. Eğer mütehayyile gücü bu anlamı sûrete büründürür, hayal o sûreti muhafaza eder ve nefis de onu hatırlarsa rüya sahibi, rüyasının tabirini talep edebilir. Mütehayyile gücünün, anlamı büründürdüğü sûret, eğer nefsin müşahede ettiği tümel anlamın fertlerinden bir fert olan tikel bir anlam ise o zaman teville gerek duymadan rüya olduğu gibi gerçek olur. İşte bu rüya, sadık rüyadır. Sadık rüya teville ihtiyaç duymadan, aynıyla gerçek olur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ey İbrahim rüyayı doğruladın” yani aynıyla onu gerçekleştirdin ve gördüğün gibi kurban şerî bir hüküm oldu. Eğer rüyada görülen sûret tümel anlamın altında bulunan tikel anlam olmazsa, (rüya) teville gerçekleşir ki buna da hak rüya denir. Nitekim Allah Teâlâ, Yusuf a.s.’ın ağzından şöyle buyurmuştur: “Rabim rüyayı hak kıldı” yani (rüyanın) teveli gerçekleşti. Burada şöyle bir incelik bulunmaktadır: Nefis

وتسم صورة المنام فيه صورة لمعنى شاهده النفس عند الاتصال كما
 سبق وهذا القسم يتعلق بتعريف نقول النفس اذا شاهدت معنى عند اتصالها
 بالبادي ان لم تصور المخيلة لا تذكرها النفس وتجب انما شاهدت
 شيئا وان صورته وحفظ الخيال تلك الصورة وتذكرتها النفس يمكن ان
 يطلب صاحب الرويا تعبيرا فحينئذ ان كانت الصورة التي بها صورت
 المخيلة المعنى في حيز من حيزيات ذلك المعنى الكلي المشاهد للنفس في
 يقع بلا تأويل وهذه الرويا روى صادقة وهي التي تقع بلا تأويل بل بعينها
 كما قال تعالى يا ابراهيم قد صدقت الرويا اي وقعت عينها ووقع
 الشرح في الذبح كما رايت وان كانت غير حيزي هذا المعنى فيقع
 بلا تأويل وهي الرويا التي كما قال تعالى عن يوسف عليه السلام قد جعلها
 ربي حقا اي واقعا بلا تأويل وهما دقيقة وسواء ان يكون للنفس اشقالات

çoğunlukla istiare ve mecaz kabilinden bir ilişki nedeniyle bir sûretten başka bir sûrete intikal eder. Böylece nefis, mütehayyile gücünün anlamı büründürdüğü bir sûretten başka bir sûrete geçer ve genellikle sadece en son intikal ettiği sûreti hatırlar. Şayet tabirci, rüya sahibinin hatırladığı sonuncu sûreti ona uygun bir anlama tevil ederse belki de müşahede edilen anlam bu olmaz ve tabir doğru çıkmaz. Nefsin bir sûretten başka bir sûrete intikal etmediği varsayılarak sûretin, nefsin müşahede ettiği ve mütehayyile gücünün sûret kazandırdığı anlama yorumlanması gerçekten çok zor bir iştir. Zira tek bir sûret birçok anlama karşılık gelebilir ve mütehayyile gücünün ürettiği sûrete uygun olan tüm bu anlamlar arasında müşahede edilen anlamın tespitinin zorluğu açıktır. İşte buradan tabir ilminin makamının yüceliği anlaşılmaktadır. Şu hâlde zeki kimse rüya tabirinin ilahî bir yardım ve rabbânî bir destek olmadan kolay olmayacağını bilir.

Rüyaların çoğu gelecekle ilgilidir. Bunun için rüya tabiri kitaplarında genellikle gelecekle ilgili rüyalara değinmişlerdir. Fakat rüya bazen geçmişle de

من صورة الى صورة اخرى بتأنيدها اكثر مما من قبل علامات الاستعانة
 والمجازنا للصورة التي صورت المخلية المعنى بها قد تنقل النفس منها الى
 غيرها وما تستذكر النفس في الغالب الا الاخرة فلما اول المجرة للصورة
 الاخرة التي ذكرها صاحب الرواية الى المعنى المناسب لها بما يكون غير
 المعنى المشهود للنفس ولا يقع التعبير على تقدير عدم انتقال النفس من
 تلك الصورة الى اخرى رد الصورة الى معنى شاذة النفس وصورة المخلية
 امر في غاية الصعوبة اذ الصورة الواحدة ساسب معاني كثيرة وتعين
 المعنى المشهود من بين المعاني الكثيرة المناسب لكل منها لتلك الصورة التي
 صورت المخلية المعنى بها لا يخفى صعوبة تعلم من هذا علو مقام علم التعبير
 وعرف البليغة لا يتيسر الا بتوفيق الله تعالى وما يدرياني والرواية
 اكثر مما يتعلق بالمستقبل ولهذا ما تعرضوا في كتب التعبير الا له وقد علموا

ilgili olabilir. Bu tür rüyalarda mütehayyile gücü geçmişte gerçekleşmiş olayları uygun sûretlere bü-ründürür. Mesela mütehayyile gücü, geçmişte seni öven birisiyle ilgili durumu sana gül suyu sunul-masıyla tasvir eder. Böylece rüyada sana gül suyu sunulduğunu görürsün. Bu sûret, geçmişte yaşanan övgü olayının sûreti olup gelecekte gerçekleşecek bir durum değildir.

Rüyanın bu kısmının ilginç sırlarından birisi şudur: Geçmişte gerçekleşmiş ve nefsin gerçekliğine inandığı durumları mütehayyile gücü başka bir sûretle tasvir ederse nefis uyku esnasında mütehay-yile gücünün sunduğu sûretin gerçekliğine inanır. Sonra rüya sahibi uykudan uyandığında bu sûretin gerçek olmadığını bilir ve uyku hâlinde onun ger-çek olduğuna nasıl inandığına şaşırır. Ben çoğu za-man uyku hâlinde geçmişte yaşanmış olaylara yöne-lik inançlar bulurdum. Uykudan uyandığımda bu inançlar yok olurdu ve ben uyku hâlinde inandığım şeylerin gerçek olmadığını bilirdim. Eksikliklerden uzak, O'nun dilediği kadarından başka hiç kimse-nin ilminden bir şey kavrayamadığı Allah Teâlâ ba-na bunların kaynağını ve sırrını ilham edene kadar şaşkınlık içerisindeydim.

فنصور المخيلة أمورا مضت بصور شائبة لها كن مدرك في الماضي أو شيء
 عليك فنصور المخيلة صورة الحال برش مار الورد فترى في المنام ان رش
 عليك مار الورد وهو صورة حال مضت لا صورة حال مستقبلة ومن عراب
 اسرار هذا القسم من الرؤيا ان صورة الاحوال التي وقعت في الماضي
 واعتقدت النفس وقوعها اذا صورتها المخيلة بصورة اخرى تعتقد ^{الغيب}
 حالة المنام وتوقع هذه الصورة واذا ثبت صاحب المنام يعلم ان هذه
 الصورة ما وقعت ويتعجب انه كيف كان يعتقد حال النوم واقعة ^{كنت}
 كثير من الزمان اجد اعتقادات بوقوع امور في الماضي حالة المنام
 واذا انتهت بزول تلك الاعتقادات واعلم ان الامور التي كنت ^{اعتقد}
 حالة النوم واقعة لست بواقعة والتجرب من هذا حتى الهني الله منشاءه
 وسره سبحانه من لا يحيطون بشيء من علمه الا بما شاء ومن الرؤيا الصامتة

Hiçbir tevile ihtiyaç duymayan, aynıyla gerçekleşen sadık rüyalardan birisi şöyle meydana gelir: Nefis, bazı vakitlerde sûfîlerin ve İsrâkî filozofların ispat ettiği misâl âlemine yükselir. Duyu âlemindeki varlıklar, bu âlemde var olmadan önce misâl âleminde mevcutturlar. Misâl âlemine yükselen nefis, bu varlıkları o âlemde müşahede eder. Böylece nefsin müşahede ettiği şeyler, duyu âleminde varlığa geldiğinde misâl âleminde müşahede edilenin aynısı olur.

Mütehayyile gücü, bazı zamanlarda nefis tarafından rüyada herhangi bir anlam müşahade edilmediği ve beynin kötü mizacı olmadığı hâlde ortak duyuya sûretler aktarır. Bu, düşmanlığın, buğzun, nefretin izalesi ve onların yerlerine zıtlarının yaratılması gibi Allah Teâlâ'nın hikmetleri ve maslahatları sebebiyle olur. Mesela bir şahsın diğer bir şahsa hissettiği kötü duyguların izalesi ve onların yerine zıtlarının yaratılması böyledir. Düşmana karşı ihsan, lütuf ve övgü gibi duyguların yaratılması sonucu düşmanlık ortadan kalkar yerine muhabbet peyda olur. Bazen de bunun aksi yönde dosta karşı küfür, lanet ve dayak duygusu muhabbeti ortadan kaldırır ve düşmanlık meydana gelir. Böyle bir duygu değişiminin kaynağı nefsin duyuyla algılanan varlıklardan etkilendiği gibi hayalî varlıklardan da etkilenmesidir.

التي لا تحتاج الي تأويل بل يقع عينها النفس ترتقي بعض الاوقات
 الي عالم المثال الذي اثبتته الصوفية والاشراقيون من الحكماء وصور
 الموجودات الحسية قبل الوجود في عالم المحس موجودة في عالم المثال
 فتشاهد النفس التي ارتقت اليه فاذا حدثت في عالم الحس يكون
 عين الشهود وتورد المحيطة في بعض الاوقات ^{تور} الي عالم الحس من
 غير مشاهدة النفس معناه في المنام ومن غير سوء المزاج الدماغ وقد عاين
 فيه حكم ومصالح مثل زوال العداوة والبغضاء والنفرة وحدوث اصداء
 لشخص بالقبيلة الي شخص او عكسه مثل زوال اصداء ما وحدوث عينها كروية
 الاحسان والالطف والمدح والثناء من العدو فيزول عداوته وتحدث
 محبة وكروية الشتم واللعن والضرب من الصديق فيزول محبة وتحدث عداوة
 ومنشأه النفس تأثر من الخيالات كما تأثر من الحسيات وان

Nasıl ki sadece duyuyla algılanan varlıklardan etkilenip nefiste mezkûr duyguların ortaya çıkması muhabbetin ortadan kalkıp düşmanlığın meydana gelmesine ya da düşmanlığın ortadan kalkıp muhabbetin meydana gelmesine sebep oluyorsa, aynı şey, -her ne kadar duyu ile rüyada olanın etkisi farklı olsa da- rüyada olanlar için de geçerlidir. Hayal âlemine olan yakınlık ve duyu âlemine olan yabancılığın gücü ile nefsin hayalden etkilenmesi artar. Öyle ki aç kimse, rüyasında bir şey yediğini görse uykudan tok olarak uyanır. Bu kabilden bana şöyle bir durum hâsıl olmuştu: Şerefli Medine şehrinde -oranın sâkinine selâm olsun- halvete girmiştım. Beynimde bir kuruluk meydana gelmiş ve bu kuruluk halveti bırakmaya karar verecek sınıra ulaşmıştı. Bu kararı alacağım esnada bir an duyu âleminden uzaklaştım ve yanımda badem yağı gördüm. Sonra burnumu bu yağla yağladım. Bu hâl ortadan kalkıp duyu âlemine döndüğümde beynimdeki kuruluktan eser bulamadım. İşte bu anlatılanlar rüyanın kısımları ve durumlarından bir demet esinti idi. Bu kadarıyla yetinelim çünkü risâle daha fazlasını kaldırmaz.

كان تأثر ما من الاولي دون الثانية فكان الاسر المذكورة ان
 وقعت في الحس اورثت زوال المحبة وحصول العداوة والعكس كذلك ان
 وقعت في المنام وان كان الاثر في المنام دون الاثر في الحس وبقوة
 الانس بعالم الخيال والوحشة عن عالم الحس يزيلا تأثر حقي ريحي جان
 في النوم انه اكل شياً وتنبه من النوم شغافا وما وقع لي من هذا المجلس
 اني كنت مخملياً في المدينة الشريفة علي ساكنها السلام وحصل لي
 عيس في الدماغ ووصل الي حد غمت علي ترك الخلوة بينما انا في
 هذا الغم غبت لحظة عن الحس ورايت عندي قارورة فيها دهن اللوز
 قد هنت به انفي فلما رالت ملك الغيبة ورجعت الي عالم الحس واخبر
 من هذا العيس اثر في الدماغ فهذا شمة من شرح اتسام المنام واحوالها
 ولتقص عليها فان الرسالة ما تحتمل اكثر من هذا **الفصل الثالث**

3. Üçüncü Fasl: Misâl Âlemi Hakkında

Rüyaların bir kısmı nefsin rüyada sûretleri müşahade etmesiyle olur. Sûfîler -Allah sırlarını takdis etsin- beş âlem olduğunu söylemişler ve bunları beş hazret/varlık mertebesi (*hazarât-ı hams*) olarak isimlendirmişlerdir. 'Aynlar âlemi, şeylerin hakikatlerinin Allah'ın ilmindeki sûretleridir ve âlemlerin ilkidir. Ruhlar âlemi, 'aynlar âleminin, madde ve ilişenlerinden soyut mazharlarıdır. Misâl âlemi, ruhlar âleminin mazharları olan hayalî sûretlerdir. Duyu âlemi, hayalî sûretlerin mazharlarıdır. İnsan âlemi, tüm bu âlemlerin özeti ve misalidir. İnsan âlemi, âlemlerin sonuncusudur.

Misâl âlemi ruhlar âlemi ile cisimler âlemi arasında berzah olup onun aracılığıyla ruhlar âleminin etkisi cisimler âlemine ulaşır. Onlar misâl âleminin iki yönü bulunduğunu söylemişlerdir. İlk yön, ruhlar âlemine dönüktür ve rüyaların sûretlerinin tabirlerle olan ilişkisi gibi ruhlarla ilişkisi bulunan misâlî sûretleri kapsar. İkinci yön ise duyu âlemine dönüktür ve duyu âleminin tüm sûretlerini kapsar. Bu yön, sanki

في ذكر عالم المثال بقرين بيان قسامين الرديا يكون بشهادة النفس الهوى
 فيه الصوفية قدر الله اسرارهم قالوا العوالم خمسة ويمو بها المحضرات
 الخمس عالم الالعيان وهو صور حيايق الاشياء في علم الله وهو اول العوالم
 وعالم الارواح وهو منظار الالعيان مظاهر مجردة عن المادة ولولا حقيقتها
 وعالم المثال وهو صور خيالية هي منظار الارواح وعالم المحس وهو منظار
 تلك الصور الخيالية وعالم الانسان وهو مختصر ومثال للعوالم كلها وهو اخر
 العوالم وعالم المثال برزخ بين عالم الارواح وعالم الاجسام وبواسطته
 يصل اثر عالم الارواح الى عالم الاجسام وذكروا العالم المثال وعالم
 وجه الى عالم الارواح وهذا الوجه شمل على صور مثالية للارواح
 لها مناسبة مع الارواح كنسبة صور الملمات مع تعبيراتها ووجه
 الى عالم المحس وهذا الوجه شمل على صور عالم المحس كلها كانت مرة متعاقبة

duyu âleminin karşısında duran bir ayna gibidir ve duyu âleminin tüm sûretleri bu aynaya yansımıştır. Seyr-i sülûk, riyazet ve cezbe yoluyla bu âlemle arasındaki perdeyi kaldırılan kimse duyu âlemini misâl âleminde seyrederek. Böylece duyu âlemindeki gaybî bilgilere vakıf olur, uzak diyarlar ve bu diyarların halkları hakkında tamamı doğru haberler verir. İşte bu, salih kimselerin, duyuların algılayamadığı gaybî şeyler hakkında verdikleri haberlerin bir yönüdür. Konuyla ilgili aklıma şöyle bir örnek geldi: Bir satıcıdan aynalı bir küre satın almış ve bu küreyi oturduğum odada çatıya asmıştım. Bu aynalı kürede ev ahalisini görüyordum ve onlar hissetmeseler de onların hareketleri ve oturmalarından hiçbir şey bana gizli kalmıyordu.

Her kim mücahede ile birleşik hayalini kullanırsa, ayrışık hayal olarak isimlendirilen maddî güçlerle değil, zikretmiş olduğumuz ruhânî güçlerle idrâk edilen misâl âleminden bilgi alması mümkün olur. Şu hâlde nefis, hevanın kirlerinden, aşağılık huy-lardan ve günahlardan temizlenir ve arınırsa bedene hulûl etmiş cismânî güçlere ihtiyaç duymadan ruhânî güçlerle misâl âlemini idrâk eder.

لعالم المحس صورته بأسرها منطبعة فيها ومن ارتفعت الحجب بينه وبين ذلك العالم
 بالسلوك والرياضة أو الخدعة يشاهد عالم المحس فيه فيطلع على امور محسوسة
 غائبة من حسه فيخبر عن بلدان بعيدة عنه وعن أهلها أخبارا صادقة
 وهذا احد وجوه اخبار الصالحين عن امور غائبة عن حسهم و
 وقع لي شال لهذا اشترت كرة مرآية من القزاز وعلقتها في عليّة
 كنت اجلس فيها فبقي هذه الكرة المرآية اري اهل البيت وما
 يخفي على شي من حركاتهم وسكناتهم من غير احساسهم ومن سحر خياله
 المتصل بالمجاهدة اكمنه الاطلاع على عالم المثال المسي بالخيال المفضل
 المدرك بغير القوي المادية بل بالقوي الروحانية التي ذكرناها
 فالنفس اذا زكيت وصفت من كدورات الهوا والاطلاق الردية
 والمعاصي اذ كرت يعين هذه القوي العالم المثالي ولا تحتاج الى القوي

Sûfîlerin sözlerini şerh edenlerden biri eğer misâl âlemine dikkatlice bakılırsa, onun bitkisel, hayvansal, insanî ve felekî tüm nefslerin aslı olan küllî nefsin hayali olduğu görülür demiştir.

Üçüncü Bâb

Rüyayla ilgili geriye kalan meseleler hakkındadır ve üç fasıl içermektedir.

1. Birinci Fasıl: Tabircinin Gözetmesi Gereken Şeyler

Tabircinin gözetmesi gerekenlerden ilki rüya sahibi ve onun mertebesidir. Ta ki rüya, onun hâline ve mertebesine uygun olarak tabir edilsin. Aktarıldığına göre birisi rüyasında bir sûret görmüş ve bir tabirciye gidip rüyasını anlatmıştır. Bunun üzerine tabirci ona sultan olacağını söylemiştir. Olay üzerinden bir zaman geçtikten sonra rüya sahibi tekrar tabirciye gelip “tabir ettiğin rüya gerçekleşmedi” deyince tabirci onun mertebesini öğrenmek için kendisine mesleğini ve durumunu sormuş. Rüya sahibi mesleğinin çöpçülük olduğunu söylediğinde tabirci “senin için bu süreçte bir hayır bir genişlik meydana gelmedi mi?” şeklinde bir soru sormuştur. Rüya sahibi “evet, çöplüğe çöp topluyordum ve çok yorulmuştum. Bir gün sokağın birinden geçerken büyük bir çöp yığını buldum ve günlerce onu çöplüğe taşıdım.”

الجسمانية كحالته في البدن ذكر واحد من شارجي كلام الصوفية انه اذا
 اُمن النظر في عالم المثال علم انه خيال النفس الكلية التي هي ام النفوس
 كلها الكلية والانسانية والحيوانية والنباتية **الباب الثالث**
 في بقايا امور تعلق بالرواية وفيه ثلثة فصول **الفصل الاول** في مويدحتاج
 المعبر الى ملاحظتها **منها** ملاحظه صاحب الرواية ومرتبته حتى يعبر روياء
 بحسب حاله وترتبته كما يكي ان احدا راى صورة في نومه فراح الي
 معبر وذكر روياء معبر بان سيمير سلطانا ومنصب عليزة في الي
 المعبر وقال له ما وقع التعبير الذي عبرت به روياء فيسار عن مهمته
 وضغفه ليعلم مرتبته فاخبره بان كئاس فقال هل حصل لك خير وفتح
 في هذه المدة قال نعم كنت اجمع الزبال للحم والتعبت فيه كثيرا فغيرت
 يوما علي زقاق ولقيت فيه كوما كبيرا امن الزبال ما فرغت عن نقله

deyince tabirci: “işte senin saltanatın budur” diye cevap vermiştir.

Tabircinin gözetmesi gerekenlerden birisi de rüya sahibinin mesleğidir. Aktarıldığına göre birisi İbn Sîrîn'e gelip rüyasında adamların ağızlarını ve tenasül organlarını, kadınların ise tenasül organlarını mühürlediğini bildirmiştir. Bunun üzerine İbn Sîrîn ona meşguliyetini sormuş, o kimse de müezzin olduğunu söylemiştir. Ardından İbn Sîrîn: “sen Ramazan ayında sabah ezanını vaktinden önce okuyacaksın” demiştir. Açıkça görüldüğü gibi eğer o şahıs müezzin olmasaydı İbn Sîrîn rüyayı bu şekilde tabir etmezdi.

Tabircinin gözetmesi gerekenlerden birisi de rüya vakti ve mevsimdir. Aktarıldığına göre birisi İbn Sîrîn'e gelip rüyasında ağaçtan elli nar topladığını bildirmiştir. İbn Sîrîn, onun elli dinar kazanacağını söylemiş ve rüya gerçekleşmiştir. Daha sonra aynı kişi ikinci kez aynı rüyayı gördüğünü haber vermiş, İbn Sîrîn bu kez elli sopa yiyeceğini söylemiş ve rüya tabir edildiği hâliyle gerçekleşmiştir. Bunun üzerine o şahıs rüyanın aynı olmasına rağmen tabirin niçin farklılaştığını sorunca İbn Sîrîn “ilk rüya zamanında narlar ağaçtaydı, ikinci rüya zamanında ise ağaçlarda nar yoktu ve sadece kendisinden meyvenin ve yaprakların döküldüğü sopa gibi dallar vardı” şeklinde cevap vermiştir.

20

الآيات قال المعبر هذا سلطنة بالنسبة اليك **ومنها** صنعتة حكلي انه جاء
 احادي ابن سيرين واخبره بانه راي في النوم انه يختم علي افواه
 الرجال ونفوسهم وفروج النساء فسأله عن شعله فقال انه مؤذن فقال
 انت تؤذن في رمضان اذ ان الصبح قبل الوقت وطامر انه لو كان مؤذنا
 ما كان يعبر رؤياه **بما عبر ومنها** ملاحظ الوقت والنفل حكلي انه جاء احادي
 بن سيرين واخبره بانه راي انه جني خمسين رمانه من شجرة فغير رؤياه
 بانه يحصل له خمسون ديناراً وحصل ثم جارية ثمانية واخبره
 بانه راي شل ما راي اولاً فغير رؤياه بانه يضرب خمسين عصا ووقع
 فسأله الرجل عن اختلاف التعبير اتحاد الروايات فقال له في وقت
 الروايات الاولي كان الرمان علي الاشجار وفي وقت الروايات الثانية
 ما كان في الاشجار الا اغصانها كالعصي وسقطت منه الاثمار والودوا

Kış mevsiminde kar ve sonbaharda çokça yağmur olan bir belde mütehayyilenin sonbaharda ortak duyuya yağmurlar ve seller iletmesi çoğunlukla nefsin bir anlamı müşahade etmesinden veya beynin kötü mizacından kaynaklı değil, bilakis mevsim ve zamanın o anlamı gerektirmesi nedeniyle olur.

Tabircinin gözetmesi gerekenlerden birisi de rüya sahibinin yoğun ilgilendiği ve faydasını diğer başka şeylerin faydasına tercih ettiği şeylerdir. Arkadaşlarımdan birinin bana anlattığına göre kendisi, başta tüccarlık yapmaktayken her ne zaman rüyasında şeker, bal ve onlardan üretilen diğer ürünler gibi tatlı bir şey gördüğünde alışverişinden bir kâr ve fayda kazanırmış. Arkadaş, daha sonra ticareti bırakıp ilim talebine yönelmiş. Bu kez de rüyasında tatlı şeyler gördüğünde bir konuyu anlar veya bir ilim öğrenirmiş. Sonunda ilim talebini bırakıp seyr-i sülûk ve mücahede ile meşgul olmaya başlamış. Bundan sonra da her ne zaman rüyasında tatlı bir şey görürse onun için bir hâl, bir makam, bir vecd ya da sûrî veya manevî bir keşf meydana gelirmiş.

Bizim anlattıklarımız, rüyanın tevili ve sırlarına yoğunlaşan kimseleri, hakkında konuşmadıklarımıza yönlendirecektir. Allah hidayete erdirendir,

وكثيرا ما يورد المحيلة على المحرك الاسطرار الويسول في أربع في
بلدان يكون المطر في الربيع كثيرا والثلج في الشتاء من غير مشاهدة النفس تعني
ومن غير سور مزاج الدماغ بان تضا الفضل والوقت **وهنا** كثره القات
صاحب الرؤيا الى امر واحتميا رنفعه على نفع الامور الاخر حكيم بي واحد
اصحابي انه كان في بداية حاله ماجرا فكلماراي في المنام شيئا حلوا كما تسكر
والعسل وما يعمل منها يحصل له ربح وفائدة من البيع والشرا وبعد ذلك ترك
التجارة وتوجه الى طلب العلم فكلماراي الاشياء المحلوة في المنام
يحصل له تحقيق سبقت او تحصيل علم واخر الامر ترك طلب العلم ايضا واشتغل
بالتسلوك والمجاهدة فكلماراي شيئا من هذا في المنام يحصل له حال او
يصير حال له مقاما او يحصل له وجدا وكشف صوري او معنوي ومن يدور
حوالي ما ويل الرويا واسرارها يرشده ما ذكرنا منها الى ما سكتنا عنه واللهم

dilediğini doğru yola iletir.

2. İkinci Fasıl: Rüyayı Görene Göre Rüya Mertebeleri

Doğruluk, aynıyla gerçekleşme, hak olma ve tabirinin çıkması konusunda rüyaların en değerlisi veliler ve sâlihlerin rüyalarıdır. Daha sonra ise sultanların ve hüküm sahibi kimselerin rüyaları gelir. Sultanların rüyalarının çoğu, yönettikleri ülke ve tebaanın durumuyla ilgili olup insanların tamamı onların rüyasından yararlanırlar. Çünkü onların gördükleri, eğer faydalı bir şeyin sûreti ise tüm tebaaya müjdecî olur, zararlı bir şeyin sûreti ise herkes imkânı ölçüsünde onun zararından kaçınır. Söz gelişi Hz. Yusuf a.s. zamanında Mısır kralı, daha önce rahat oldukları yılın mahsulünü yedikleri zorlu yedi yılı, yedi besili ineği yiyen yedi zayıf inek sûretinde görmüştür. Böylece insanlar telef olmasın ve zorlu yedi yılda yiyebilsinler diye Hz. Yusuf'un emriyle tohumları başaklarında bırakarak sıkıntıdan kaçınabilmişlerdir. İlk öğretmen filozof Aristoteles'ten aktarıldığına göre

الهادي يهدي من يشاء الى صراط مستقيم **الفصل الثاني** في مراد الروا
 بحسب الراي اعلي المرات في الصدق ووقوع بعينه وفي الحقيقة و
 وقوع تأويله روى الاوليا والصالحين وبعده روى السلاطين ومن له
 حكم واكثر روى السلاطين يعقل بحال الملكة وجميع الرعايا وينفع الناس
 كلهم بروايم لانها ان كانت صورة امر نافع تكون مبشرة لجميع الرعية
 وان كانت صورة امر ضار يحترزون من ضرره بقدر الامكان كما
 راي ملك مصر في زمان يوسف عليه السلام سبع الشين الشداد التي
 اكل فيها محصول سبع الشين الرخا التي قبل السبع الشداد في صورة
 سبع بقرات عجاف ياكلن سبع سمنا فحصل للناس الاضرار منها
 بامر يوسف عليه السلام بايقاد الحبوب في سنا بلها حتى تلتف
 ويتقوتون بها في السبع الشداد ونقل عن الحكيم المعلم الاول ^{طال} اسطينا

rüya, akılların onuncusu faal aklın ilkâsıdır. O, sultanlara, ilim ve fazilet ehline önem verip onlara; iyilikle karşılaşacaklarsa müjde olsun, kötülükle karşılaşacaklarsa sakınsınlar diye karşılaşacakları şeyleri gösterir.

Sultanların rüyasından sonra kadıların, selef âlimlerinin yolundan gidip ilimlerini makam ve mal vesilesi kılmayan zâhir ilim sahibi âlimlerin, sonra da fazilet sahiplerinin ve ince sanatlarla uğraşanların rüyaları gelir. Rüyanın doğruluğunun mihveri sözün doğruluğudur. Nitekim hadis-i şerifte şöyle geçmektedir: “Rüyası en doğru olanınız, en doğru sözlü olanınızdır.”.

3. Üçüncü Fasıl: Hz. Peygamber’in “Dünya Rüyadır” Sözünün Tevili

Deriz ki: Dünya rüyadır. Çünkü nasıl ki rüyanın sûretleri hayalden uyanınca kaybolur ve onların, rüyayı görenin idrâki dışında varlıkları olmayan hayaller olduğu anlaşılır; dünyanın sûretleri de duyu âleminden uyandıktan sonra kaybolur. Bu âlemdeki rüyadan uyanma ise ölümle olur. Ölüm ya insanların genelinin yaşadığı gibi kaçınılmaz ölüm olur

ان الروايات من اهل العقل والفعال وهو العاشر من العقول ويكون له
 القعات اي السلاطين واهل العلم والفضل يريهم الامور التي يستقبلونها
 حتي تكون لهم بشارة ان كانت خيرا ويحترزون من ضررها ان كانت
 شرا ثم بعد روى السلاطين روى القضاة وعلما علم الظاهر ان كانوا
 على طريقة السلف وما جعلوا علومهم وسيدتي تحصيل الحجاب والمال ثم
 روى الفضلاء واهل الصايع الدقيقة ومدار صدق الروايات على صدق
 القول كما جازي في الحديث اصدقكم روى اصدقكم قولا **الفصل الثاني**
 في تأويل لقول الله عليه وسلم الدنيا حلم نقول الدنيا حلم لان صورها
 تغيب بعد التنبه عن الحسن كما تغيب صور المنام بعد التنبه عن الخيال
 ويعرف انها ما كانت الا خيالا ليس له وجود خارج عن مدرك
 الراي والتنبه من هذا الحكم بالموت اما اضطرابه كالعالم خلق

-insanlar uykudadır, ölünce uyanırlar- ya da nefislerle karşı rabbânî inayetle en büyük cihat olan riyazet ve mücahede ile bazı seyr-i sülûk yolcularının yaşadığı gibi tercihe dayalı ölüm olur. Dünya ya rüya kelimesinin başına benzerlik ifade eden *kef* takdir edilerek (*ed-dünyâ ke-hulmin*) teşbih sanatı ile ya da herhangi bir takdir bulunmaksızın (*ed-dünyâ hulmün*) -bu iddiaya göre- istiare sanatıyla rüyaya benzetilmiştir. Dünyanın rüyaya benzemesinin bir diğer yönü de rüya tabiri gibi dünyada olanların tabirinin ahirette gerçekleşecek olmasıdır. Şeriatta fiiller için zikredilen karşılıklar, fiillerle olan ilişkisi nedeniyle fiillerin sûreti gibidir. Eğer gözlerini açarsan âlemin tamamının tabire yatkın sûretler olduğunu ve her mertebenin bir önceki mertebenin tabiri olduğunu görürsün. Ruhlar âlemi, 'aynlar âleminin tabiri, misâl âlemi ruhlar âleminin tabiri, cisimler âlemi de misâl âleminin tabiridir. Her aşağı mertebenin üst mertebeye uygun sûretlere sahip olduğunu ve üst mertebenin aşağı mertebenin tabiri mesabesinde olduğunu görmez misin? İşte dünya hâli de böyledir ve az önce zikrettiğimiz üzere ahiret de dünyanın tabiri konumundadır. Evvelen ve âhiren Allah'a hamdolsun.

آلاس نيام فاذا ماتوا ابتهوا واما اختيارا كما يقع لبعض السالكين
 بالرياضة والجاهدة مع النفس التي هي الجهاد الأكبر ببدء العناية الربانية
 فهي حلم بتقدير الكاف على التشبيه ومن غير تقدير الكاف وادعائها حلما
 على الاستعارة ولمشابهتها بالحلم وجه آخر وهو انها حلم تقع بغيره في
 الآخرة والنجار المذكور في الشرع للأفعال بمناسته بينهما بمنزلة بغير
 صورة الأفعال وادان تحت العين رأت العالم كله صوراً بغيره كل من
 بمنزلة بغير مرتبة قبلها فان عالم الأرواح بمنزلة بغير عالم الأعيان وعالم
 المثال بمنزلة بغير عالم الأرواح وعالم الأجسام بمنزلة بغير عالم المثال
 اما ترى ان لكل مرتبة سفلانية صوراً مناسبتها للمرتبة الفوقانية
 وظهرت بعداً في بمنزلة بغيرها هذا حال الدنيا والآخرة بمنزلة بغير
 الدنيا كما قد منا. والمحمد لله ولا أخرا.

DİZİN

A

akledilir anlamlar 244
Ali 2, 192, 194, 196, 198, 200, 202,
204, 206, 208, 210, 212, 214, 216,
218, 220, 222, 224, 226, 228, 230,
232, 234, 236, 238, 240, 242, 244,
246, 248, 250, 252, 254, 256, 258,
260, 262, 264, 266, 268, 270, 272
amelî güç 78

B

Bağdat 5
bilfiil akıl 84
bilmeleke akıl 82
Buhara 5
Bursa 5

D

Divanyolu 2
düşünen nefis 54, 68, 208, 212

F

felekî nefisler 25

G

gayb âlemi 174

H

hafıza 22, 114, 120, 166, 238
halvet 242
hayal 15, 22, 25, 26, 120, 122, 166,
172, 174, 176, 232, 234, 240, 244,
248, 260
heyûlânî akıl 80
Horasan 5

I-İ

ilkeler 18, 20, 25, 26, 29, 82, 206, 208,
242
İstanbul 2, 5

K

kalp 22, 50, 52, 160, 164, 168, 198,
218, 236
Konya 5

M

Medine 5
meseleler 13, 17, 18, 19, 29, 208, 210,
262
mevzu 13, 18, 19, 29
misâl âlemi 14, 26, 29, 272
musavvire 23
müfekkire 122, 234
müstefâd akıl 82
mütehâyile 15, 16, 20, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 122, 172, 174, 176, 178,
182, 198, 208, 234, 240, 244, 248,
250, 252

N

nazarî güç 78

O-Ö

ortak duyu 22, 100, 104, 106, 116, 118,
228, 230, 232, 240

R

Ruh 7, 14, 25, 50, 52
rüya tabircisi 244
rüya tabiri 13, 15, 16, 17, 20, 24, 28, 29,
40, 44, 196, 250, 272
rüya tabiri usulü 16, 17, 44

S-Ş

sadık rüya 196
Semerkant 5
Sezgi 90
Şam 5

T

tabir ilmi 13, 15, 16, 18, 20, 27, 182
tabir usûlü 206, 208, 210
tevil 18, 250
tikel sûret 27
tümel kaideler 17, 22
Türk 4

U-Ü

uyku 15, 16, 23, 24, 25, 170, 174, 180,
252

V

vehim 22, 100, 118, 120, 122, 234, 236,
238, 240

Y

yüce ilkeler 25, 242

